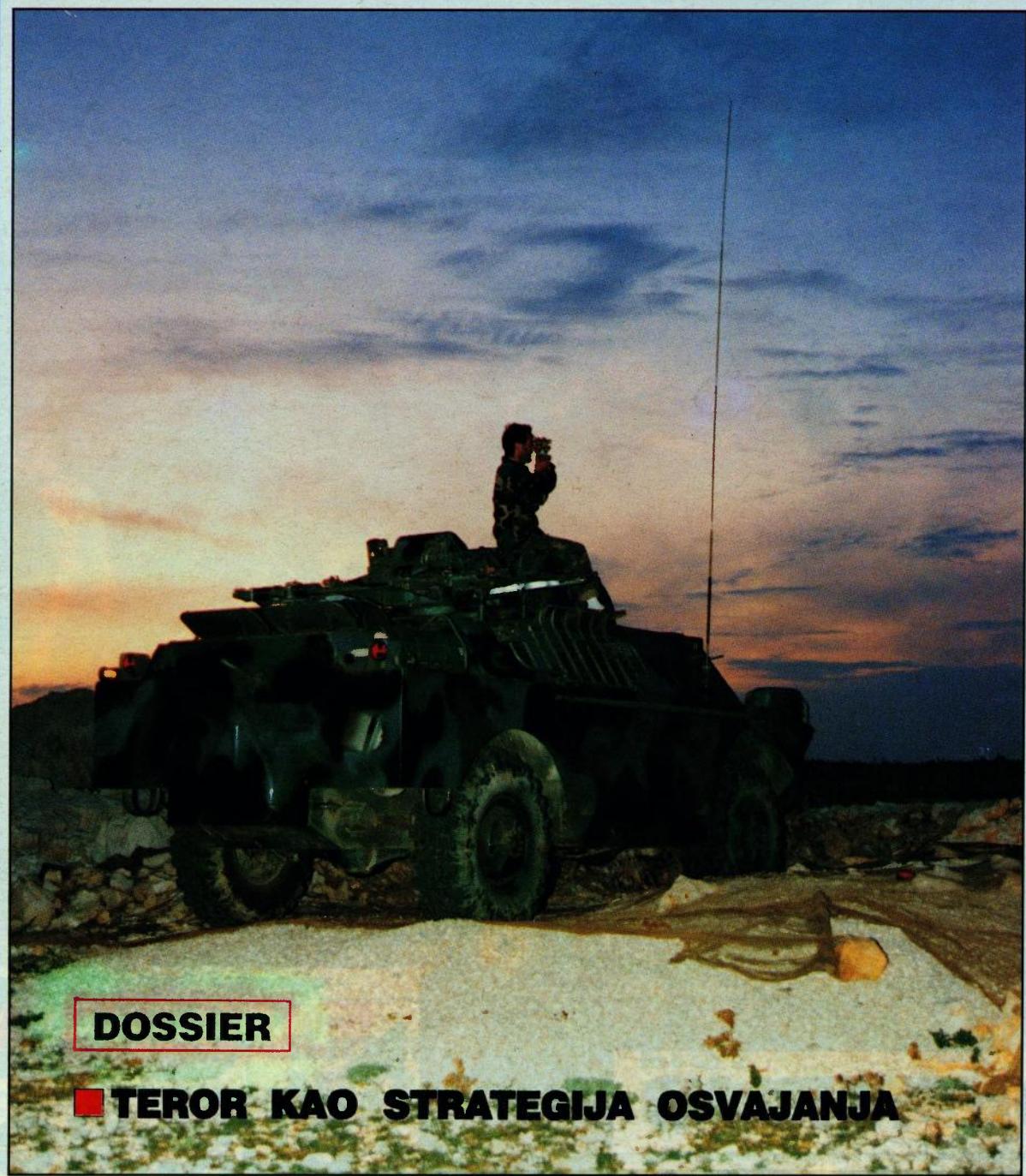

HRVATSKI VOJNIK

DOSSIER

TEROR KAO STRATEGIJA OSVAJANJA

BROJ 23.

GODINA II.

23. LISTOPADA 1992

CIJENA 400 HRD

OLYMPUS

OLYMPUS OPTICAL CO., LTD. Tokyo, New York, Hamburg, London

41000 Zagreb, Jurjevska 15

Telefon: (041) 42 15 35, 42 15 22, 42 14 82 · Telefax: 42 08 88

FUJI FILM

ZASTUPNIK ZA HRVATSKU:

EQUICOLOR

Zagreb, Kneza Ljudevita Posavskog 14
Tel. 041/442-050, Telefax 041/451-693

HRVATSKI VOJNIK

GLASILO MINISTARSTVA
OBRANE REPUBLIKE
HRVATSKE

Odgovorni urednik:
brigadir Ivan Tolj

Glavni urednik:
pukovnik Krunoslav Matešić

Izvršni urednik:
Vidimir Raič

Uređuje kolegij uredništva:
Tihomir Bajtek (vojna tehnika),
Željko Hanich ((HRZ), **Dejan Frigelj** (HRM), **Mirjana Kuretić** (ustroj Hrvatske vojske), **Bože Šimleša** (kulturna i feljtonistička), **Siniša Halužan, Tomislav Lacković, Neven Valent-Hribar, Alojz Borsić** (foto-reporter)

Likovni urednici:
Nenad Martić
Svebor Labura

Adresa uredništva:
Zvonimirova 12, Zagreb

Brzoglas: 468-041, 467-956
Dalekoumnoživač (fax):
451-852

Grafičko-tehničko uredjenje:
Grafičko-tehnička redakcija
Hrvatska tiskara KTS

Tisak:

Hrvatska tiskara, Zagreb
Godišnja preplata 10.400 HRD
Polugodišnja preplata 5.200 HRD
Sve promjene tiraže slati na Vjesnik Tuzemna prodaja Slavonska avenija 4
brzoglas 341-256 ili na MARKETING Hrvatskog vojnika brzoglas 467-291; brzoglas i dalekoumnoživač 451-852.

Upłata preplate na račun TRGO-ŠTAMPA 30101-601-32111 (s naznakom za »Hrvatski vojnik«)

Inozemna preplata: Zagrebačka banka broj djevičnog računa: 30101-620-16-25731-3296911 (s naznakom za »Hrvatski vojnik«)

Cijena polugodišnje preplate:
Njemačka 54 DEM, Austrija 360 ATS,
Kanada 42 CAD, (zrakoplovom 82,95),
Australija 48 AUD, (zrakoplovom 106,50), SAD 42 USD, (zrakoplovom 76,45), Švicarska 48 CHF, Nizozemska 60 NLG, Francuska 216 FRF, Švedska 216 SEK, Belgija 1080 BEF, Danska 216 DKK, Velika Britanija 20 GBP, Slovenija 1800 SLT, Italija 39600 ITL, Norveška 212 NOK
Rukopise i materijale ne vraćamo

kazalo

23. listopada 1992. godine

ustroj hrvatske vojske

Zagreb u domovinskom ratu	4
Novi ustroj Hrvatske vojske	5
Ratnici — inspektori obuke	6
Kako je gospićka bolnica preživjela rat	8
Muzej domovinskog rata	9
Domobrani konvoj pomoći	10

aktualnosti

Hrvatska je vojska obranila hrvatske žile kucavice	11
Milijun mina rasuto Hrvatskom	14
U Lici napokon mir	15
Nikad previše skrbí	16
Godišnjica »Ognjeva«	17
Sa stotom doživjeti stotu	18

dossier:

Strategija tame	20
Bašibozuci — jahači apokalipse	22
Douhetova teorija užasa	24
Hirošima na srpski način	26
Globalne snage sigurnosti	28

vojna tehnika

Super Cobra	29
Veliko — precizno i učinkovito	32
Galski obrambeni koncept	39
Himalajski ratnici	42
Digitalne oči — pogled u budućnost	44
Označavanje pješačkog streljiva bojom	46
Udar iz stratosfere	48
Tamna strana atoma	50

magazin

Zračni kist	51
Franjevci ili Red male braće	52
Vječni mauzerov sjaj	54
Vojvoda Hrvoje Vukčić — Hrvatinic	55
Enciklopedija hrvatstva	56
Štivo njemačkog vojnika	57
Osmans razgalio dusu	58
Kingovi mjesecjari	59
Vojnik duhovne obnove (II. dio)	60

**HRVATSKI
VOJNIK**

**LIST
NEPOBJEDIVIH!**

ZAGREB U DOMOVINSKOM RATU

piše: ŽELJKO BUKŠA

Sredinom rujna napunila se godina dana od početka rata u Zagrebu, iako se ni vojni stručnjaci ne slažu kada je to točno bilo. Neki spominju 12. rujna 1991. kada je po zapovijedi Ministarstva obrane blokirano tridesetak jugoarmijskih vojarni, drugi uzimaju 14. rujna kada je osvojen prvi vojni objekt – vojno skladište u Sesvetskoj Sopnici, a treći 15. rujna, kada su sirene, nakon zauzimanja »Komande ratnog vazduhoplovstva JNA« označile prvu od šezdesetak zračnih uzbuna u Zagrebu.

Prilika je to za analizu nerijetko osporavano dobroprinosa Zagreba i njegovih gradana obrani Hrvatske. Naime, često se širom Hrvatske u posljednje vrijeme čuju optužbe da Zagreb nije dovoljno pomagao ostala, ratom više ugrožena područja. To je ustvari samo nastavak priča koje su i ranije kružile nekim bojištima i mjestima u njihovoj blizini, u kojima se obično sve svodilo na to da Zagreb i usred rata živi normalno kao da ga se agresija na Hrvatsku ne tiče previše, dok su mlade Zagrepčane mnogi unaprijed, i bez dovoljno argumenata, proglašavali šminkerima za koje se linija fronte proteže od jednog do drugog kafića. Istina je, ipak drugačija...

Prema podacima Zapovjedništva obrane grada, na tisuće Zagrepčana bilo je u rezervnom sastavu MUP-a iz kojeg je i nastala Hrvatska vojska, a dosta ih je sudjelovalo i u prvim bitkama, primjerice kod Borova Sela i Plitvica. Nekoliko ih se tisuće javilo u prve dobровljačke postrojbe koje su, nerijetko, same nabavljale uniforme i oružje.

»Nakon osnivanja Hrvatske vojske«, priča pukovnik

Gotovo 50.000 Zagrepčana borilo se na svim bojištima Hrvatske

Milan Galović, pomoćnik zapovjednika obrane grada, u sastav prve dvije aktivne brigade ZNG-a ušlo je oko 90 posto Zagrepčana. A što je dosad prošla i napravila, primjerice, 1. A brigada ZNG-a popularno nazvana »Tigrovi«, poznato je vjerojatno svima. Ali to je bio tek početak. U jesen prošle godine počelo je mobiliziranje niza zagrebačkih brigada. Počelo je s četiri pričuvne brigade ZNG-a: 99. brigadom u kojoj su bili dečki s Peščenicama, 100. s dečkima iz općine Centar, s 101. iz Sedograda, s dijelom boraca iz Medveščaka i Maksimira, te 102.-drugom iz Novog Zagreba.

Svaka od tih brigada brojala je oko 1500 boraca, ali je zbog raznih promjena i gubitaka kroz svaku prošlo i više od 2000 ljudi.

»Nakon što je osigurano dovoljno oružja i ostale opreme, u rujnu i listopadu u Zagrebu je mobilizirano još osam brigada i više manjih postrojbi«, nastavlja pukovnik Galović. Od 144. brigade iz Sesveta, dugoseljskog bataljuna, 145. iz Dubrave, 148. iz Trnja, 149. iz Trešnjevke, 150. iz Crnomerca do 151. iz Samobora i 153. iz Velike Gorice.

Dobar dio tih brigada brio se po cijeloj Hrvatskoj, od istočne Slavonije do Dubrovnika (Osijek, Vinkovci, Slavonski Brod, Nova Gradiška, Pakrac, Lipik, Banija, Sunja, Generalski Stol, Sinj, Dubrovnik), a samo je manji dio ostao na zagrebačkom području gdje je također bilo dosta posla. Mnogi, naime, zaboravljaju da je i Zagreb mjesecima imao svoje dvije fronte – oko tridesetak opkoljenih vojarni u kojima je bilo na tisuće izvrsno naoružanih oficira i vojnika bivše JNA, te u Pokuplju, prema Baniji i Kordunu, koje su isključivo držali Zagrepčani.

Što se tiče vojarni rasutih po cijelom gradu, za razliku od Sarajlija u sličnoj situaciji, Zagrepčani su se navrjeme organizirali i učinkovito blokirali sve vojarne, prisilivši pripadnike neprijateljske vojske na odlazak i predaju dijela naoružanja. Da to nije išlo lako, »najbolje« su po svojim razorenim stanovima i poduzećima osjetili brojni Zagrepčani, a najviše susjedi dviju najvećih neprijateljskih vojarni: vojarne »Maršal Tito« u Novom Zagrebu i one na Bongraju. U napadima iz njih, poginulo je i ranjeno dosta boraca i građana.

Prema dosad prikupljenim podacima ukupno je u Hrvatskoj vojsci bilo skoro 50.000 Zagrepčana od čega ih je oko 10.000 još uvijek na fronti ili se tamo upravo spremaju. Kako su se borili pokazuju i podaci da, primjerice, »pola Slavonije« znači zagrebačku 101. brigadu, a o »Tigrovinama« ne treba trošiti riječi. Mnogi su čuli i za 83. samostalni bataljun. U njemu su bili borci koji su se prošle jeseni na poziv predsjednika gradske vlade mr. Mladenom Vedrišem javili kao dobrovoljci za obranu Vukovara. Kako više nisu mogli u opkoljeni grad, ostali su na bojištu kod Nuštra i Mirkovaca, a kada su početkom ljeta vraćeni u Zagreb nisu imali mira dok ponovo nisu otišli na dalmatinsko bojište.

Zato i ne čudi podatak Glavnog stožera saniteta da je Zagreb na drugom mjestu među svim hrvatskim gradovima po broju poginulih i ranjenih boraca, a neslužbeno smo doznali da je samo među »Tigrovinama« stradalih nekoliko stotina boraca. Razumljiv je stoga i grijev mnogih Zagrepčana čiji su sinovi poginuli u obrani domovine zbog optužbi da mladi Zagrepčani ratuju samo po kafićima. Sto je istina pokazuju i pune stranice osmrtnica u zagrebačkim novinama. »Koliko mi je poznato nitko od njih, pa ni moj sin, nije poginuo na šanku nekog zagrebačkog kafića već nerijetko braneći mjesto onih koji su se istodobno šetali po Zagrebu«, rekla nam je ogorenčena majka jednog mladića koji je poginuo u Slavoniji.

Kroz Zagreb su tijekom rata prošle stotine tisuća izbjeglica od kojih su mnogi i ostali u gradu, poslane su ogromne količine razne humanitarne pomoći. Ukratko svi su dali koliko su mogli i još više od toga, kaže na kraju Velimir Vinčić, zamjenik gradskog sekretara za gospodarstvo. ■

NOVI USTROJ HRVATSKE VOJSKE

Predsjednik Republike Hrvatske dr. Franjo Tuđman održao je 17. listopada radni sastanak sa zapovjednicima svih operativnih zona Hrvatske ratne mornarice te Hrvatskog ratnog zrakoplovstva i protuzračne obrane. Iz Ureda predsjednika je priopćeno da se na sastanku razgovaralo o rješenjima novog ustroja Hrvatske vojske, pripremama za daljnju demobilizaciju postrojba Hrvatske vojske, školovanju zapovjedničkog kadra, izvješću o dosadašnjem ustroju domobranstva te o životu i radu u postrojbama Hrvatske vojske.

Sastanku su bili nazočni i ministar obrane Gojko Šušak, načelnik Glavnog stožera Hrvatske vojske general zbora Anton Tus i zapovjednik Hrvatske ratne mornarice admiral Svetozar Letica.

DEMOBILIZACIJA DIJELA PRIČUVE

Na temelju Ustava i Zakona o obrani predsjednik Republike dr. Franjo Tuđman izdao je 19. listopada Naredbu o demobilizaciji dijela pričuvnog sastava Hrvatske vojske. U ovom dokumentu se naređuje demobilizacija 40.000 pripadnika pričuvnog sastava HV. Postupak demobilizacije će se provesti do 15. studenoga 1992. godine a ministar obrane će donijeti poseban plan za provedbu. Naredba je stupila na snagu danom objave, dakle 19. listopada.

PRIČUVA I MIROVINA ZA 143 ČASNIKA

Na temelju odluke predsjednika Republike Hrvatske Franje Tuđmana o smanjenju i preustrojstvu Hrvatske vojske te Zakona o obrani i Zakona o ustrojstvu i djelovanju ministarstava a na osnovi ispunjenih godina starosti ili godina službe, na vlastiti zahtjev ili zbog službenih potreba prevedeno je u pričuvu i umirovljeno 143 časnika Hrvatske vojske, od kojih sedam generala, 18 brigadira, 14 pukovnika, 37 bojnika, 46 satnika, 12 natporučnika, šest poručnika i tri zastavnika, priopćeno je iz Ureda predsjednika Republike.

Medu umirovljenima i prevedenima u pričuvnu službu jesu: general zbora Martin Špegelj, general-bojnici Velibor Kikerec, Karlo Gorinšek, Petar Šimac, Ivan Štimac, Ivo Jelić i general-bojnik zdravstvene službe dr. Ivo Prodan, te brigadiri Baskhim Agoli, Andrija Boričić, Ljubo Čujić, Zvonko Ditrich, Josip Grabrović, Berislav Grozdanić, Hubert Josip, Miroslav Jakšić, Andrej Korbar, Franjo Kovačević, Šimun Omrčen, Dane Pavičić, Josip Perković, Niko Pezelj, Stjepan Slivar, Josip Stanešić, Stjepan Toth i Miro Vlašić.

HRVATSKA POZADINSKA FRONTA

Humanitarna organizacija koja djeluje pod nazivom "Hrvatska pozadinska fronta" djeluje već gotovo godinu dana. Sastavljena je isključivo od žena koje su odlučile što je moguće više pomoći prvenstveno hrvatskim vojnicima a kasnije ranjenicima koji su nastradali u demovinskom ratu. Organizacija ima više podružnica, a mi izdvajamo žene s Kraljevcima.

Prva akcija koja je obilježila njihovo djelovanje bilo je organiziranje humanitarnog konvoja prije svih ostalih akcija takve vrste, koji je bio namijenjen u ono vrijeme još okupiranom Dubrovniku. Ove hrabre žene penjale su se do same tvrdave Srd i tamo u rovovima dijelile pomoći braniteljima.

Najopsežnije su im bile akcije praćenja pripadnika zagrebačkih brigada za koje su prikupljale sve vrste pomoći i dijelile im nužne stvari na prvim borbenim linijama. Organizirale su i veliku prodajnu izložbu sa koje je sav prihod bio namijenjen obnovi osječkog Hrvatskog narodnog kazališta, koje je pretrpjelo velika razaranja.

Ovih dana kada više nema ratnih operacija Hrvatska pozadinska fronta pokreće novu akciju, a to je prikupljanje pomoći i posjeta invalidima domovinskog rata koji se nalaze u Stubičkim toplicama. Jednom tjedno svakog četvrtka ove neumorne žene s kombijem punim stvari koje ovim ljudima najviše trebaju stižu na pravo mjesto.

TOMISLAV LACKOVIĆ

RATNICI - INSTRUKTORI OBUCE

Posjet Centru za odgoj i obuku hrvatskih vojnika u Koprivnici: usred ravne Podravine prisežu hrvatski vojnici-novaci

Koprivnica! Obučavaju nas ratnici, ponosno mi govoriti grupa hrvatskih vojnika — novaka koji se nalaze na temeljnoj obuci u Centru za odgoj i obuku vojnika u Koprivnici. »Ponovno proživiljavamo ratne situacije naših zapovjednika«, uzbudeno nam govori vojnik Marijan iz Čakovca.

»Nalazimo se ispred četničke barikade, dvadesetak metara cesta je zapriječena porušenim hrastovima. Stabla su isprepletena žicama koje povezuju odskočne mine sakrivene negdje među granama.« »Moramo probiti ovu barikadu«, govori nam zapovjednik, »ali pazite, svaka zapreka se brani.« Neprijateljski snajperi vrebaju negdje iz duboke šume. Razmišljamo brzo: što ima-

Piše: DAVOR KOPANJI

mo na raspolažanju? Mladi novak Mario daje spasonosno rješenje: »Dečki, izvucimo sajlu iz vitla na našemu »dajuću«, zakvačimo stabla, vratimo kamion stotinjak metara natrag i razvučemo barikadu.« Svi smo oduševljeni idejom, tako nam bar mine ne mogu ništa.

Ovo je samo detalj sa taktičke obuke vojnika-novaka u Centru za odgoj i obuku Koprivnica. Primjeri se uglavnom uzimaju iz bogatog iskustva odašnjih zapovjednika koji su aktivno boreći se sudjelovali u domovinskom ratu. Takvih situacija je bilo mnogo, upravo iz razloga što je zapovjednički

Zapovjednik Centra brigadir Stjepan Slivar

kadar Centra većinom iz proslavljene 117. brigade koja je ratovala na četiri ratišta: sektor Pakrac, Virovitica, Novska i sektor Osijek. Četiri mjeseca neprekidne bojeve aktivnosti, tijekom kojih je 38 pripadnika brigade položilo svoj život, rječito govore o ratnom putu brigade i intenzitetu borbi koje je vodila.

Na ulazu u Centar za obuku i odgoj vojnika Koprivnica stoji znamen »Križ života« koji je podignut u spomen palim hrvatskim borcima 117. brigade.

Nastavni centar je formiran 1. veljače ove godine i kroz njega su prošle već tri generacije novaka Hrvatske vojske. Ovdje se izvodi temeljna vojna obuka u trajanju od dva mjeseca, nakon koje jedan dio vojnika odlazi u prekomandu, a preostali dio ostaje na specijalističkoj pješačkoj obuci. U razgovoru s neposrednim izvođačima obuke doznajemo da je ovdje sve podređeno današnjem, novom vojniku Hrvatske vojske, pa se stoga polazi od činjenice da je on prije svega slobodan građanin sa određenim sociološko-kulturnim nasljemom koje se ovdje uvažava te poštujuci sve te njegove kvalitete želi se od njega stvoriti kvalitetnog hrvatskog vojnika koji će duboko motiviran i obučen moći u svakom trenutku stati na branik domovine.

Značajna sastavnica aktivnosti dječatnika Centra je, pored obuke, i slo-

S vježbe na terenu

ustroj hrvatske vojske

bodno vrijeme vojnika u kojem se on nastoji fizički i psihički relaksirati da bi što lakše podnio napore vrlo zahtjevne obuke.

Specifičnosti u izvođenju obuke ogledaju se i u tome što vojnici ovdje izvršavaju zadaće, a ne zapovijedi pri čemu dolazi do izražaja njihova samoinicijativa. Dakle, ostavljena je sloboda vojniku da on sam na bojištu u bilo kojoj situaciji razmišlja i donosi odluku na koji način najbolje izvršiti postavljenu zadaću. U to smo se i sami uvjerili na poligonu gdje je izvođena taktička vježba savladavanja neprijateljske zapreke.

Plan i program obuke vojnika novaka stvaran je u tijeku domovinskog ra-

Gradani Koprivnice često pitaju da li u vojarni uopće ima vojske. Život i rad u Centru odvija se na civiliziran i nemametljiv način tako da gradani doživljavaju vojnika kao svog sugrađanina.

Uvjeti u kojima Centar radi su na zavidnoj razini jer je vojarna predana hrvatskoj vlasti gotovo neoštećena, tako da je trebalo vrlo malo preinaka da bi se stavila u funkciju.

Otkako Centar postoji posjetili su ga mnogi predstavnici vojnih i civilnih vlasti i svi oni su bili zadovoljni njegovim izgledom, tim više što na neki način služi kao reprezentativni centar za odgoj i obuku Hrvatske vojske. Dužnost načelnika Centra za odgoj i obu-

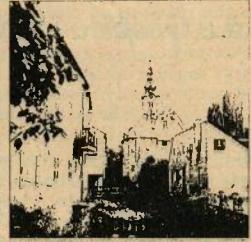

Održavanje fizičke kondicije vrlo je važno za uspješnost obuke novaka

ta, kao i sama Hrvatska vojska, pa je Uprava za školstvo MORH-a naložila djelatnicima Centra da ih obavijeste o svim negativnostima koje primjete u neposrednom izvođenju obuke kako bi se što prije otklonile. Na taj način i sami vojnici sudjeluju u kreiranju plana i programa obuke i odgoja vojnika-novaka Hrvatske vojske.

Slobodno vrijeme vojnika ispunjeno je raznim sadržajima, pa je tako organizirana plesna škola, pohadanje tečajeva stranih jezika te polaganje vozačkih ispita u suradnji s mjesnim auto-klubom. Svim tim aktivnostima nastoji se ispuniti vojnički život novaka.

ku vojnika Koprivnica obavlja brigadir Stjepan Slivar, koji je prije toga bio na niz odgovornih dužnosti u Hrvatskoj vojsci. »Nakon toliko stoljeća stvorena je Hrvatska država i njena vojska«, govori nam zapovjednik Centra, »pa sam ta činjenica u nama budi ponos da baš na ovom mjestu usred ravne Podravine prisježu hrvatski vojnici na vjernost domovini!« Naš, hrvatski vojnik je sada svoj na svome i zna zašto se obučava. Otuda posebna motiviranost vojnika, dočasnika i časnika ovoga centra za što bolji uspjeh u odgoju i obuci, u što smo se sami uvjerili prilikom našeg posjeta. ■

**DOBRODOŠLI
HRVATSKI
VOJNICI**

SAMOBOR
750 GODINA 1242 - 1992

DOBRODOŠLICA HRVATSKIM VOJNICIMA

Dobrodošli hrvatski vojnici naziv je prospelta kojim grad Samobor slavci ove godine 750 godina svoga postanka dočekuje navake Hrvatske vojske, buduće vrsne veziste. Cilj mu je olakšati snaženje mladim ljudima pristiglim iz cijele Hrvatske u sredini u kojoj će proborati nekoliko mjeseci svojega života.

Uz nekoliko pravila o ponašanju koja su, uvjetno možemo reći, specifikum ovoga gradića tu su i savjeti kako se može najkorisnije utroštiti slobodno vrijeme, posebno razgledavajući kulturno-povijesne znamenitosti, posjetom čuvenoj »Samoborskoj pivnici« i slastičarnici gdje Zagrepčani nedjeljom u redu čekaju ne bi li kupili ove kolače i tvrde da nijedne nema tako dobrih kremšnita.

Mladi Hrvatski vojnici mogu upoznati još jedan dio samoborske tradicije odaskom na planinarenje u lokalne planinarske domove. Turizam je u Samoboru i Hrvatskoj započeo planinarskom »ekspedicijom« na Oštrc. Tu su još i »Šoćeva kuća«, »Veiki dol«, »Japetić« i drugi. Bogate sadržaje ovoga grada upotpunjene i kupalište »Šmidhen«, prekrasni Franjevački samostan, a za one koje zanima speleologija Grgosová špilja najlepši je speleološki objekt u sjeverozapadnoj Hrvatskoj.

Autor ovoga zanimljivog i korisnog prospekta je služba za IPD zapovjednog odreda veze Glavnog stožera Hrvatske vojske koji je zadužen za odgoj i obuku hrvatskih novaka za specijalnost veze. I njihova osobna poruka posebno istaknuta u katalogu: Samobor je sredina u kojoj ćete, premda ste došli »bez veze«, nauciti sve o VEZI.

TOMISLAV LACKOVIĆ

KAKO JE GOSPIĆKA BOLNICA PREŽIVJELA RAT

Bolnica u Gosiću jedna je od mnogih koja nije prestajala s radom u tijeku najžešće agresije neprijatelja

Jedan od primarnih ciljeva u ovom ratu na koje je neprijatelj ne štedeći ispaljivao granate i sustavno ih razarao bile su bolnice. Mnoge od njih pretrpjeli su ogromna oštećenja i bile prisiljene kompletan rad preseliti u koliko toliko sigurne podrumske prostore. Pa iako su uvjeti rada često bili nemogući, a trenuci za odmor vrlo rijetki, u njima se spašavao i radovalo život. Gosička je bolnica jedna od mnogih koja nije prestajala s radom ni onda kad je gotovo tri četvrtine zdravstvenog osoblja, srpske nacionalnosti, pobeglo, a sama je bila najблиža i najčešća meta bivšoj JNA, koja se nalazila u vojarni odmah preko puta.

«Rat je za gosičku bolnicu počeo 7. siječnja 1991. kad je na barikadama kod sela Bušnica stradao jedan civil», prisjeća se sadašnji ravnatelj bolnice, dr. Josip Venceli, «i tada je počela mobilizacija unutar medicinskog centra». Do svibnja u bolnicu je dovezeno blizu dvadeset pripadnika MUP-a na medicinsku obradu. Od 4. svibnja po naredbiu Ministarstva zdravstva RH i dr. Andrije Hebrangu u bolnici se uvodi mobilno stanje i danonoćna držurstvo. Krajem kolovoza kompletan kirurski tim, kao i svi radnici srpske nacionalnosti, u roku od dva dana pobegli su iz bolnice. Na kirurskom je odjelu od osam ljudi ostao samo dr. Venceli i anestezilog. Prije početka rata ovaj je medicinski centar imao 320 službenika, od čega su polovinu činili zdravstveni radnici. Kad su prve granate počele padati na Gosić, 29. kolovoza, iz bolnice je otišlo oko 70 posto zdravstvenog osoblja, tako da su kirurski, interni i ginekološki odjel ostali na jednom

Piše: VESNA PULJAK

lijecniku i medicinskim sestrama. Kako se bolnica nalazila odmah preko puta vojarne postojala je bojazan da neće moći prihvati pacijente te je planirana i rezervna bolnica u Donjem Pazarištu u zgradbi osnovne škole.

Tu su osposobljene četiri prostorije, operacijska sala sa dva stola i aparatom za anesteziju, te petnaest kreveta za ranjenike i isto toliko za medicinsko osoblje. U vrijeme osvajanja vojarne u ovoj priručnoj bolnici u deset dana obradena su sedamdeset i dva ranjenika. U tijeku prvih dana rata samoinicijativno su u bolnicu stigli lijecnici iz Zagreba, dr. Rukavina, kirurg i dr. Kovač i dr. Kirin iz Rijeke, a kako je rat donosio sve više žrtava, riječka se bolnica uključila u pomoć s kirurskim timom i anesteziolozima. U vrijeme intenzivnog trajanja sukoba, od 29. kolovoza do 15. siječnja, u bolnici je obradeni oko 700 ranjenih boraca i oko 300 civila.

Ranjenike su u početku dopremali sa svega četiri vozila dobivenih donacijama budući da je kompletan vozni park bio uništen.

Transport ranjenika bio je vrlo težak, jer je prva linija fronte bila udaljena od bolnice svega tisuću metara, a kako bolnica nije imala podrumskih prostorija, a sklonište udaljeno stotinjak metara bilo je direktno na metu neprijatelja, pacijente se moralo evakuirati na sigurnije mjesto. Transportirani su preko Donjeg Pazarišta u običnim

kombi vozilima do Karlobaga, gdje ih je preuzimala riječka ekipa i otpremala do Rijeke na daljnju skrb.

Padom vojarne priručna bolnica u Donjem Pazarištu se napušta, a osoblje se vraća u gosičku bolnicu.

Na bolnicu je palo preko stotinu granata, uništen je stari dio bolnice, interni odjel koji je bio okrenut prema vojarni i pokretna kirurska sala. U vremenu od kraja rujna prošle do srpnja ove godine, u bolnici je bez odmora radio tim od petnaest ljudi. Rad se svodio intenzivno na dvije službe, i to službu opće medicine i sanitetsku službu koja se nalazila u vojarni. Dogadalo se da je dnevno kirursku pomoć zatražilo i do šezdeset ljudi te je ambulanta radila bez prestanka. U to je vrijeme na ispomoći i šef Operativne zone Rijeke, dr. Marko Jagetić, koji je pridonio i stabilizaciji i organizaciji osoblja unutar same vojarne.

Od neprocjenjive je važnosti u početku za sanitet bilo i skladište jugoslavenskih materijalnih rezervi u neposrednoj blizini bolnice u kojem je bilo uskladišteno oko dvije stotine boca kisika oksidula za pokretne poljske bolnice i sva potrebna oprema za njih. Srećom, skladište je, iako direktno izloženo napadu, ipak sačuvano te je padom vojarne oko šezdeset kompletnih operacijskih poljskih bolnica došlo u posjed hrvatskih snaga i odmah su poslane na najugroženija područja od Dubrovnika do Slavonije.

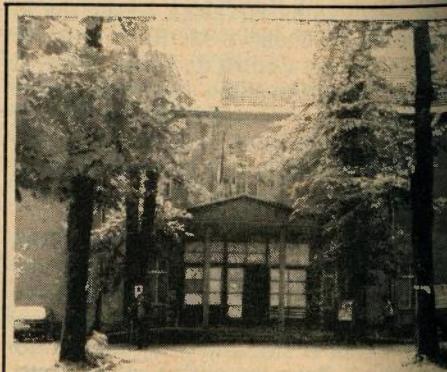
S normalnim radom bolnica počinje tek 1. rujna ove godine iako za cijelo vrijeme trajanja rata na ovom području nikad u stvarnosti zastaja i nije bilo. ■

Liječnički tim gosičke bolnice koji je brinuo o ranjenima od početka rata

Uništena pokretna operaciona sala

Bolnica u Gosiću

MUZEJ DOMOVINSKOG RATA

UZagrebu, u zgradi Ministarstva obrane Republike Hrvatske nalazi se sjedište Fonda središnjeg arhiva MORH-a Uprave za IPD, čiji je osnovni cilj prikupljanje predmeta, zapisa i svega onoga što je vezano za domovinski rat. Kako je nastao Fond dozajnemo, od gospodina Zlatka Ivkovića, voditelja fonda. Kao pripadnik Hrvatske vojske a inače strastveni kolekcionar antikviteta, osobito telefona, Zlatko već u lipnju prošle godine pokreće takvu ideju. Radeći u Sanitetskom stožeru Hrvatske vojske započinje, uz veliku pomoć i razumijevanje primarijusa dr. Ivana Prodana i Slobodana Deskića, prikupljati predmete. Ulaganjem vlastitih finansijskih sredstava prikuplja impozantnu kolekciju obilježja Hrvatske vojske kao i raznih predmeta. Izlažući svoju ideju pukovniku Miljenku Radiću i generalu Antonu Tusu, dobiva odobrenje da nastavi rad. Prvo se u veljači ove godine prebacuje u studio ZNG-a da bi nedugo затim nastavio svoj rad u okviru službe za IPD. Kontakt s dr. Antunom Mijatovićem, načelnikom Uprave za IPD, bio je važan korak u razvoju ove ideje. Uz potpuno razumijevanje i podršku dr. Mijatovića formiraju se fond za prikupljanje trodimenzionalnih predme-

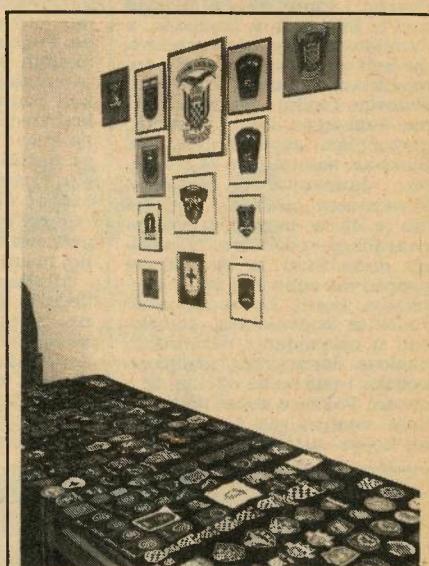
Crteži, krunice, igraće karte, pisma... uspomene iz logora

Piše: SINIŠA HALUŽAN
Snimio: ŽELJKO HANICH

ta. Što se zapravo podrazumijeva pod trodimenzionalnim predmetima? Njih sačinjavaju: pisani zapisi, dokumenti, bilteni i novine pojedinih postrojbi, predmeti vezani za boravak u logorima, odore, trofejno naoružanje, obilježja i predmeti neprijateljske vojske i ono najvažnije: obilježja pripadanja postrojbi Hrvatske vojske. Ta obilježja, nastala na razinama desetina, satnija, bojni i brigada, predstavljaju povijest svake postrojbe kao i samog domovinskog rata. Do sada je prikupljeno preko pet stotina oznaka Hrvatske vojske kao i stotinjak originalnih rješenja. U tu je svrhu i odasvana zamolba operativnim zonama kao i postrojbama HV-a, koju objavljujemo i u okviru ovog teksta, kako bi se prikupio što veći broj oznaka i zapisa. U interesu je svake postrojbe da drag o njenom borbenom putu bude zabilježen. Za pretpostaviti je da bi Muzej bio organiziran na klasičan način, tj. da bi se sastojao od otvorenog i zatvorenog prostora, s tim da bi na otvorenom prostoru bila izložena tehnika kojom je Hrvatska vojska raspolagala te zarobljena neprijateljska tehnika, dok bi zatvoreni prostor sadržavao pisane dokumente, crteže, fotografije, vojničke odore, predmete načinjene za boravak u logorima, pisma i, naravno, oznake HV-a. Jedan od prvih koraka je i izrada monografije znakovlja iz domovinskog rata u kojoj bi bile sadržane sve oznake Hrvatske vojske. Sav prihod od njezinog izdavanja bio bi namijenjen fondu za zbrinjavanje djece poginulih vojnika kao i zbrinjavanju teških ratnih invalida. Nepotrebno je naglašavati koliki je interes u svijetu kod kolecionara takvih predmeta, s obzirom da je posljednjih desetljeća Europa bila, na neki način, jedna od oaza mira.

Uz veliku angažiranost bojnika Budimira Pleštine, ravnatelja Odjela za kulturu, sport i osobne potrebe u sklopu kojega djeluje i sre-

dišnji Arhiv MORH-a, ideja o stvaranju pretvorila se u timski rad ekipe entuzijasta, ali istovremeno i ekipe stručnjaka za pojedinu područja. Zbog okolnosti u kojima se vodio rat sama je ideja na početku bila nedovoljno afirmirana, no ustrojem Hrvatske vojske i njениm uspjesima širom hrvatskih bojišnica stvoreni su temelji na kojima se gradi povijest domovinskog rata pa stoga svaki predmet, svaka fotografija, svaka oznaka koja ostane zaboravljena ležati u ladici nekog ormana predstavljaće neoprostivi propust. ■

U muzeju će znakovlje postrojbi Hrvatske vojske biti zasigurno dio najzanimljivijeg materijala

ZAMOLBA

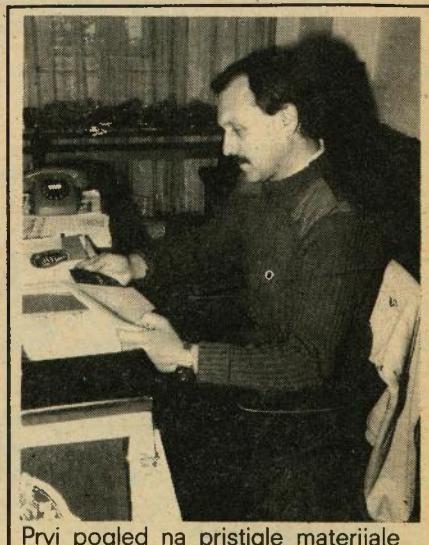
Molimo sve postrojbe Hrvatske vojske da za potrebe Središnjeg arhiva MORH-a i potrebe Muzeja domovinskog rata dostavite slijedeće:

- 1) oznake postrojbe Hrvatske vojske (ORIGINAL)
- 2) podatke o idejnem rješenju (tko je autor, gdje, kada i kako je oznaka nastala i što oznaka simbolizira)
- 3) podatke o proizvodacu (tko je stampao, gdje i kada)
- 4) kratke podatke o osnutku postrojbe
- 5) podatke o boravku postrojbe na određenom bojištu na kome je nosila tu oznaku

SLANJE NAVEDENIH PODATAKA U INTERESU JE SVIH POSTROJBII HRVATSKE VOJSKE, S OBZIROM DA CE BITI UVRŠTENI U KNJIGU O OZNAKAMA POSTROJBI HV U DOMOVINSKOM RATU!

Sve navedene podatke molimo da šaljete na adresu:

MINISTARSTVO OBRANE REPUBLIKE HRVATSKE
SLUŽBA ZA IPD (Središnji arhiv - Muzej domovinskog rata)
na ruke gosp. Zlatku IVKOVIĆU (tel. 041/487-358)
Ulica Kralja Zvonimira 12
41000 ZAGREB

Prvi pogled na pristigle materijale

DOMOBRANSKI KONVOJ POMOĆI

Bjelovarski domobrani organizirali konvoj humanitarne pomoći vrijedan milijun DEM pakračkoj općini

Domobrani Operativne zone Bjelovar u suradnji sa postrojbama koje su branile ovaj kraj organizirali su konvoj humanitarne pomoći za Pakrac i Lipik. Konvoj je krenuo iz Bjelovara 8. listopada, a namijenjen je selima i gradovima koji su najviše stradali u domovinskom ratu: Topolovici, Dulovcima, Lipiku i Pakracu. Prema kazivanju Dure Crkvenca, pomoćnika zapovjednika OZ Bjelovar, sakupilo se 34 kamiona humanitarne pomoći. Prvenstveni cilj ovog konvoja bio je da se pomogne ljudima pakračkog kraja. Borci i sadašnji domobrani iz bjelovarske operativne zone koji su se mjesecima borili na zapadnoslavonskim bojišnicama, sudjelovali u oslobođanju okupiranih dijelova daruvarske, grubišnopoljske i pakračke općine, te u obrani Pakraca ovom pomoći i dalje ostaju u vezi s područjem na kojem su branili Hrvatsku.

MINISTARSTVO OBRANE REPUBLIKE HRVATSKE PERSONALNA UPRAVA

POZIV

POZIVAJU SE PRIPADNICI HRVATSKE VOJSKE, ZAINTERESIRANI ZA PRIJEM U PROFESIONALNI SASTAV HRVATSKE VOJSKE, DA SE JAVE U KADROVSKE SLUŽBE:

- 1. »A« BRIGADE ZBORA NARODNE GARDE, ZAGREB
- 2. »A« BRIGADE ZBORA NARODNE GARDE, DUGO-SELO
- 3. »A« BRIGADE ZBORA NARODNE GARDE, OSIJEK
- 4. »A« BRIGADE ZBORA NARODNE GARDE, SPLIT

ILI

- U PERSONALNU UPRAVU MINISTARSTVA OBRANE REPUBLIKE HRVATSKE, ZAGREB, TELEFON BROJ 041/468-050

Piše: NEVEN VALENT-HRIBAR

Snimio: ALOJZ BORŠIĆ

U organizaciju ovog humanitarnog konvoja ušli su iz domoljublja i humanosti, pa je i pomoć bila puno veća od očekivane. Pučani Pakraca i Lipika, te okolnih mjesta bili su dirlnuti ovom idejom i radosno su dočekali pomoći, bez obzira na svakodnevne probleme i teškoće na koje nailaze u obnovi domova porušenih u četničkoj agresiji. Pomoć u vrijednosti preko milijun njemačkih maraka sastoji se u hrani, odjeći, obući, gradevinskem materijalu i stočnoj hrani.

Mještanima ovog kraja ponudena je kooperacija u tovu svinja i junadi i u razvoju trgovачke mreže. Ponudena je i pomoć domobrana u gradnji pet kilometara vodovoda od Pakraca do Lipika, u akcijama daljnog upošljavanja ljudi, posebice u gradevinarstvu, koje u ovom

trenutku odista ima što raditi posebno na raščišćavanju i popravku stambenih i gospodarstvenih objekata. Domobrani bjelovarske OZ osigurat će i stalnu prehranu za 500 najugroženijih pučana Pakraca i Lipika.

U Pakracu je sada dobro u odnosu na prijašnje stanje: riječi su Vladimira Delaća, povjerenika Vlade RH za općinu Pakrac, Daruvar i Gubišno Polje. Trenutno u Pakracu ima 2300 ljudi od oko 8500 stanovnika koliko ih je bilo prije rata. No, zima stiže, počeće su i oborine, borimo se da u skladu s mogućnostima vratimo kućama što više prognanika. Još ne ma točnih procjena ratnih šteta, ali se zna da su velike. Sve što je do sada učinjeno u obnovi Pakraca, Lipika i okolnih mjeseta, učinili su sami mještani. Ipak, treba izdvojiti Hrvatsku elektroprivredu, koja je unatoč nenormalnim uvjetima rada najviše načinila. Djelatnici HEP-a su se penjali na električne stupove, dok su srpski snajperi i minobacači još uvelikotukli.

Nakon onoga što smo čuli na sastanku predstavnika općina Čakovec, Varaždin, Koprivnica, Đurdevac, Bjelovar, Novi Marof, Ivanec, Čazma, sa povjerenikom vlade RH i domobranima bjelovarske OZ, ostajemo u uvjerenju da pučani Pakraca i Lipika neće biti prepušteni sa-

U konvoju je bilo trideset kamiona pomoći od donatora iz dvanaest općina sjeverozapadne Hrvatske

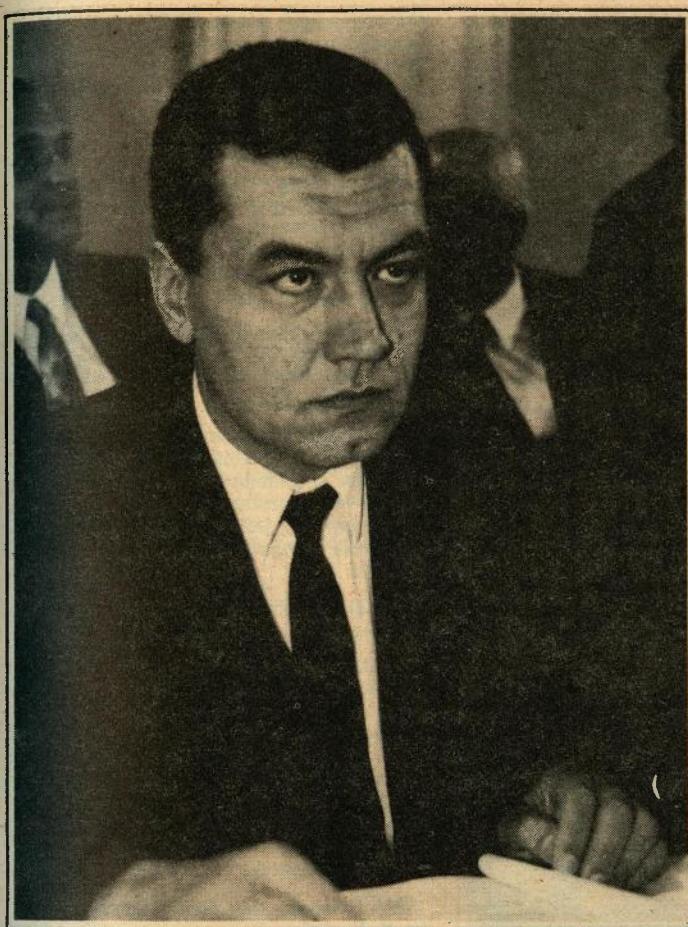
mi sebi. Domobrani iz OZ Bjelovar i dalje će imati jednu od važnih uloga u daljnjem organiziranju i prikupljanju pomoći.

Od brigadiru Jerzeića, načelnika bjelovarske Operativne zone, doznali smo da postoji interes Hrvatske vojske za obnovu termalnog lječilišta u Lipiku, gdje bi se zbrinjavali ranjeni hrvatski borci domovinskog rata. Inženjerijske postrojbe HV znatno su angažirane u rješavanju takvih problema.

Domobrani bjelovarske OZ, te spomenuti općini sjeverozapadne Hrvatske već se uvelike pripremaju za novi veliki konvoj pomoći pakračkom kraju uoči Božića, kako bi nastavili pomagati stanovnicima tog kraja koji je pretrpio goleme štete u domovinskom ratu. ■

Povjereništvo Vlade za općinu Pakrac zahvalilo je donatorima na pomoći

HV: Što je obrana prometnica, komunikacija i prateće infrastrukture značila za tijek domovinskog rata?

— Otvorena eskalacija velikosrpsvta, što je rezultiralo agresijom i ratom u Hrvatskoj, započela je balvanima. Velikosrpskim stratezima bila je dobro znana važnost prijevoza, cijelokupne prometne strukture. Od samog početka oružane pobune, pa do otvorene agresije jugovojiske, prezentan je bio cilj onih koji su radili protiv Hrvatske. Strategijski cilj pokoravanja Hrvatske taktički je bio zamišljen u presijecanju hrvatskog državnog teritorija u nekoliko dijelova. To komandanje tudeg državnog teritorija ostvarivo je jedino presijecanjem cesta, željeznica i telekomunikacija, što rezultira onemogućavanjem opskrbe, trgovine, što na kraju dovodi do zamiranja gospodarskog života, nekog područja. Agresija na Hrvatsku je planirana i nije nimalo slučajno što je rat započeo presijecanjem prometnica, kao što nije nimalo slučajno odmah srušen Maslenički most.

Presijecanjem vitalnih prometnica i komunikacija neprijatelj je nastojao Hrvatsku presjeti na nekoliko medusobno nepovezanih dijelova, odvojiti tako Hrvatsku od svijeta. Zato su zrakoplovima tako bjesomučno mitraljirali i raketirali odašiljače i teleko-

Razgovarali: KRUNOSLAV MATEŠIĆ
VIDMR RAIĆ
snimio: ALOJZ BORŠIĆ

munikacijsku infrastrukturu. Primjera radi, navodimo da samo u poštama u Hrvatskoj imamo oko pola milijarde dolara štete, a na odašiljačima oko sto milijuna dolara. No, unatoč njihovim planovima Hrvatska je vojska, stvorena tijekom domovinskog rata, uspjela obraniti „hrvatske žile kucavice“, prometnice koje su za pojedine dijelove Hrvatske značile život. Kada problematiziramo značaj prometnica u ratu u Hrvatskoj ne bismo smijeli zaboraviti na nepovoljne uvjete u kojima je razvijena prometna mreža i prateća infrastruktura od drugog svjetskog rata do uspostave demokracije u Hrvatskoj.

Primjerice, Knin je, glede željezničkog prometa, prometno čvorište. To nije nimalo slučajno. To je samo paradigma situacije u kojoj se, u prometnoj pogledu, Hrvatska nalaziла dok je bila u toj zlosretnoj Jugoslaviji.

Prometni razvitak ovih prostora imao je jugoslavensku orijentaciju, a ako promatramo prometnu infrastrukturu i ona također ima jugoslavenski naglasak. Jedna prirodna, po-

HRVATSKA VOJSKA OBRANILA JE HRVATSKE ŽILE KUCAVICE

O prometnim aspektima domovinskog rata, planovima razvitka hrvatske prometne mreže i telekomunikacijskog sustava razgovarali smo s dipl. ing. Ivicom Mudrićem, ministrom pomorstva, prometa i veza u Vladi RH

vijesna orijentacija Hrvatske prema Austriji, Madarskoj, Zapadu bila je nasilno preorientirana prema istoku. Mi danas imamo 200 kilometara suvremene autoceste prema Istoku, što je važno, jer je svaka autocesta na svjetskoj razini od iznimne važnosti za gospodarstvo, ali nama za razvitak gospodarstva treba takva cesta i do Splita i prema Zapadu. Osobno smatram da je izgradnja suvremenih prometnica jedan od elemenata perspektive razvoja naše hrvatske države.

HV: O kojim se to konkretno prometnim prvcima radi?

— Grubo govoreći, mi danas možemo definirati tri-četiri ključna prometna pravca za izgradnju autocesta. Kako je riječ o kapitalno intenzivnim investicijama izbor pravca koji će se graditi mora biti optimalan.

Dva su presudna čimbenika prilikom takvog izbora. Prvi je kratkoča puta, što uvelike određuje buduću učinkovitost eksploatacije prometnice, a drugi je sama trasa buduće autoceste. Prilikom planiranja izgradnje ne smije se ispuštati iz vida činjenica da autocesta, koliko spaja regije, toliko i razdvaja područja. Jer, ako se primjerice autocesta pruži u zaledu nekog grada, ona povezuje taj grad s drugim regionalnim sredi-

štem, ali istodobno odvaja grad od njegova zaleda. No, vratimo se odgovoru na pitanje o konkretnim prometnim pravcima od strateške važnosti za Hrvatsku. Po mom osobnom mišljenju potrebno je završiti autocestu Zagreb – Rijeka, točnije Karlovac – Rijeka.

Zatim, tu je i autocesta do Šentilja, što za Hrvatsku znači do Macelja u Hrvatskoj. Hrvatska je za tu autocestu rekla da još prije godinu dana, Austrija je izgradila autoput do svoje državne granice i još se čeka samo odluka Slovenije. Riječ je, dakle, o prometniči šireg, srednjeeuropskog značaja. Uz navedene pravce za Hrvatsku je važan put prema mađarskoj granici, čime će se poboljšati komunikacija s istokom Europe. I na kraju, što za nas nikako nije posljednji prioritet

brzini prijevoza željeznica danas konkurira čak i zračnom prometu, tako da brzi vlakovi prenose ogromne terete i velik broj putnika brzinama do 350 kilometara na sat. U tehnološkom smislu, suvremena je željeznicu itekako značajna za Hrvatsku. Primjerice, brzom prugom Beč – Zagreb – Rijeka mogli biste doći iz Graza u Rijeku za sat i pol. Nedvojbeno je da bi takvo što bilo vrlo značajno za hrvatski turizam. U stalnom smo dodiru sa svijetom i pratimo razvoj tehnologije.

U organizacijskom smislu pripremamo željeznicu za tehnološki skok, pripremajući podlogu za dolazak stranog kapitala za izgradnju željezničke infrastrukture. Gleda konkretnog željezničkog pravca, naša strategija razvoja je bitno drugačija od strategije

skrativši rječni put za 400 kilometara, bio bi isplaćen za svega četiri godine eksploatacije, što je rekordno kratak rok za tako kaptalne investicije. Nadalje, kanalom Vukovar – Šamac Hrvatska bi dala značajan prilog sveukupnom europskom povezivanju rječnim vodenim tokovima. Danas kanal Rajna – Majna – Dunav zapravo povezuje Sjeverno more s Crnim morem. Kanalom Vukovar – Šamac povezali bismo Dunav sa Savom, što uz korištenje drugih kopnenih putova, znači povezivanje Jadrana sa Savom i Dunavom.

HV: Prije izbijanja rata u Hrvatskoj bilo je dvadesetak ponuđača iz inozemstva za izvođenje radova na cestovnim projektima u Hrvatskoj. Kakva je situacija danas?

– I danas postoji znatan broj zainteresiranih inozemnih ponuđača. No, osobno smatram značajnijim da mi raspolaćemo, barem kad je o autocestama riječ, većim dijelom mehanizacije i, što je najvažnije, mi imamo djelatnike koji su to sposobni kvalitetno realizirati.

HV: Dakle, Hrvatska ima i »hardware« i »software« za tako velike projekte?

– Da. Tokom trajanja nesretne jugoslavenske države Hrvatima su bila zatvorena vrata u diplomaciji, državnim službama, vojski i policiji. Hrvatski je narod morao negdje svoj intelektualni potencijal usmjeriti, tako se naš potencijal pretocio u znanost, u tehničku inteligenciju. Zato mi danas imamo prilično visok broj stručnjaka raznih profila, što je, naravno, veliki zalog za budućnost, za razvoj Hrvatske.

HV: Hrvatska ima dugu i razvedenu obalu. Kako teče proces povezivanja otoka s hrvatskim priobaljem?

– Rješavanje problema demografske naruvi u priobalju i na Jadranu jedan je od strateških ciljeva razvoja Hrvatske. Demografski odljev s tog područja je velik, što je svakako negativan trend. Uspostavlja demografske stabilnosti pridonijet će i razvitak prijevoza na Jadranu, prvenstveno povezivanjem otoka sa središtema u priobalju.

Suvremena tehnologija prometa je takva da ne čini razliku između relacija. Udaljenost između Brača i Splita je, primjerice, kao između Zagreba i Jastrebarskog, što znači da bi uvođenjem brzih brodskih linija dugočrno bio zaustavljen proces demografskog odljeva, što bi se naravno odrazilo i na dalji razvitak gospodarstva, turizma poglavito. Proces prometnog povezivanja treba slijediti i telekomunikacijsko povezivanje otoka i priobalja.

HV: Kada je riječ o telekomunikacijama zanimalo bi nas odgovor na upit da li Hrvatska, gleda telekomunikacijskih sustava, tehnološki zaostaje u odnosu na Europu i svijet?

– Tehnologija je vrlo čudna u smislu da ono što je jučer koštalo milijun dolara, zbog napretka tehnologije, sada košta puno manje. U roku od nekoliko godina za isti novac

potrebno je doći autocestom do Splita i Dubrovnika. Navedeni cestovni pravci predstavljaju okosnicu hrvatske cestovne mreže koja se mora izgraditi što prije.

HV: Naftna kriza i tehnološki razvoj uvjetovali su ekspanziju željezničkog prometa u svijetu tijekom posljednjih nekoliko desetljeća. Kako se Hrvatska, gleda tehnološke pripremljenosti, uklapa u te razvojne pravce?

– Doista, željeznički promet u Evropi doživljava neku vrstu preporoda. Tri su osnovna čimbenika koja potiču takav proces. Prvo, željeznički promet je ekonomski učinkovitiji. Naime, u grubim crtama rečeno, željezница je oko tri puta jeftinija od cestovnog prijevoza. Drugo, ona je i ekološki prihvatljivija, što u suvremenim razvojnim koncepcijama i nije bezznačajno. Treće, po

u bivšoj jugoslavenskoj federaciji. Mi imamo luku Rijeka koja je vrlo zanimljiva za naše susjede – Mađarsku i Austriju, ali i za zemlje s kojima ne graničimo – Češku, Slovačku, Rumunjsku i Ukrajinu, jer je za njih najbliži izlaz na Sredozemno more. Tako značajnu luku moramo promatrati kao dio prometne infrastrukture zajedno s cestovnim, zračnim i željezničkim prometom. Zato smatram osobito značajnim povezivanje Zagreba i Rijeke nizinskom prugom.

HV: Rječni je promet značajan čimbenik sveukupne povezanosti. Kakvi su planovi razvoja?

– Projekt za izgradnju kanala između Vukovara i Šamca je osobito zanimljiv. To je projekt čija bi realizacija osim poboljšanja prometne povezanosti usput riješio problem navodnjavanja šireg područja. Taj kanal,

kupuju se veći kapaciteti, smanjenje energetske potrošnje. Zato mislim da ćemo s nekoliko racionalnih i mudrih poteza razmjerno brzo stvoriti svjetsku razinu razvijenosti u telekomunikacijama. Do sredine iduće godine montirati ćemo četiri tranzitne međunarodne centrale, dodajemo sustav prijenosa utemeljen na tehnologiji optičkih vlakana, povezujemo se s europskim telekomunikacijskim sustavima. Danas Hrvatska ima oko 20 do 23 telefonskih priključaka na 100 stanovnika. Cilj nam je da u roku od pet ili šest godina dupliciramo kapacitet mreže.

HV: Kako tumačite pojačano zanimanje stranog kapitala za telefoniju?

— Mislim da se tu krije mala nepreciznost. Naime, najveće zanimanje stranih ulagača nije investiranje u telefoniju općenito, već samo za jedan segment telefonije, odnosno za tehnologiju mobilnog (pokretnog) telefona ili neke specifične usluge. Nitko od stranih ponuđača se nije javio da želi pružiti

fona, a u isto vrijeme vuče žice kroz Liku, Dalmatinsku Zagoru, kao i sva druga područja Hrvatske. Hrvatskoj je od strateškog značaja razvitak telekomunikacije, jer bez toga nema ni tržišta. Učinkovita telekomunikacijska mreža preduvjet je da tržište uopće funkcioniра, a bez tržišta nema razvoja gospodarstva u cijelini. Bez razvijenih komunikacija ne možemo komunicirati sa svijetom, ni medusobono.

HV: Održanje telekomunikacijskog sustava Republike tijekom agresije na Hrvatsku jedan je od čimbenika pobjede u domovinskom ratu. Kakva su iskustva?

— Dragocjena. Činjenica je da je jugoslovenska armija ostala bez telekomunikacija, a Hrvatska nije. Naš telekomunikacijski sustav funkcionirao je tijekom čitavog trajanja rata, pokazao se kao žilav. Njegovu osnovu nisu činili strojevi, već ljudi. Požrtvovnost, inspirirana domoljubljem, i stručnost ljudi koji su radili na održavanju sustava,

jednički maksimalno učinkovito. Paralelu je moguće povući i kad se razmatra problem civilnog i vojnog zrakoplovstva. Tu također nije potrebno stvarati neovisne sustave. Na primjer civilna struktura kontrole leta treba imati kordinatora za vojno letenje, tako da se kompletan sustav kontrole leta koristi za civilne, ali i vojne potrebe.

HV: Na kraju, jedno osobno pitanje. U Kanadi ste proveli veći dio života. Kad je u Hrvatskoj došlo do demokratskih promjena odlučili ste se na povratak u domovinu. Sto je utjecalo na Vas?

— O sebi je najteže govoriti. U Kanadi sam imao prilike izbliza vidjeti što je parlamentarna demokracija i tržište. Također mi je pružena prilika da studiram i radim. Ali bez obzira na sve poteškoće koje neumitno prate svaki povratak, ovo što smo doživjeli posljednjih godina je stvaranje nove, hrvatske države i meni je osobno dragو što sam imao prilike da na svoj način sudjelujem u tom procesu. Ovo je moja država. Ja tome nemam što dodati, jer je sve potpuno jasno.

kabel kroz Liku, Dalmaciju ili Zagorje. Ali, stvarnost je drugačija, jer onaj koji želi uvoditi mobilne telefone mora imati podlogu, mora biti obavljen i onaj dio posla koji i nije tako atraktivan. Mislim da smo sada obje sastavnice uspješno ujedinili u HPT-u, koji je institucija koja uvodi uslugu mobilnih tele-

va, održala je telekomunikacije između gradova i regija u Hrvatskoj, kao i telekomunikacije između Hrvatske i svijeta. Domovinski rat je pokazao da, glede telekomunikacija, nije potrebno graditi odvojene – civilne i vojne – telekomunikacijske sustave, već treba resurse koristiti za-

PRVI HRVATSKI SAJAM ORUŽJA

SVAKE SUBOTE
OD 10 DO 13 SATI
U STRELJANI
»DOMAGOJEVI
STRIJELECI«

»Domagojevi strijelci«
Samoborska 258
tel. 041/156-659

MILIJUN MINA RASUTO HRVATSKOM

Najopasnija su ratna područja, ali mina ima i oko vojarni i uništenih skladišta eksploziva

Uokolici Zadra posijano je toliko mina da je to teško i shvatiti. Iako sam obišao mnoga svjetska ratišta tako nešto još nisam vido. To su sve posijali Srbi i oni bi ih trebali pokupiti, a mi bi im pomogli. Nažalost, bojim se da će nas dopasti najveći dio posla, jer želimo očistiti teren prije povratka prognanika. Ali to će potrajati jer će samo jedan manji lokalitet u Južnom sektoru prepun mina dvije će morati čistiti čak tri mjeseca», upozorio je prije nekoliko dana pukovnik Fleury, jedan od zapovjednika UNPROFOR-a na zadarskom području.

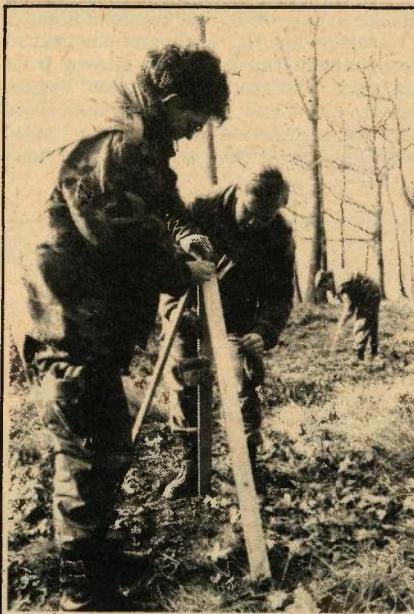
I te njegove riječi najbolje potvrđuju procjene stručnjaka Glavnog stožera Civilne zaštite Republike Hrvatske da je širom Hrvatske rasuto više od milijun mina raznih vrsta te veliki broj neaktiviranih projektila. Od njih je, nažalost, puno ljudi već stradalo, a neeksplodirane mine i projektili još će godinama nakon završetka rata prijetiti ljudima, a posebno zaigranoj i znatiželjnoj djeci.

O kakvoj se opasnosti radi najbolje ilustrira podatak koji smo također dobili u Glavnom stožeru Civilne zaštite. Unatoč opsežnim pretraživanjima terena i uništanju nađenih mina, od 1948. godine na području bivše Jugoslavije registrirano je čak 12.000 nesreća. Pritom je oko 5.000 osoba poginulo na mjestu nesreće ili od posljedica ranjavanja, 3.000 ih je ostalo teškim tjelesnim i psihičkim invalidima, a više od 800 osoba je oslijepilo.

Najopasnija su ratna područja, od kojih su mnoga još u neprijateljskim rukama, kao što su istočna i zapadna Slavonija, zalede Zadra, Šibenika i Splita, Banja i Kordun, dubrovačko područje... Velika opasnost prijeti i u okolini bivših jugo-armijskih vojarni te skladišta eksploziva i streljiva koje je sama JA digla u zrak, primjerice kod Oštarija, Bjelovara ili Delnica.

Unatoč brojnim upozorenjima zapovjedništava Hrvatske vojske i Civil-

piše: ŽELJKO BUKŠA

Posao na razminiravanju ne dozvoljava niti najmanju grešku, stoga pronađeno eksplozivno sredstvo treba točno obilježiti

ne zaštite, pojačanom trudu njihovih pirotehničara i pomoći jedinica UNPROFOR-a, iz svih dijelova Hrvatske stižu vijesti o nesrećama zbog zaostalih neeksplodiranih naprava. Ali nerijetko su žrtve i same krive. Tako su nedavno u zagrebačkoj vojarni kod aerodroma Pleso stradala dva mladića nakon što su se gonjeni znatiželjom uvukli u vojarnu i naletjeli na zaostalu nagaznu minu.

Više puta su od postavljenih neprijateljskih mina stradali i pripadnici UNPROFOR-a. Primjerice, zaostala protutenkovska mina na zadarskom aerodromu Zemunik bila je kobna za iskusne vojnike, francuskog kapetana Jean-Pierre de Lineresa i poručnika Philippe Kapoa. A nekoliko puta su na

sličan način stradali i pripadnici Hrvatske vojske ili policije.

Zato sve nadležne službe Hrvatske vojske i Civilne zaštite čine sve kako bi, uz pomoć UNPROFOR-a, što prije očistili sva oslobođena područja, što je jedan od osnovnih preduvjeta za siguran povratak prognanika i normalizaciju života. Jer mine nerijetko prijeti čak i tamo gdje ih zbilja malo tko očekuje, primjerice u gradskim parkovima.

Ali posao im je, naročito u početku, otežavao nedostatak specijalne opreme, prvenstveno detektora za metal i obučenih ljudi, što je dosta usporavalo čišćenje terena. Za ilustraciju, jedan od obučenih ljudi može s posebnim iglama (tzv. pipalicom) i ostalom opremom dnevno pretražiti samo nekoliko stotina prostornih metara, a poznato je da je oprimljivo trećina Hrvatske pretvorena u ratište zbog čega je treba pažljivo pretražiti kako bi se smanjila mogućnost kasnijih nesreća.

Zato sve češće i Hrvatska vojska upozorava prognanike da se ne vraćaju neorganizirano u mjesta iz kojih su protjerani jer se izlažu velikoj opasnosti. Tako je ovih dana i brigadir Rahim Ademi, zapovjednik 126. brigade Hrvatske vojske, upozorio da je na području oko brane na Peruči i Alebića kule okupator planirao postavio oko 10.000 različitih mina. Uz to, neprijatelj je na cijelom području tzv. ružičaste zone sinjske općine bez plana rasuo i ostavio na tisuće mina i projektila koje inženjeri i pirotehničari moraju prikupiti i demontirati ili uništiti.

Hrvatskoj nedostaje i novca za kupnju detektora koji uspješno otkrivaju metalne i plastične mine, a cijena im je oko 7.000 DEM. Zato bi našoj zemlji dobro došlo još više donacija poput one dr. Kathy Wilkes, svećilišne profesorce u Oxfordu i izvršne direktorice Interuniverzitetskog centra za postdiplomske studije u Dubrovniku, koja je Dubrovčanima poklonila pet uređaja za otkrivanje mina i drugih razornih sredstava, kakve je koristila i britanska vojska nakon Falklandskega rata. ■

U LICI NAPOKON MIR

Gospićka 118. brigada živi i dalje sa svojim gradom i Likom

Posjećujući pripadnike 118. brigade Hrvatske vojske smještene u Gospiću, srcu nikad pokorene Like, upoznajemo i njenog zapovjednika pukovnika Mirka Norca. Za vojnog izvjestitelja sasvim uobičajen susret sa zapovjednikom jedne od postrojbi Hrvatske vojske, međutim u ovom slučaju nije bilo tako. Nakon nekoliko trenutaka i prvih progovorenih riječi uspijevamo ostvariti srdačan kontakt. Pukovnik, iako vrlo susretljiv, škrš je na riječima. Najviše zbujuće njegova mladost. On je zasigurno jedan od najmladih visokih časnika Hrvatske vojske koji su svoj čin stekli u direktnoj borbi sa neprijateljem. Kao pripadnik specijalnih jedinica hrvatske policije bio je sudionik prvih borbi koje su započele ubrzo

nakon prvih pobuna. Plitvice, Pakrac, Glina i Novska bile su samo usputne stanice na kojima je prikupljaо ratna iskustva kojima je dao svoj dragocjen prilog u ratnom vihoru koji je zahvatil Liku. Na pitanje što ga je motiviralo da se prihvati tako odgovornog zadatka vrlo kratko odgovara: »Samo želja za obranom Hrvatske i veliki izazov da se ostvaru nemoguće.« A to što se u tom trenutku smatralo za nemoguće bila je prvenstveno obrana domovine i samog grada Gospića. A kako je sve počelo, najbolje govori isječak iz biltena 118. brigade, u kome piše: »Ljetnog dana 1991. godine, popodnevnu sparunu Gospiću poremetio je rad tenkovskih motora. Naišli su iz pravca Osika i zaustavili se na ulici Budačke i Ulici Ante Starčevića. Za trenutak je vijest prostrujala pustinim Gospičem i

gle čuda, za nepunih desetak minuta više od tisuću gradana je stalo na ulicu pred tenk, a iz minute u minutu pristizalo je sve više gradana, tako da se broj popeo na više tisuća. Objašnjeno im je da se tenk pokvario i da će biti parkiran na parkiralištu u neposrednoj blizini policijske uprave. Naravno, Gospić je i drugi puta rekao ne.

jom Brkićićem, Ivicom Živkovićem, Franom Zorićem i Pa-jom Šimićem. Kraj kolovoza donosi i prve napade na grad i okolicu. Jugo-vojnici u svojim kasarnama su vrlo samouvjereni. Tu su rezervisti i »beli orlovi«. Ni sami vjerojatno ne znaju što su sve imali. Početkom rujna zarobljen je i prvi neprijateljski general Pet BOV-ova i

REPUBLIKA HRVATSKA MINISTARSTVO OBRANE

Personalna uprava

objavljuje

NATJEČAJ

za prijem kandidata za popunu profesionalnih postrojbi Hrvatske vojske

Natjecati se mogu osobe koje udovoljavaju sljedećim uvjetima:

- muškarci starosne dobi od 19 do 30 godina
- da su odslužili vojni rok
- da su državljanji Republike Hrvatske

Izabranim kandidatima Ministarstvo obrane osigurava:

- stimulativnu plaću u odnosu na ostali djelatni sastav;
- staž sa uvecanim trajanjem (beneficirani);
- materijalnu pomoć pri rješavanju stambenog pitanja obitelji;
- ostale pogodnosti.

Molbe za prijem dostavljati u kadrovske službe:

- 1. »A« brigada ZNG, Zagreb, telefon: 041/467-888, 467-883
- 2. »A« brigada ZNG, Dugo Selo, telefon: 041/750-454
- 3. »A« brigada ZNG, Osijek, telefon: 054/126-506
- 4. »A« brigada ZNG, Split, telefon: 058/361-028, 058/210-555, kućni 217

Dodatane informacije mogu se dobiti u Personalnoj upravi Ministarstva obrane, Zagreb, telefon: 041/468-050.

Pripadnici 118. u jeku najžešćih borbi na jednom od ličkih ratišta

I tenk je krenuo upratnji grada-na prema vojarni.«

Nakon detaljnog sagledavanja situacije u samom gradu, jer ne smije se zaboraviti da je u njemu bilo smješteno pet neprijateljskih vojarni u krugu od dva kilometra, započinju u suradnji sa pripadnicima MUP-a koordinirane akcije. Situacije je vrlo slična onjima na ostalim hrvatskim ratišima. Nema dovoljno naoružanja, nema ratnog iskustva, ostalo je samo srce branitelja. U sistemu danas već »izgorjelog bratstva i jedinstva« u Lici je, kao i mnogim krajevima Hrvatske, drastično izmijenjena nacionalna struktura pučanstva. Zato nimalo ne čudi činjenica da je neprijatelj bio, praktički, u dvorištu. Prvi dobrovoljci se postrojavaju 25. kolovoza 1991. godine na novoj gradskoj tržnici i to četiri voda sa svojim zapovjednicima: Pa-

»drug.« Ljupče Krstevski u rukama su branitelja. Više borba nije toliko neravnopravna. General je zamijenjen, borba se više ne vodi lovačkim puškama.

Prema riječima pripadnika 118. brigade Hrvatske vojske, njenog je formiranje bilo simbol otpora Hrvata s područja Like i grada Gospića. Granice »velike Srbije« su pale u vodu u istočnom dijelu grada. Ličke su zime vrlo duge i hladne, to je svima poznato. No da li oni, dojučerašnji susjedi, to znaju? Ako ne znaju saznat će na proljeće kada shvate što znači živjeti bez struje i vode u »državi« koja ne postoji!

Usprkos krvavim dogadjajima u proteklih godinu dana, Like i Gospić i dalje žive, mirnim i dostanstvenim životom zajedno sa svojom 118. brigadom. ■

NIKAD PREVIŠE SKRBI

Posjetili smo Specijalistički zavod za fizikalnu i medicinsku rehabilitaciju i balneologiju u Stubičkim toplicama, gdje se nalaze ranjeni hrvatski branitelji

Gotovo sva lječilišta u Hrvatskoj privremeno su udomila borci koji su ranjeni u domovinskom ratu. Mnogi od njih borave u ustanovama i po nekoliko mjeseci, pa čak i godinu dana, kako bi dovršili naknadno liječenje i medicinsku terapiju.

U Specijalističkom zavodu za fizikalnu medicinu, rehabilitaciju i balneologiju u Stubičkim Toplicama nalazi se oko 150 ranjenih boraca Hrvatske vojske i manji dio ranjenika HVO i TO Bosne i Hercegovine te nekoliko civilnih žrtava rata. Smješteni su na dva kata bolnice i sve je prilagođeno njihovom što lakšem životu i oporavku te terapijskom tretmanu. Najčešće povrede od kojih se lječe su strijelne rane, ozljede kosti i krvnih žila, ozljede glave i mozga te živaca ekstremita. Naravno, uz njihove fizičke ozljede, vrlo često potrebna im je pomoć psihijatara a posebno psihologa, kojeg za sada nemaju, ističe dr. Kasum koji brine o njima. Jer, uz medicinsku, potrebna im je i psihoška rehabilitacija.

Stipe Grgić, Novljanin, koji je teško povrijeđen kao borac 125. brigade i lijeći se gotovo godinu dana u Zavodu, obavlja funkciju koordinatora između ranjenika, Zavoda, Ministarstva obrane i Hvidre. Mnogo je problema s kojima se susreću ovi ljudi. Stipe je tu da svakom pomogne i uputi ga kako da ostvari ono što želi. Trenutno im nedostaje automobil, nemaju vlastitu telefonsku liniju, pisaču mašinu, telefaks...

Zavod smo posjetili jednoga četvrtka kada su članice Hrvatske pozadinske fronte došle

Piše: MIRJANA KURETIĆ

Snimio: TOMISLAV LACKOVIĆ

u redoviti posjet svojim štićenicima. Donijele su im sve što su naručili i svi sa kojima smo razgovarali rekli su da im ovakvi susreti mnogo znaće. Žene iz Fronte nabavile su im, uz ostalo, video-rekorder, koji im u ove sve hladnije i kišovitije dane mnogo znaće. Kako su ranjenici smješteni na dva kata trebao bi im još jedan takav aparat ili barem player. Vjerujemo, po onome što smo čuli, da će im i to biti nabavljeno.

Za vrijeme poslijepodnevnog odmora upoznali smo Tihomira Čaušića, vukovarskog borca, koji je gotovo godinu dana ovde, liječeći obje, gelerom povrijedene noge. Stradao je na Sajmištu a od obitelji nema nikoga tko bi ga posjećivao. Jedino ga novčano pomaže brat iz Njemačke.

Dobrovoljac II. A brigade Željko Čorak, Zagrepčan, stradao je u siječnju ove godine kod Petrinje kada je vozilom najšao na protivtenkovsku minu. Noga je sve bolje i nada se da će za koji mjesec prohodati bez pomašala. Njega posjećuju roditelji i kaže da mu je s te strane lakše nego drugima čije su obitelji daleko.

Zanimljiv je bio susret sa Naimom Šećicom Kasumovićem, borcem 103. brigade Hrvatskog vijeća obrane. Još je vezan za krevet zbog teških ozljeda koje je zadobio od eksplozije tenkovske tempirane granate.

Kažu da je nakon ranjavanja težio, zajedno sa dvije stotine gelera, 135 kg. Sada je dobro i zahvaljuje svima koji su mu pomogli da preživi tako teško ranjavanje. Pričali su nam o njegovim hrabrim pothvatima u Derventi, od kojih spominjemo samo spašavanje 84 djece iz podruma koji je bio u neprijateljskom obruču.

Zavod u Stubičkim Toplicama zbrinjava i liječi hrvatske i bosansko-hercegovačke branitelje čineći velike napore da održi medicinske i ljudske standarde kako bi ti ljudi imali maksimalno što im se može pružiti.

Najviše problema im zadaje nedostatak kapaciteta u praonici rublja, nedostatak nekih dijagnostičkih aparata, malo novaca za kvalitetnije obroke, posebno doručak. Ravnatelj Zavoda dr. Vladimir Cvitanović ističe da uvida mnoge probleme zdravstva u Hrvatskoj, ali drži da se ustanovama koje brinu o braniteljima domovine treba davati više. I sam se snalazi uz pomoć donacija iz inozemstva, ali to je najčešće medicinska oprema. Uz sve što smo naveli nužno su potrebni i gradevinski popravci na dijelu objekata pratećih službi.

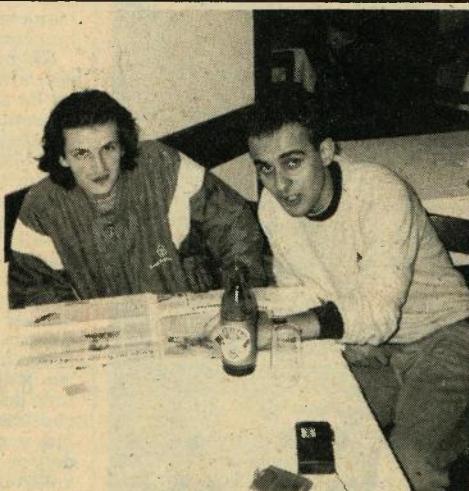
Pa ipak, čini nam se da su, u granicama mogućnosti, ranjenici dobro zbrinuti i u dobrim liječničkim rukama, iako pažnje društva i razumijevanja za njihove probleme nikada nije i neće biti previše. Ne smijemo zaboraviti da su u Zavodu u Stubičkim Toplicama i drugim sličnim ustanovama smješteni oni koji su, kada je bilo najpotrebnije, dali najviše što čovjek za domovinu može dati: svoje zdravlje. ■

Stipe Grgić

Tihomir Čaušić

Željko Čorak (desno) s prijateljem

Naim Šećić Kasumović

GODIŠNICA "OGNJEVA"

Uvojni Brdovec, nedaleko Zaprešića, 2. listopada svečano je i ponosno obilježena prva godišnjica osnutka Mješovitog topničkog diviziona samovoznih višecijevnih lansera raketa (SVLR) 122/128 mm »OGANJ«.

Ova postrojba sa najvećom vatrenom moći u kopnenoj vojski oružanih snaga RH, formirana je od svega tri oruđa oduzetih okupatoru u operaciji oslobođanja Varaždina. Samo nekoliko dana kasnije nakon ubrzane obuke vojnika na orudima, »Ognjevi« su svojim raketama izazvali pravu paniku u neprijateljskim redovima kod Vrginmosta. Istovremeno, srca naših branitelja toga su dana bila ispunjena nadom i vjerom u konačnu pobjedu. Jer, sada i mi imamo »vebeerove«.

Ratni put vodio je »Ognjeve« na bojišta Karlovca, Siska, Pokupskog, Vukovara, Novske, Pakracu, Lipiku, Južne Dalmacije, Posavine... Predeno je 400.000 km, ispaljeno 3000 tona uboju-

Piše: OZREN VESELIĆ

tog tereta i obučeno više od pet stotina vojnika.

I sada se veći dio postrojbe nalazi na frontu, dok se u vojarni obavljaju pripreme za prihvrat treće generacije novaka. Oni će od iskusnih topnika zaista imati što i naučiti.

Najzaslužnije pripadnike divizionala pohvalio je načelnik GSHV general-

-zbara Anton Tus, a brigadir Stjepan Begić, načelnik sektora topništva GSHV, čestitajući prisutnima na postignutim uspjesima, posebno je istakao doprinos divizionala SVLR »OGANJ« slamanju neprijateljske agresije na našu domovinu.

»Naša je poruka — mir, ali mir obasjan i prijetećim 'ognjevima' spremnim za djelovanje kad nas god zatreba naše vrhovništvo i naš narod« — zaključio je na kraju svoje obraćanje pripadnicima divizionala, njihov zapovjednik, satnik Dražen Stokić. ■

*Tjedan mira za djecu,
1-8 Studenog 1992. Godine*

*Week of tranquillity for
children, 1-8 November 1992*

UNICEF Goodwill Ambassador
Audrey Hepburn

Kao dijete, za vrijeme rata, provela sam nekoliko zima u Nizozemskoj, u hladnoći i strahu i tako mogu razumjeti strah vaše djece. Želite da ih zaštitite od oštре zime koja može odnijeti više života nego sam rat. UNICEF je, kao i vi, vrlo zabrinut. Zajedno sa svim vašim vrhovnicima dogovorili smo se da od 1 do 8 studenog proglašimo TJEDAN MIRA ZA DJECU — u nadi da će se dijeliti pokrivači, odjeća i cijepivo za milijun djece. Vi nam morate pomoći da se to ostvari. Neka vaša djeca osjeće toplinu ljudske solidarnosti.

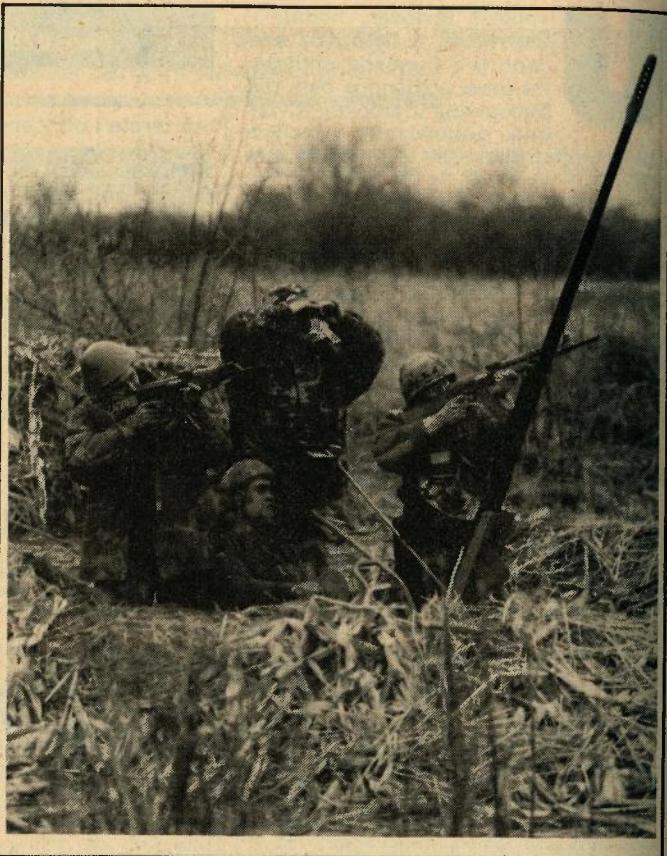
As a child, I spent several winters in wartime Holland, frozen and afraid — so I know the fears your children have. You want to protect them from the harsh winter that could claim even more lives than the war. UNICEF shares your concern. Together with all your leaders, we have agreed that 1-8 November will be a WEEK OF TRANQUILLITY FOR CHILDREN — when we hope to deliver blankets, clothing and vaccines to 1 million children. You must help make it happen. Let your children feel the warmth of human solidarity.

unicef
United Nations Children's Fund

SA STOTOM DOŽIVJETI STOTU

*Zagrebački momci,
i oni malo stariji,
s općina
Centar i Medveščak
– pripadnici
100. brigade,
hrabro su branili
Baniju,
Slavoniju...*

Piše: VESNA PULJAK

Ujesen prošle godine sa banjaskog su ratišta stizale samo loše vijesti. Hrvatske su postrojbe bile prisiljene se povući pod naletom nadmoćnijeg neprijatelja iz Kostajnice i Dubice, hrvatska sela su spaljena i opljačkana, okupirana je Petrinja.

Ovakva je situacija zatekla pripadnike 100. brigade prilikom dolaska na ovo područje. Dočekuju ih napuštene kuće još sa cvijećem na stolu, neke razorenne, neke spaljene, u dvorištu se suše dječje pelene. No zagrebačkim »šminkerima«, kako su ih znali nazivati, ove su slike samo učvrstile volju da ne odustanu. Zadaci su se izvršavali bez puno pogovora, a krenuvši iz Zagreba brigada je uvijek išla samo naprijed, vraćajući hrvatska sela koja su oduvijek i bila hrvatska. Isječak iz dnevnika jednog od pripadnika brigade u vrijeme dok se ona nalazila negdje na Baniji dovoljno govori: »U po-

gledu borbenih učinaka – prolazna ocjena. Ali osnovna zadaća pješaštva – čuvanje i postupno povećanje oslobođenih teritorija – više nego dobar. Oko 100 km² naše postrojbe su po dužini i širini prošle. To je oko 3 km² dnevno vraćanja i čišćenja hrvatskog tla.«

S nastankom i borbenim putem 100. brigade, po starosnoj strukturi najstarije, no zato gotovo »najintelektualnije« jer činili su je brojni visoko obrazovani stručnjaci profesori, ekonomisti inženjeri sve do doktora znanosti, upoznao nas je njen zapovjednik, pukovnik Ognjen Debeljak.

Formiranje brigade koju u nadležnosti ima područni ured Centar, potčelo je prošle godine u lipnju, da bi krajem mjeseca sve pripreme za mobilizaciju bile završene. Čekao se samo signal za mobilizaciju, te je 16. listopada izvršena mobilizacija zapovjedništva brigade i prve bojne. Odmah na-

kon mobilizacije, sa srcem, oko 450 pripadnika brigade odlazi na svoj prvi teren u selo Vukovinu nadomak Velike Gorice, gdje su potčinjeni 145. brigadi. Brigada dobiva i prvi zadatak od zapovjednika Operativne grupe za Sisak i Baniju, g. Bože Budimira: treba prijeći preko rijeke Kupe. Cijelu je tu akciju koordinirao g. Vinko Ukota, zapovjednik 2.A brigade koja ih i uvodi u borbu. Brigada dolazi u selo Letovanić i u ranim jutarnjim satima prva bojna sa zapovjednikom Vidakom Jelićem prelazi Kupu prema selima Slana, Sveta Katarina i Medurače. Problema s naoružanjem i streljivom bilo je kao i u svim postrojbama, no odlučnost i volja »purgera« nadomjestila je manjak tehničkih.

S koliko je odlučnosti i hrabrosti krenula, dovoljno govori činjenica da se preko Kupe islo s oružjem kojem je najveći kalibar bio puščani metak kalibra 7,9 mm. Drugog nije bilo. Na ovim se prostorima brigada nalazi do

postrojbe hrvatske vojske

travnja ove godine kada dobiva novu zonu odgovornosti.

U sastavu brigade nalazi se i grupa dobrovoljaca nazvani »Straseri«, dečki sa zagrebačkih ulica. Formirani su kao samostalna satnija, a mobilizirani 4. listopada od strane područnog ureda Medveščak. Pod zapovjedništvom g. Gorana Mrakovića ova je satnija od početka potčinjena 8. samoborskoj brigadi TO koju je formirao područni ured Samobor. Odmah po mobilizaciji satnija odlazi u Banovu Jarugu gdje intenzivno izvode obuku, da bi potom došli na nove položaje u Novi Grabovac gdje smjenjuju satniju 1. A brigade. Ovdje položaje drže mjesec dana, nakon čega slijedi kratak odmor u Zagrebu te povratak i ponovno preuzimanje položaja u selu Gornje Kričke od 1. A brigade. Situacija na ovom dijelu ratišta vrlo je teška, uvjeti drukčiji. Široke gradske ulice zamijenilo je žitko slavonsko blato. Neprijateljske granate ostavljale su pakao iza sebe. Žestoke borbe na ovom ratištu odnose i žrtve te se satnija povlači u Zagreb. Polovinom prosinca satnija se vraća u matičnu brigadu i svoje daljnje akcije nastavlja u okviru 100. brigade, kojoj se priključuje u selu Letovanički Vrh.

»Treća bojna sa pripremom zapovjedništva kreće u listopadu u vojarnu Borongaj, da bi sredinom studenog krenula njena mobilizacija«, nastavlja zapovjednik Debeljak. Zapovjedni kadar bio je s područnog ureda Centar, a vojni sastav bojne činili su pripadnici pričuvnog sastava MUP-a. Ova se bojna potčinjava 101. brigadi i upućuje na položaje u istočnoj Slavoniji, kod Osijeka, Čepina, Brešća, Tenjskog Antunovaca.

S ovih se položaja Zagrepčani zadnji povlače. Treća bojna cijelo je vrijeme potčinjena 101. brigadi u okviru koje izvršava borbene zadatke. Po povratku u Zagreb vrši se demobilizacija sa vojničkim sastavom iz područnog ureda Centar, tazim dodatna obuka i 19. prosinca polaze svečanu prisegu i odlazi za Letovanički Vrh. Od zapovjedništva brigade dobiva zadatak da preuzme položaje od Prelošćice, Gušća i Kratečkog do Sunje, čuvajući liniju duži od trideset kilometara. Uvjeti su ponovno izuzetno teški. Susret s avetinjskim pustim selima po tko zna koji put, s izbezumljenim narušenim životnjama, blatom koje doseže do koljena, a struja i voda samo su pusta želja. Ovu liniju uspješno drže više mjeseci, a kako su tamo prihvaćeni dovoljno govore riječi general-bojnika Slobodana Praljka, zapovjednika obrane Sunje: »Bilo mi je lijepo s tim dečkima i rado bih opet bio s njima...«

Početkom travnja brigada dobiva zadatak da preuzme zonu odgovorno-

Realnost bojišnice nije pomutila dobro raspoloženje zagrebačke »škvadre«

sti na području sela Drenčina, Vurot, Brest, Mala Gorica, Letovanić, a krajem mjeseca brigada preuzima položaje od 99. brigade u selima Savski Bok, Pivare, Gorice, Poljane i Mašići na novogradniškom ratištu, gdje boravi do srpnja kada položaje predaje jedinica UNPROFOR-a.

Da je brigada na terenu funkcionalna vrlo dobro govorи činjenica da su svи zadaci izvršeni, da je imala najmanje gubitaka u borbi, a značajno je da nikada nije napustila svoje položaje, niti se s njih povukla. Razlog je tome možda upravo to što je u brigadi vladala velika disciplina, mali je broj onih koji su se samovoljno udaljili iz jedinice, a bilo je i kažnjavanja neposluha pritvorom.

No brigada nije vodila rat samo oružjem. Borila se i pjesmom i umjetnošću protiv onih koji su se nadahnjivali samo mržnjom i granatama. Dok su Siskom kuće letjele u zrak, dok je grad bio u potpunom mraku, brigada je suradivala s kulturnim i znanstvenim institucijama organizirajući program za sve postrojbe smještene oko Siska, pa i za same Siščane. Organizirala je niz kazališnih predstava, koncerata, Sisak posjećuju književnici, organiziraju se izložbe radova pripadnika brigade, održavaju se športski susreti. U pauzama između zračnih i općih uzbuna s istim je aktivnostima brigada nastavila i na novogradniškom ratištu. Iz tog su

razloga pripadnici 100. brigade bili uvijek srdačno primljeni kod lokalnog stanovništva, bez obzira gdje došli.

U danima nastajanja brigada se susretala sa svim problemima s kojima su se susretale nove jedinice, no pripadnici ove postrojbe istakli su se na svim ratištima na kojima su se borili. A kako se borila i s kojom odlučnošću su njeni pripadnici išli u akcije možda najbolje govorи činjenica da su u borbu krenuli naoružani puškom M 48, kojom su čak sa banijskog neba srušili neprijateljski zrakoplov. Uspjesi su obbacili sumnje i brigada je izrasla u vrlo dobro organiziran vojni organizam, iako zapovjednički i dočasnički kadar čine ljudi iz pričuvnog sastava, a nema nijednog aktivnog časnika. Bez obzira što je u brigadi od početka velik broj dobrovoljaca, brigu je trebalo voditi i o motivaciji, posebno iz razloga što se svega tri dana poslije formiranja brigade krenulo u borbene aktivnosti protiv znatno nadmoćnijeg neprijatelja.

Iako u vrlo otežanim uvjetima, borbni uspjesi rezultat su dobre psihološke pripreme i stalne brige o psihičkom zdravlju svakog vojnika posebno.

Iako u pričuvi od 10. srpnja prema zapovijedi Ministarstva obrane osnivanjem kluba pripadnika 100. brigade – stota će živjeti i dalje! Uostalom, njihov je moto: Sa stotom doživjeti stotu. ■

STRATEGIJA TAME

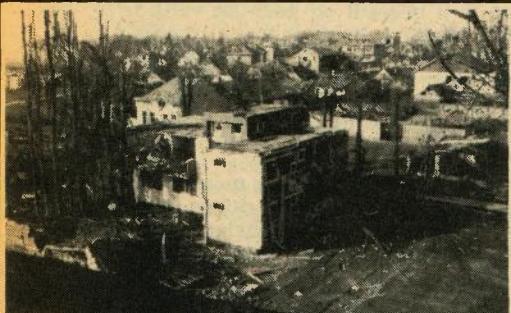
Nepridržavanje tradicionalnih principa ratnog prava dovodi do ogromnih razaranja i žrtava kod civilnog stanovništva

Terorizam je, od rubne pojave u ratovima i oružanim borbama kroz povijest, današ došao do uloge glavnog čimbenika i integralnog dijela oružanog boja. U današnjim ratovima vojna djelovanja usmjerena su gotovo isključivo prema civilima. Dok su borbe i ratovi vodenici na liniji bojišnice, nije postojala posebna opasnost od oružanog djelovanja po civilnom stanovništvu i civilnim objektima. Razvoj naoružanja doveo je do toga da topništvo može doći i ciljeve daleko iza linije dodira vojnih snaga. Tada se uništavanje civilnih ciljeva i ubijanje civilnog stanovništva pojavljuje da dio vojne strategije, a s ciljem da se moralno i materijalno oslabi protivnika, ne bi li se na taj način postigla prije pobjeda u ratu. Od tada počinje i stradanje civila u ratovima, tako da danas na jednog vojnika poginulo u ratu, u pravilu dolazi i do desetak i više ubijenih civila.

U današnjim uvjetima sadržaj terorizma ne svodi se samo na izazivanje straha kod

Bratoljub Klaic u »Rječniku stranih riječi« kaže da je teror »zadavanje straha, izazivanje straha i trepeta, užasa, strave, jeze; primjena nasilja sve do fizičkog uništenja protivnika; strahovlada.«

ljudi, već se izvršava i nasilje nad vrijednostima koje je čovjek izgradio, nad simbolima njegovog identiteta i opstojnosti (crkve, škole, muzeji, bolnice, kulturni spomenici itd.). To se naročito vidi u srpskoj agresiji na Hrvatsku.

Projektni biro i okolni stambeni objekti; Vukovar, početak X. mjeseca 1991. godine

piše: VLATKO CVRTILA

U praksi agresori uglavno smisljeno upotrebljavaju teror pomoći vojnih sredstava. Njihovi ciljevi u tom slučaju gotovo uvijek su civilni objekti i civilni, koji su zaštićeni prema međunarodnom pravu. Međutim, to agresora, naravno, ne sprečava u izvršavanju zločina. Naprotiv, upravo vojno djelovanje po tim ciljevima može izazvati strah kod protivnika i umanjiti njegovu obrambenu spremnost.

U čemu je razlika između oružane borbe i terorizma? Razlika između oružane borbe i terorizma nalazi se u njihovu sadržaju. Oružana borba ima za cilj slomiti protivnikovu volju na bojnom polju, dok se teror upotrebljava protiv pravno zaštićenih osoba i objekata, čime se djeluje na moralno-psihološko stanje protivnika. U oružanoj borbi sudjeluju dvije strane pripremljene i organizirane za borbu. Otpor jedne takve skupine, spreme se za najveće napore, naoružane i raspoređene po teritoriju, teško je slomiti. U tom

slučaju poduzimaju se vojna djelovanja protiv civilnog stanovništva i objekata topničkom vatrom i zrakoplovima u pozadini organiziranih vojnih snaga, ne bi li se time smanjilo funkcioniranje pozadine u vojnom smislu (logistička podrška) i slomio otpor organiziranih vojnih snaga. Pored topničke vatre i bombardiranja, poduzimaju se akcije na teritoriju protivnika upotrebom specijal-

»Vojna enciklopedija« (1975. godina), definira terorizam kao »akcije, koje država s fizickom i psihickom prisilom izvodi protiv stanovništva« na teritoriji koja se želi osvojiti, da bi se slomila njegova volja za otporom. Tu se podrazumijeva primjena terora prema citavim narodima, kako bi se oslabila njihova volja za otporom i obranom.

nih snaga i metoda za zastrašivanje stanovništva. U tu kategoriju mogu se ubrojiti podmetanje eksploziva u civilne objekte, postavljanje snajperista u neke dijelove grada,

Centar grada na početku domovinskog rata: Vukovar, sredina VIII. mjeseca 1991. godine

širenje priča o opasnim dijelovima grada, preleti zrakoplova bez borbenog djelovanja itd. Sve ove aktivnosti usmjerene su prema umanjuvanju radne aktivnosti i borbenog duha civilnog stanovništva, što se može vrlo negativno odraziti na izvođenje vojnih operacija.

Koje aktivnosti možemo svrstati u teror kao dio vojne strategije? To su ubijanja zatrobljenika na svirep način, ubijanje i masakriranje civilnog stanovništva osvojenih mesta, silovanja, razna mučenja, bombardiranje civilnih ciljeva, itd. Sve to ima za cilj stvaranje »povijesnog sjećanja«, čime se

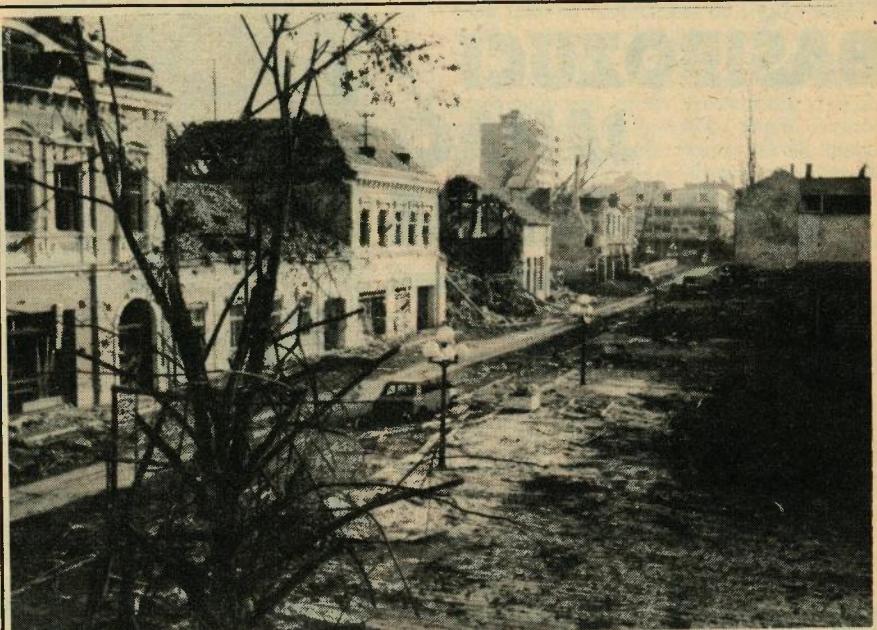
Quincy Wright smatra da je terorizam jedan od oblika primjene sile. Gaston Bouthoul tvrdi da je »terorizam upotreba sile ili prijetnja nasiljem«, a upotrebljava se da bi neprijatelju »uništiti nacionalni i socijalni identitet«, s ciljem njegova odustajanja od borbe.

stvara strah kroz nekoliko generacija i umanjuje mogućnost bilo kakvog otpora.

Koje oružje se upotrebljava za teroriziranje? U ratu se upotrebljava topničko oružje velikog dometa i kalibra koje omogućava bombardiranje vojnih postrojbi i civilnog stanovništva iza linije bojišnice. Cilj je da se slomi otpor branitelja, koji bi zbog stradanja njihovih obitelji i objekata, odustali od otpora i obrane, čime bi agresor postigao svoje vojne ciljeve. Agresor je u Hrvatskoj upotrebljavao sve vrste naoružanja kojim raspolaže. Od topničkog naoružanja naročito je za uništavanje civilnih ciljeva koristio minobacače svih kalibara. Bez obzira na relativno mali domet, mogao je njima razarati civilne ciljeve u selima i gradovima, jer je linija bojišnice vrlo često bila na rubovima naselja. Bombardiranja iz zraka izvodio je uglavnom kazetnim bombama i tzv. »krmačama« s velikim visinom, što pokazuje da one nisu bile usmjerene na vojne ciljeve, već su izbacivane s ciljem ubijanja civila i širenja straha i panike.

Poslije drugog svjetskog rata i stvaranja dva vojna bloka, čija konfrontacija i snaga se temeljila na nuklearnom oružju, možemo reći, pojavio se novi oblik terorizma – prijetnja nuklearnim oružjem. Mnogi teoretičari i političari u svijetu tumačili su ga kao pozitivnog zbog njegova cilja – održanja statusa quo. Nuklearno oružje bilo je prijetnja pomoći koje su velike sile ostvarivale svoje vojne, političke, pa čak i gospodarske interese.

Razvoj terorizma kao sredstva za postizanje političkih ciljeva pokazuje da su njegov obujam određivali upravo ciljevi. Radikalniji ciljevi proizvodili su i više terora. To se najbolje vidi u drugom svjetskom ratu, gdje su vojna sredstva bila upotrebljavana protiv civilnog stanovništva, s jasnim ciljevima zastrašivanja. U tu svrhu korištena su i nova tehnička

Vukovar, centar grada u X. mjesecu 1991. godine

dostignuća u proizvodnji naoružanja (rakete V-1 i V-2, atomska bomba itd.). Koliko su se, s jedne strane, mnogi u svijetu trudili da s međunarodnim normama spriječe ugrožavanje civilnog stanovništva, toliko su s druge strane proizvodena i korištena nova vojna sredstva terora. Primjerice, SAD su u ra-

Američki znanstvenik Thomas Schelling vidi razliku u upotrebi nasilja i upotrebi sile. Po njemu se silom »ostvaruje rezultat neposredno« a nasiljem »posredno«. Iz toga on izvodi zaključak da je nasilje univerzalno i sile po uporabi sredstava, s njime se uspešno »ruše socijalne vrijednosti i stvara strah i trpljenje«.

tu u Vijetnamu upotrijebili razne vrste naoružanja i vojnih sredstava, koja su bila usmjerena na smanjivanje borbene spremnosti protivničkih vojnika i zastrašivanje i uništavanje civilnog stanovništva. Gotovo da se, u tom ratu, jedna vojna sila borila samo protiv civilnog stanovništva. U njemu se terorizam pretvorio u genocid, ekocid i biocid. Moralno uništavanje protivnika, izazivanje straha kod civilnog stanovništva i vojnika, bili su ciljevi strateške važnosti.

Raznovrsnost pojavnih oblika terorizma u miru i u ratu pokazuje da on zauzima vrlo značajno mjesto u ostvarivanju političkih ciljeva. Tome pridonosi saznanje da se njime može privući pažnja javnosti, da su njegovi učinci i na osnovi malog broja žrtava veliki, da se za izvođenje nasilja mogu koristiti raznovrsna sredstva, te da ne postoji, bez obzira na velike napore, sredstvo i mogućnost u međunarodnoj zajednici da se on zaustavi, sprijeći ili adekvatno sankcionira. Ti-

me se dolazi u situaciju da nitko nije zaštićen od terorističkog akta, tj. svatko može biti žrtva.

Terorizam danas, bez obzira koliko se to nama čini, nije selektivan. Bitniji su učinci, od ciljeva napada. Naime, slike ubijenih i masakriranih ljudi i razrušenih građova i sela trebaju stići u one krajeve gdje nije bilo rata. Prisjetimo se masakra u Borovu Selu. Tim činom su srpski teroristi uputili vrlo jasnu poruku hrvatskim braniteljima. Teror, koji je okosnica srpske vojne strategije, ima jasno naznacene ciljeve. Ubijanjem i masakriranjem civilnog stanovništva, civilnih objekata, spomenika kulture itd., uništiti socijalni i kulturni identitet hrvatskog naroda. Prikazivanjem slika s bojišta i kroz priče prognanika stvarati sliku o snazi protivnika i slabostima vlasti u Hrvatskoj. Naravno, računajući da će to umanjiti obrambenu sposobnost hrvatskih branitelja. Jedan od ciljeva srpske vojne strategije i, u okviru nje, terora, je i stvaranje nepovjerenja u vlast. Time se želi dokazati da vlast nije sposobna obavljati funkcije zbog kojih je ustavljena, odnosno da nije u mogućnostištiti građane i državni ustroj. Cilj je izazvati nepovjerenje spram vlasti i građanskog neposlušnost. Za državu u ratu, takve pojave mogu imati razornije posljedice od vojnih operacija na bojištu.

Današnji odnosi u svijetu malo pridonose sprečavanju terora. Mechanizmi koji stoje na raspolaganju svjetskim čimbenicima još uvek nisu u potpunosti iskorišteni. Ostaje da vidimo hoće li ih upotrijebiti za zaustavljanje srpske agresije i terora u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. ■

BAŠIBOZUCI - JAHĀČI APOKALIPSE

Četnici, Beli orlovi... razularene neregularne postrojbe koje ne prihvataju nikakav oblik prisile i stege, pa tako niti organizirane, uređene borbe...

piše: MARIJAN MAJSTOROVIĆ

Bašibozuk je naziv za neregularne turske vojne trupe koje su poduzimale pljačkaške pohode po cijelome Ottomanskom carstvu, kao i izvan njega. Bašibozuk se sastoji od turske dvije riječi basi i bozuk, što u slobodnom prijevodu znači – lude glave. Bašibozuk, dakle, je spoj dviju riječi: baš, baša i bozuk (bozgun). Baš ili baša znači na turskom jeziku nesto glavno, vrhovno, poglavari ili general, dok bozuk ili bozgun na turskom jeziku znači pokvaren i iskvaren čovjek, koji djeluje u društvu bezvlašća i nereda. Bozuk je i podrugljivi turski naziv za kršćanski, »kaurinski« blagdan Božić. Taj je naziv došao zato što su te pljačkaške horde upravo na Božić dolazile u kršćanske kuće i činile svoja zlosilja pljačkanjem, ubijanjem i uništavanjem.

Bašibozuci se prvi puta spominju 1853. godine tijekom rusko-turskoga rata, ili poznatijeg pod imenom Krimski rat. Bašibozuk trupe su osnovali Turci, ali ih nisu plaćali niti im davali uniforme. Iako nisu dobivali plaću i uniformu bašibozuci su bili podređeni sultani. On ih je posredno izdrzavao.

Bašibozuk trupe bile su uglavnom sastavljene od pripadnika Čerkeza, Kurda, Albanaца i Cigana muslimanske vjerospovijedi. Iako se prvi puta spominju u vrijeme Krimskoga rata, ovi bezobzirni ratnici ratovali su već u XVIII. stoljeću. Uglavnom su mobilizirani u Maloj Aziji i Albaniji, dok su djelovali tamo gdje je bilo potrebno vlasti u Carigradu.

Bašibozuk trupe bile su sastavljene od dva roda takve neredovne vojske. Postojale su pješačke i konjičke postrojbe. Pješačke su bile veoma uspješne za ratovanje po balkanskim gudurama i anadolijanskim planinskim lancima, dok su konjičke postrojbe odraz istočnjakoga načina života raznih azijskih

naroda kojima su i sami pripadali. Spomenuli smo da bašibozuci nisu imali plaće i nisu dobivali uniforme od turske carevine. Zato su bili jako slabo izvježbani i naoružani. Nosiли su na sebi i koristili samo ono naoružanje koje su osvojili u svojim pljačkaškim pohodima. Kako nisu posjedovali niti osnovnu vojničku organizaciju iz čega, normalno, proistjeće da je bila nepoznata – vojnička stega, njihov život i opremljenost ovisila je o slučaju, tj. o ratničkoj sreći, a ne o organiziranom ponašanju.

Bašibozuci, ta razularena vojna neregularna postrojba nije prihvaćala nikakve oblike prisile i stege, pa tako niti organizirane, uređene borbe. Više su voljeli voditi svoje privatne ratove. Ali, tako se nisu mogli uvek ponašati, jer su ovisili o volji sultana i turskoga imperija.

Tijekom Krimskoga rata 1853.-56. godine bašibozuci su bili na strani Turaka i Francuza. Uglavnom su ih koristili za izvidanje po potrebi i duboko u neprijateljskoj pozadiini. Za takvih akcija činili su svoja zvijerstva i pljačkanja civilnoga pučanstva. Tako su postizali ono što je Porta od njih i željela. Stvarali su paniku među civilnim pučanstvom, koja se je onda prenosila i na vojsku. Sve je to olakšavalo posao turskim regularnim trupama. Iz ovoga se vidi da su u Krimskom ratu po potrebi bili podvrgnuti zapovjednicima turskih redovnih trupa.

Bašibozuci su bili korišteni od strane Carigrada u ugušivanju narodnih ustanaka svih podjarmiljenih naroda. Poglavitno se to odnosilo u obračunima prema balkanskim narodima. Turska ih je masovno iskoristivala i u ratu protiv Rusije 1877.-78., kad je na strani Turske ratovalo oko 50.000 bašibozuka. Bašibozuci su sudjelovali i prilikom gušenja bosansko-hercegovačkih ustanaka 1875.-1878. godine. I tu su se iskazali u raznim

oblicima zlosilja uglavnom nad civilima i nemoćnim lokalnim pučanstvom.

Bašibozuci su bili jedna obična odmetnička pljačkaška družina. Bili su prilično hrabri što im se ne može negirati. Nisu se držali nikakvih obzira prema vojnemu ili civilnom neprijateljskome protivničkom narodu. Jednako su nastupali u svojim pljačkaškim pohodima prema civilima ili vojnicima. Posebno su se okrutno ponašali prema kršćanskim pučanstvima unutar Osmanlijskoga imperija. U vrijeme kršćanskih blagdana upadali su u kršćanske kuće i nakon razbojstava otimali i odnosili sve što su mogli sa sobom ponijeti. Kad bi zalihe potrošili ponovno su kretali u nova pljačkanja.

Bašibozuk se je nazivala i krajša žandarmerija u turskoj vladavini, koja je ugušivala ustanke svih porobljenih naroda unutar Osmanlijskoga Imperija. A tijekom osvajanja Etiopije, Talijani su po uzoru na Turke regrutirali pomoćne trupe među domorodackim pučanstvom, koje su također nazivali bašibozuk.

Sada nam se nameće samo od sebe pitanje zašto je sultan i Porta dozvolio takve neregularne pljačkaške vojne postrojbe. Da li je turska vojska bila toliko slaba da joj je bila potrebna potpora takvih odmetničkih skupina? Nije! Da bismo to i potvrdili prikazat ćemo brojnost turske vojne sile u ljudstvu i naoružanju.

Sredinom i u drugoj polovici XIX. stoljeća u turskoj je vojski poduzeto nekoliko znakovitih mjera glede modernizacije vojske uz pomoć stranih vojnih stručnjaka, uglavnom iz Njemačke (H. Möltke, K. Goltz) i Francuske. Tako su reformama između 1839.-1842. godine date osnove modernog turskog vojski. Uvedena je opća vojna obveza, ali samo za one gradene koji su pripadnici muslimanske vjere. Vojska se je dijelila na aktivnu

Zločinačka trojka Belih orlova nakon okrutnog masakriranja nenaoružanog civilnog pučanstva Bijeljine

vojsku [**muvažaf**, kasnije **nizam**], pričuvnu vojsku [**redif**] i vojsku s posljednjim pozivom [**hijad**], kasnije [**mustahfiz**]. U stalnom kadru aktivne vojske rok služenja bio je pet godina, dok je u pričuvnoj vojski bio dvije godine više. U posljednjem pozivu, u koji su vojni obveznici prelazili poslije određenog vremena provedenog u pričuvnoj vojski, vojni je rok trajao pet godina. Pričuvna vojska [**redif**] dijelila se na dva poziva. Prvi poziv je još za vrijeme mira imao svoj jedan okvirni časnički kadar.

Sama aktivna turska vojska polovicom prošloga stoljeća imala je u mirno vrijeme oko 70.000 vojnika, dok je u ratu narasla i do 150.000 ljudi. U to je vrijeme Turska u vojno teritorijalnom smislu bila podijeljena u šest korpusa, čija su se sjedišta nalazila u Carigradu, Šumli, Bitoli, Erzurumu, Damasku i Bagdadu. Svaki je korpus u svome sastavu imao šest do sedam bataljuna strijelaca, četiri konjička puka i 1. topnički puk. Osim toga postojao je i korpus žandarmerije [**zaptija**] sa 14.000 ljudi. Godine 1870. vojni se rok povećao, tako da je u **muvažafu** iznosio šest, a u **mustahfizu** osam godina.

U rusko-turskom ratu 1877.-78. godine turska je vojska raspologala sa 181 bataljunom, 649 pričuvnih bataljuna, 186 konjičkih eskadriona, 1138 baterija. Ukupni broj tadašnje turske vojske iznosio je zavidnih 750.000 vojnika. Tada je aktivna vojska imala 150.000 vojnika. U slučaju rata ona je narasla, s redifom i mustahfizom na milijun vojnika.

Dakle, radilo se o vrlo snažnoj vojski koja nije imala nekakve praktične potrebe za takvima neregularnim vojnim pljačkaškim postrojbama kao što su bili bašibozuci. Koristili su ih kao terorističke skupine koje su uz nemiravale ne samo protivničke vojske, nego, ponajviše, njezino civilno pučanstvo. Turci su po uzoru na Memeluke, koji su u ratu protiv kršćana u križarskim ratovima koristili razne droge koje su davali svojim vojnicima, željeli slanjem bašibozuka najprije uz nemiriti neprijateljsko pučanstvo prije pravih organiziranih vojnih pohoda. Dobro su znali da je svaki protivnik koji je uznenimiren i poljujan na psihološkom planu puno slabiji u pravim ratnim obračunima. Bašibozuci su bili besplatni u svojim najgorim radnjama a donosili su puno koristi.

ŽRTVE KOD CIVILNOG PUČANSTVA

Prema Ženevske konvenciji o zaštiti građanskih osoba tijekom rata od 1949. godine zaštićeni su svi ljudi bez razlike, a poglavito bolesnici i ranjenici, starci, djeca ispod 15 godina, trudne žene i majke koje imaju djecu ispod 7 godina. Te se osobe moraju evakuirati na posebna područja gdje su zaštićene na ratnih razaranja. Sve to tako piše u toj Konvenciji. Međutim, srpska vojska upravo namjerno sve radi suprotno. Krši sve međunarodne konvencije pa i tu. Civilno pučanstvu nanose se najveće patnje, ubija se i masakrira na nevidene načine.

Srpski vojnici svjesno krše sva civilizirana međunarodna pravila ponašanja. Nanose razne oblike patnji civilnom pučanstvu, i na kraju ga u većini slučajeva ubiju na najbestjaljnije načine. Oni nemaju nikakvoga oblika poštivanja civila. Direktno gadaju po svim vojnim ili civilnim objektima (škole, bolnice, vrtići...), i tako još više ugrozavaju životе i ovoga dijela civilnoga pučanstva koje se ne nalazi unutar okupirane zone. Srbi i srpski vojnici, kao regularne i neregularne trupe, ne pridržavaju se nikakvih obzira o potrebi pridržavanja zakona o humanizaciji rata. Ne poštivaju niti jednu konvenciju koja je sklopljena u zadnjih stotinjak godina (Ženevska, Petrogradska, neke Haške konvencije i sve do današnjih dana) o tome da ni jedna zaračena strana nema pravo da na neograničeni način nanosi bilo kakav oblik štete neprijatelju.

TEROR I ORUŽANA BORBA SRPSKE VOJSKE

Srpska okupatorska vojska u svojim prvotnim ratnim operacijama na neki određeni cilj ili početak ratnoga djelovanja uopće, u početku koristi svoje zrakoplove i dalekometno topništvo za napade. Na taj način svoje ljudstvo ne izlažu neposrednoj borbi, a neprijateljsku stranu nastoje što više demoralizirati. Sam cilj nije sama demoralizacija ili razaranje nego osvajanje. Ali, ovakav način ratovanja koji je Srbija odabrala ulazi u sferu suvremenoga oblika vodenja ratnih operacija. Poslije bombardiranja iz zraka i danonočnoga razaranja pojedinih ciljeva svojim dalekometnim topništvo uglavnom u postiže osnovni cilj, a to je protjerivanje ugroženoga civilnog pučanstva. Samo korištenje raznoga naoružanja koje se može nazvati i nesavršenim, odnosno koje ima svješne greške u biranju ciljeva stvara najveću paniku na civilno pučanstvo. Uz takav oblik gadanja protivničkih ciljeva, konkretno na Slavonski Brod ili Županju želi se što više demotivirati civilno pučanstvo hrvatske Pošavine.

Ovakav oblik ratovanja koji je protivan svim međunarodnim konvencijama o ratu može se nazvati terorističkim ratovanjem. Tako se izravno teroristička borba koristi za oružanu borbu, odnosno za ekspanzionističke ciljeve protiv drugih naroda Hrvata, Muslimana i svih ostalih nesrpskih naroda.

Drugi oblik terorističkoga djelovanja Srbije protiv ostalih sastoje se u ratnim pohodima raznih neregularnih vojnih skupina, koje nisu pod direktnim vodstvom Beograda, ali za njega čine terorističke akcije. Kao što su Turci imali udarne trupe – Bašibozuke, tako i Srbi imaju razne »arkanovce«, »šeseljevce«, »bele orlove...«, koji svojim terorističkim akcijama čine genocidne radnje nad nemoćnim i nedužnim civilnim pučanstvom. Treba spomenuti kako je to u specijalnom ratu koji Srbija vodi protiv svih, jedan od vrlo bitnih čimbenika. Takve neformalne sku-

pine, iako su financirane od srpske vlade i vojske, negativno djeluju na psihološko stanje hrvatskoga i muslimanskog pučanstva.

Teroristi razne vrste, koriste svoje naoružanje uglavnom protiv nezaštićenih civilnih osoba, bolnica, škola, vrtića i drugih ustanova civilnoga obilježja. Poslije takvih akcija dolazi do iseljavanja civilnoga pučanstva, a to je ono što je neprijatelj i želi postići. Tako se slablji moralnopsihološko stanje neprijatelja, a i gospodarska baza, koja je bitna u dugotrajnom ratovanju.

Srpska vojska koristi i drogu kako bi postigla što viši moral kod svoje vojske. Kod zarobljenih srpskih vojnika, ili onih koji su poginuli na bojištima pronadena su razna stimulativna sredstva u obliku tableta ili u tijelu. Davani su im neposredno prije borbenih djelovanja razni ekscitirajući pripravci koji djeluju stimulirajuće, daju osjećaj lažne hrabrosti i omaložavanja bilo kakvih prepreka. Od tih »euforičnih« tableta u džepovima četnika pronadeni su amfetamin, enceplobol, diokam i drugi. Pronadeni su i preparati droge, od blagoga oblika, kao što su valeren do vrlo jakih metadona i drugih jakih opijata, koji su napravljeni na bazi morfija i heroina. Korištenjem tih drogirajućih sredstava srpska vojska nesvesno ide u borbu. A za cijenu i tako Miloševića nije bri-ga.

TEROR

Teror (lat. terror – strah, užas) je vladavina nasilja ciji je cilj zastrašivanje i uništavanje protivnika. Teror je akcija nasilja koja se poduzima u političke svrhe glede zastrašivanja i bespoštednog slamanja otpora onoga prema kome se čini. Sam teror se kao riječ prvi puta javlja tijekom francuske revolucije kad su ovim terminom nazivani pojedini postupci diktature jakobinaca.

Ono što provode razne srpske postrojbe nad hrvatskim i muslimanskim pučanstvom u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini najcrniji je teror koji je ikada provodio jedan agresor protiv neprijateljskih vojnih i civilnih osoba. U tom provođenju terora Srbici ne najrazlikuju oblike nasilja, pritisaka i represalija, koristeći se raznim sredstvima za uništavanje i deformaciju ljudi. To je teror koji koristi razne metode. Jednostavno je »usavršen« u traženju raznih oblika prisile i likvidiranja nedužnih ljudi sa ciljem dominacije, proizvodnja straha i ponižavanja do najbrutalnijih i najbarbarskih načina ubojstava.

Srbi na okupiranim područjima koriste različite oblike denuncijacije. Čine masovna uhićenja i razne oblike zlosila, od mučenja, pa preko koncentracijskih logora, prisilnoga rada, zvijerskoga izvljavanja nad ženama i ženskom djecom, ubijanje žena, djece i staraca, paljenju sela, ubijanju domaćih životinja, stijeljanju talaca, obavljanje medicinskih eksperimenta nad živim ljudima, gnušna spaljivanja živih i mrtvih ljudi u svojim domovima... (Nismo li to imali prije pola stoljeća u Europi.) Sud pravde nije tako daleko. Etnička čišćenja – etnocid je najveći zločin suvremenoga svijeta. ■

DOUHETOVA TEORIJA UŽASA

Zagovornik bombardiranja naseljenih mesta. Cilj nije pobjeda putem oružane borbe, već putem fizičkog i moralnog trošenja žive sile protivnika. Teror poprima primarni, a borbeni djelovanje u integralni karakter. U današnjem vremenu Douhetova teorija o zračnoj premoci, posljedica ratne mornarice i Crne Gore protiv Hrvatske i Bosne i Hercegovine, ne dolazi do punog izražaja.

GIULIO DOUHET — (30. svibnja 1869. — 14. veljače 1930.) bio je talijanski general i vojni analitičar. S dvadeset godina stupio je u talijansku vojsku kao topnički časnik. Završio je Ratnu i Politehničku školu. Tijekom svoje burne i uspješne vojne karijere posebice se interesirao za tehničke i znanstvene aspekte svoje profesije. Tako je postao jedan od prvih zagovornika motoriziranog transporta u vojski. Tek sa četrdeset godina počeo se interesirati za zrakoplovstvo. Postaje prvi zapovjednik zrakoplovnog bataljuna (Battaglione aviatori). Nakon ulaska Italije u I. svjetski rat, Douhet u srpnju 1915. godine upućuje Vrhovnom zapovjedništvu talijanske vojske memorandum o organizaciji zrakoplovstva na taj način da bi Italija riješila rat upotrebom teških bombardera. Douhet je nedvosmisleno predložio da se bombarderi koriste za bombardiranje neprijateljskih gradova. Treba reći da je u to vrijeme Douhet bio vrlo blizak s grofom Gianniem Caproniem konstruktorem zrakoplova, koji je proizvodio bombardera za talijansko vojno zrakoplovstvo.

Početkom 1916. godine Giulio Douhet izdaje studiju o značaju suvremenoga rata po kojoj je zrakoplovstvo jedino sredstvo prelaska iz rovovskog, obrambenog u pokretni, napadački rat. Dalje je iznio prijedloge o upotrebi zrakoplovstva, ističući potrebu zadobivanja prevlasti u zraku uništavanjem neprijateljskoga zrakoplovstva na uzletištima i razaranjem zrakoplovne industrije. Kako ga vojni vrh nije shvaćao, Douhet ga je kritizirao i 1916. godine pada u nemilost. Vojni sud ga je osudio na godinu dana zatvora.

Teški poraz talijanske vojske u jesen 1917. godine kod Kobarida pokazao je da je Giulio Douhet bio u pravu. To shvaćaju i u vojsci pa ga u veljači iduće godine postavljaju za načelnika Središnje zračne uprave, da bi 1920. godine odluka ratnog suda bila i služba.

piše: MARIJAN MAJSTOROVIĆ

beno opovrgnut. Tri godine nakon ponovnog povratka u vojsku, 1921. godine, Douhet postaje general.

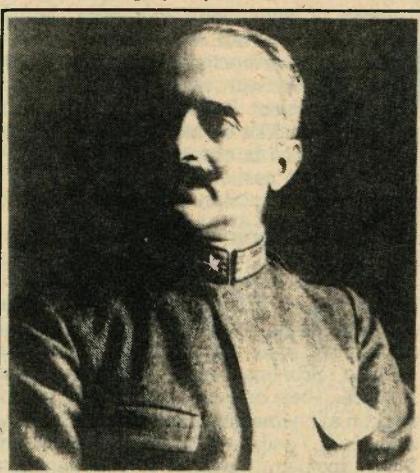
Douhet je napisao mnogo studija i članaka o zračnom ratu i prevlasti u zraku. Osnovne ideje [Douhetova doktrina] izložio je u svome drugom izdanju poznate knjige Il Dominio dell'Aria, koja je izisla 1928. godine. Tu Douhet govori kako je u okviru jednoga sveopćeg (integralnog) rata najbitnije jako zrakoplovstvo kao samostalni oblik oružanih snaga (Armata aerea). Po njemu koristeći se bombarderskim zrakoplovstvom velike ofenzivne moći bombardiranjem se može slomiti svekoliki neprijateljev ratni potencijal. A da bi se to postiglo treba razarati i uništavati neprijateljske moralne i tvarne

snage. Zato se ta knjiga i zove Dominacija u zraku.

Douhet se zalaže za dominaciju u zraku, tj. za ofenzivu, dok na kopnu i moru prioritet ima defenziva. Koliko je Douhet vjerovao u zrakoplovstvo pokazuje i njegova definicija zračne defenzive. Defenziva u zraku za njega je stanje kad slabija strana upotrebljava ratno zrakoplovstvo isključivo za obranu vlastitog teritorija, prometnih pravaca i vojnih baza od napada iz zraka, kako bi svoje snage uravnotežile sa snagama jačeg protivnika. Zato se Douhet zalaže za sjedinjavanje svih zrakoplovnih snaga u jedno moćno i nezavisno zrakoplovstvo, dok se s druge strane energetično zalaže protiv zrakoplovstva koje bi djelovalo u okviru kopnene vojske i ratne mornarice.

Samu zamisao o primjeni svoje doktrine iznio je Douhet u djelu La Guerra dell'19... koje je izdano 1930. godine, na primjeru jednoga hipotetičkog rata između Francuske i Njemačke.

U knjizi Dominacija u zraku Douhet je objašnjavao svoju teoriju o samostalnosti zračnih snaga u odnosu na druge rodove vojske. Ta je teorija uglavnom ostala nepromijenjena do kraja njegova života. Njegova je teza bila da se pravilna upotreba vojnih zrakoplova sastoji u ofenzivnim operacijama protiv neprijateljskih zrakoplovnih baza koje će onemogućiti neprijateljsko zrakoplovstvo. On to tvrdi na ovaj način: »Ako tako pobijediš zrakoplovstvo, ostvario si dominaciju u zraku i možeš je iskoristiti tako da u što kraćem roku neprijatelja dovedeš do predaje. A to ćeš postići i direktnim napadima na moral neprijateljskog civilnog pučanstva.« Upravo zbog njegovog zagovaranja bombardiranja naseljenih mesta — neprijateljskih središta, Douhetovo je ime postalo prilično ozloglašeno, dok su njegove ideje ponekad bile nazivane »Douhetova teorija užasa«. Ali, Douhet je tada čvrsto vjerovao u svoju teoriju i ništa ga nije moglo pokolebatи da je napusti ili ublaži. Vjerovao je da se takvim

Giulio Douhet, talijanski general i vojni analitičar

načinom bombardiranja ishod rata može odlučiti za manje od dva dana, te bi na taj način bile spriječene dugotrajne borbe koje su vodene tijekom I. svjetskog rata, kad su godinama trajala razaranja i krvoproljeća.

Douhetova doktrina, za razliku od geopolitike Nijemca Karla Haushofera koja je bila pokušaj da se vojna geografija stavi u službu napadačke politike, daje prednost zrakoplovstvu u integralnom ratu i isticanju u prvi plan atmosfere kao dijela zemljopisnoga prostora.

Iako je zrakoplovstvo u to vrijeme bilo u samome začetku, Douhet je imao vizionarski osjećaj za njega. Predviđao je da će nebo postati bojno polje istoga značaja kao kopno i more.

Po Douhetovu mišljenju bombardiranje može prouzročiti potpuni slom društvenog ustrojstva neprijateljske države koja je izložena napadajima iz raka. U svezi toga napisao je da "... bi uskoro došlo vrijeme, kad bi bila stavljena točka na grozote stradanja jer bi sam narod u borbi za opstanak ustao i tražio okončanje rata — i prije nego što bi vojska i mornarica imale vremena da se mobiliziraju."

Douhetov stav prema vojsci i mornarici bio je dvostran. On je vjerovao u odlučujući ulogu borbe u zraku i prije nego što bi se mogao osjetiti utjecaj tradicionalnih metoda ratovanja na kopnu i na moru, a uz to je mislio da će uloga ovih dvaju rodova u budućim sukobima biti sasvim pasivna. Nije pristajao na kompromise. Otvoreno je tvrdio da je zrakoplovstvo uzrokovalo zastavljanje ostalih robova vojske. Takvim oštrim tonom i ponašanjem učinio je i sebi puno nedraž, ali treba mu priznati da je bio dosljedan.

Osnovni kamen temeljac Douhetove teorije bilo je njegovo vjerovanje da su zračne snage po svojoj naravi ofenzivno oružje i da uopće ne postoji djelotvorna obrana od bombarderskih napadaja. Smatrao je i tvrdio da je protuzrakoplovno topništvo potpuno nemoćno, jer se, navodno, mora rasipiti kako bi štitilo veliki broj potencijalnih ciljeva za bombardere. Tvrdo je i to da su pogoci topništva veoma rijetki. Nije vjerovao ni obrambenim lovциma. Po njemu oni su razbacani kako bi štitili različite ciljeve. Njihova osnovna slabost je ograničeno vrijeme patroliranja što same mogućnosti za djelotvorno presretanje čini problematičnim. Po Douhetu jedina djelatna obrana sastoji se u napadu na same baze neprijateljskih bombardera.

Glede različitih stavova u svezi znakovnosti zrakoplovstva u budućem ratu poslije I. svjetskog rata pojavile su se dvije struje. Jedna je struja zastupala ideju o dominančnoj ulozi zrakoplovstva u budućem ratu, a njezini su glavni predstavnici G. Douhet, W. L. Mitchell, te poslije Britanac P. R. O. Groves Our Future in the Air (1922.) i Behind the Smoke Screen (1934.) i Nijemac Helden s djelom Luftkrieg 1936. (1932.), dok su drugu struju koja je zastupala stajalište da osnovna namjena zrakoplovstva treba biti u zajedništvu s kopnenom vojskom i ratnom mornaricom predvodili Francuzi E. Allehat, P. Armengaud, Talijan S. Visconti-Prasca, Nijemac G. W. Feuchter i dr.

DOUHETOVA TEORIJA U PRAKSI

Kad je Douhetova teorija u II. svjetskom ratu stavljena u praksu, pokazalo se da su

njegove ideje poprilično optimistične. Njegova teorija strategijskog bombardiranja potcenjivala je obrambene sposobnosti: djelotvorne obrambene mjere protivnika i šeste koje bombarderi tijekom svojih pohoda mogu učiniti.

Jednom riječju, Douhet je grijesio u tome što je protivnika podcenjivao, a precjenjivao moguću štetu od bombardiranja. Tako je u svome posljednjem članku 1930. godine u zamišljenom ratu između Njemačke i Francuske njemačko zrakoplovstvo izgubilo jednu trećinu svojih snaga tijekom prvoga dana zbog »slabosti« francuske obrane, ali je po Douhetu ipak uspjelo razoriti francuske zrakoplovne baze i dobiti rat. Ako gledamo kako su se stvarno odvijale ratne operacije u II. svjetskom ratu, onda se moramo podsjetiti da su obrambene lovačke snage uz najveće teškoće uspijevale uništiti jednu trećinu napadačkih bombarderskih formacija. To pokazuje i sam primjer tijekom savezničkoga napada na Schweinfurt 14. listopada 1943. godine, kad su Amerikanci izgubili 80 bombardera od ukupno 291 koliko ih je sudjelovalo u napadu. U tom je napadu potvrđena ograničenost nanošenja štete kao izravne posljedice bombardiranja, jer je bombardirana tvornica kugličnih ležaja u Schweinfurtu već za šest mjeseci uspjela obnoviti tvornicu i postizati punu proizvodnju.

U potpunosti ne стоји Douhetova teorija o utjecaju bombardiranja na moral civilnoga pučanstva. Pad moralja je po Douhetu trebala biti glavna prednost njegove teorije. Douhet je znao da su tijekom I. svjetskog rata u stvarnosti zračni napadi zaista izazivali veliku paniku među civilnim pučanstvom. Ali, to je vrijeme kad su se ljudi još uvijek bojali samoga zrakoplova kad bi ga vidjeli u zraku. Drugi svjetski rat je dokazao da je u potpunu opuštenim i srušenim gradovima poslije zračnih napada, moral njihovih građana ostajao i dalje visok.

TALIJANSKE ZRAČNE SNAGE PO DOUHETU

Talijanske zračne snage bile su uvelike tvorevina fašizma i u mnogome značajan plod režima. Znatan je utjecaj na talijansko vojno mišljenje izvršio general Giulio Douhet, slavljeni teoretičar ratne doktrine i čovjek koji je fašizmu iskazivao posve formalnu vrijednost i koji je izmislio Mussolinijevu dragu ideju da će odsad ratovi biti odlučivani bombarderima u prvim danima borbe. Mussolini je bio sretan što je Douhetova teoriju bilo moguće bez straha primjenjivati i u uvjetima siromašne Italije. Trebalje je samo točno i precizno slijediti Douhetove upute. Zanosi se Duce idejom da ne treba trošiti novac na protuzračnu obranu, skloništa od zračnih napada ili na lovačke zrakoplove. Slijedio je Douhetova koji je za slijedeći rat predviđao najveću premoć u bakteriološkim sredstvima i smrtnim plinovima koji će se vrlo lako i sigurno moći bacati iz bombardera.

Douhet je smatrao da Englez ne mogu dobro braniti svoje gradove od zračnih napada. Prema njemu je talijanska zračna sila već za njegova života bila toliko jaka da bi mogla do kraja razoriti London već »u samom početku neprijateljstva«. Također je tvrdio da je britanska pomorska sila zastarjela i da više nije nikakvo djelotvorno sredstvo. U Italiji je bilo ljudi koji su osporavali te poglede, ali su stručnjaci radije bezrezerve

vno prihvaćali onu vrst uvjerenja za koju su znali da bi ih Mussolini želio smatrati istinitim. Pretpostavili su da će u novom ratu pobjedu odnijeti masovni zračni napadi »čim bude rat objavljen ili čak i prije«. Ozbiljno se razmatrala hipoteza da jedna zračna flota od 300 zrakoplova, zaštićena u letu umjetnom dimnom zavjesom, koja upotrijebi bombe s otrovnim plinom može ubiti do pet milijuna civila u prvom tjednu ratovanja.

ussolini je koristeći patriotski zanos talijanskih masa da rat u listopadu 1940. godine molio Hitlera neka i talijanskim pilotima dopusti bombardiranje Londona. To je toliko bilo izazvalo Winstona Churchilla da je u proljeće 1943. u Donjem domu rekao: »Mi nećemo oklijevati da bombardiramo Rim što bolje budemo mogli ako nam potrebe rata budu diktirale takvu akciju«. Nakon toga je Rim bio tako bombardiran prvi put 19. srpnja 1943. Protuzrakoplovna obrana formalno se razbjerala, nikakve discipline više nije bilo. Smatra se da je bilo oko 1400 mrtvih i oko 6000 ranjenih, iako su talijanski izvori poraz minimalizirali rekvazi da je bilo »samo 166« mrtvih.

OSNOVE DOUHETOVE DOKTRINE

Douhetova doktrina premoći u zraku po moći strategijskog bombardiranja ima svoje osnovne postavke. Po njemu snaga tog i takvog strateškog zrakoplovstva zasniva se na nekoliko osnovnih postavki. A to su: a) samostalnost zrakoplovnih akcija u napadu; b) samostalnost u izvedbi ključnih zadataka; c) sposobnost za zračno djelovanje na velikim udaljenostima (dodeš i obavisi posao); i d) aktivno djelovanje na širokim prostorima. Kako je Douhetova teorija bila ispravna i opravdana, naročito poslije II. svjetskog rata, dovela je do promjene u globalnom geostrategijskom smislu. Njegova teorija je najviše i najpraktičnije bila primijenjena u SAD koje su njenom primjenom ponijele svoju prostornu udaljenost od ostalog svijeta i svoj povijesni i poslovični izolacionizam. Sto bi tek sada rekao Douhet kad bi znao razvojni stupanj raznih raketnih letjelica.

Pedesetih godina ovoga stoljeća nekako je prevladavalo mišljenje da je došlo do jednoga prirodnog prerastanja doktrine strategijskih zračnih snaga prema raketnoj interkontinentalnoj i orbitalnoj fazi. Mislio se da je gotovo poništena geokomponenta kao što su veličine područja, prirodne zemljopisne barijere, čimbenici udaljenosti, razvedenost obala, tjesnaci, otvorena ili zatvorena mora, klimatski i reljefni čimbenici, prometna vezanost i drugi. Spoznajom da je objektivni raketno-orbitalni i nuklearni sukob nemoguć iz praktičnih razloga samouništenja opet smo se vratali klasičnim idejama klasične globalne geostrategije.

U današnjim uvjetima Douhetova teorija strategijskog bombardiranja upravo je došla na svoje. Zanemarujući obrambene sposobnosti onoga koji se brani, suvremeno strateško bombardiranje, mora se priznati jedan je od najglavnijih oblika suvremenoga ratovanja. Uz očite uspjehe u razaranjima i stradanjima civilnoga pučanstva Douhetova doktrina ima puno uspjeha i na onome polju gdje se je i sam autor posebno zalagao, a to je stvaranje panike kod bespomoćnoga pučanstva u njihovim izgrađenim i improviziranim skloništima. ■

HIROŠIMA NA SRPSKI NAČIN

Udarnu pest zloglasne srpsko-crnogorske armije predstavlja zrakoplovstvo koje je u potpunosti tehnički zastarjelo i kao takvo jedino sposobno za terorističke akcije

Gledajući svakodnevno na HTV kuće u plamenu u Republici Hrvatskoj a sada i u Bosni i Hercegovini, koje je zapalilo zrakoplovstvo Srbije i Crne Gore, pao mi je na pamet jedan pasus iz udžbenika o zrakoplovnim ubojnim sredstvima koji je štampan u 1953. godini. Naime, u opisu plamenih (NAPALM) avio-bombi nalaze se i ovi redovi: ... Iz prošlih ratova moglo se vidjeti da su zapaljiva sredstva bila najdjelotvornija sredstva za uništavanje raznih objekata i oštećenja naseljenih mesta. Bilo je slučajeva kad su pojedini gradovi stradali više od nekoliko bombardiranja zapaljivim (NAPALM) bombama, nego od raznih drugih avio-bombi (probojnih, fuzasnih), kojima su bili bombardirani tijekom cijelog rata (Rems 1918., London 1918. i 1942. godine, Hamburg 1944. godine itd.). Naime, površine građevina u velikim gradovima variraju od 15 do 50 posto u odnosu prema površini prostora koji grad zauzima. Ako pretpostavimo da polovina avio-bombi ne probije krovove kuća ili da se ne zapale, a druga polovina probije krovove kuću, i upali ih, onda jedna grupa po 100 zrakoplova, noći svaki po jednu tonu zapaljivih avio-bombi, stvorila bi 17.000 požara koji bi nanijeli ogromnu štetu. Kod toliko žarišta požara, vatrogasne čete, sastavljene od vrlo dobro uvježbanog i tehnički potpuno opskrbljenog osoblja, ne bi bile u mogućnosti uspješno ugasiti toliko požara. Čitavi kvartovi grada bili bi u požaru...

Naravno, autor navedenog teksta nije mogao ni pretpostaviti da će u ovom prljavom ratu znatan utjecaj imati i peta kolona, a i snajperisti, koji dopunski pridonose teroru nad nedužnim civilnim stanovništvom.

Može se pouzdano kazati da je baš zrakoplovstvo bivše JNA (a sada Srbije i Crne Gore) započelo terorističke prepade na nedužno pučanstvo Republike Hrvatske i dalo primjer ostalim vidovima. Naime, ostao je u sjećanju napad topovskim granatama, pripadnika zrakoplovaca s pulskog aerodroma na nedužnu djecu na igralištu pokraj Medulina, a kasnije i na kamp u Fažani i u Pomeru. Iako je beogradski tisak, pa i novine koje su tiskale bivša JNA poduzele sve da prikažu kako je do toga došlo krivicom konstrukcijskog rješenja u topu GŠ-23 mm proizvedenom u tadašnjem SSSR, i tvrdila da nema krivice ni do zrakoplovno-tehničkog ni pilotskog osoblja, te da je tom prilikom kod repetiranja topa nekontrolirano ispaljeno pet metaka, a činjenice su sasvim drugačije. Tko god je gledao dnevnici HTV od devetog svibnja 1991. godine mogao se uvjeriti da je na betonskoj stazi na igralištu pokraj Medulina ostalo tragova od najmanje dvadesetak granata. S druge strane grupirane padne točke govore nedvosmisleno da je do opaljenja došlo pod priličnim kutom poniranja zrakoplova prema zemlji, a u uputstvu pilotima za uporabu poligona »Marlera« pokraj Pule stoji da se repetiranje čini isključivo u ranoj prilaznih vrata poligona. Da je tako po-

piše: IGNAC PAVIŠIN

Centar grada Vukovar sredina X. mjeseca 1991. godine

stupljeno granate bi završile u moru ili u radnoj površini poligona, te je evidentno da se radi o isključivoj krivici posade zrakoplova, a ovim se činom htjelo građanstvu Republike Hrvatske dati do znanja što ga čeka ako se ne povinuje diktatu iz Beograda. Isto tako pucanje po kampu u Fažani i Pomeru bilo je namjerno da se zaplaše turisti.

Jedino djejanje na »cilj« u zraku srpsko-crnogorskog zrakoplovstva u ovom ratu dosad je teroristički napad na helikoptere europskih promatrača. To se ne može drukčijje nazvati ako se zna da su obavda helikoptera poletjela iz Beograda i da su letjela za Zagreb preko Madarske kako bi izbjegli eventualno djejanje po njima sa zemlje, ali nisu znali da je to zrakoplovstvo spremno na sve pa i na takav teroristički napad i da obori helikopter sa IC samovodenom raketom R-60 tipa zrak-zrak, proizvedenom u tadašnjem SSSR, lansiranom sa zrakoplova MiG-21, koji je poletio za taj »zadatak« s aerodroma Bihać.

Jasno, teroristički napadi srpsko-crnogorskog zrakoplovstva su se nastavili, ali znatno učestalije na ciljeve na zemlji diljem Republike Hrvatske, a sada i u Bosni i Hercegovini.

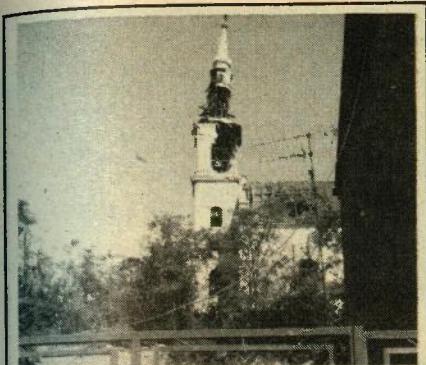
Kako drugačije nazvati napad na grad Osijek kasetnim bombama BL-755, tj. na nedužno stanovništvo, nego čisti terorizam. Naime, u jednom izvještaju s ratišta na HTV mogli smo vidjeti kostur kasetne bombe BL-755 u stanu jednog Osječanina na trećem katu u stambenoj zgradbi, kojom prilikom je teško ranjena trinaestogodišnja djevojčica. Ako se zna da kasetna bomba BL-755 ima u sebi 147 malih bombica i od po 1 kg svaka i koje imaju kumulativno i fragmentarno dje-

lovanje, i da baš zbog takvih osobina proizvođač iz Velike Britanije u opisu ovog ubojnog sredstva kaže da je namijenjeno za grupne ciljeve (kolona vozila, lako oklopne transporter, tenkova na maršu ili na bojištu, kao i za živu silu neprijatelja na bojištu i slično), a kasetna bomba je završila u stambenoj zgradi onda je riječ o ortodoksnom terorističkom djelu. Kasetnim se bombama neprijatelj u ovom prljavom ratu koristi, prema izvještajima s ratišta, iznimno mnogo, a to je sve zbog toga što u svojem arsenalu prigrabljivih ubojnih sredstava ima najviše tih bombi, u odnosu na druge vrste, kao što su fugašne avio-bombe, tzv. »krmače«, probojne bombe, NAPALM bombe. »Omljene« su mu i stoga što se izbacuju iz brišućeg leta (visina 60–100 m iznad terena) pa je branioci, tj. njihovom PZO teže pogoditi zrakoplov u takvom letu, a na naseljena mjesta nema potrebe za nekom ekstra preciznošću. Svejedno mu je hoće li pogoditi neku zgradu u ovoj ili onoj ulici, tj. bitno je za njega da zaplaši pučanstvo, da ga terorizira.

Medutim, gledajući pogadanja stvarnih vojnih ciljeva malo je drugačije. Svima je u sjećanju natezanje je li kasetna bomba BL-755 namjerno baćena na Madarsku, kad je pilot bombardirao granični prijelaz u Terezinom Polju pokraj Virovitice, a zbog promašaja pogodio psa na madarskim poljima uz granicu. Ovo ne bismo mogli nazvati namjerom, već čistim promašajem pilota.

Kad se gadjaju ciljevi na zemlji iz brišućeg leta, pilot drži pravac leta na cilj i u određenom momentu pritiska na bojevo dugme s ciljem da odbaci kasetnu bombu od zrakoplova, ali on cilj u tom trenutku ne vidi, jer mu ga zaklanja zbog male visine nos zrakoplova. Kad suvremenih zrakoplova na Zapadu pored ciljnika u kabini pilota ugrađen je uredaj »tajmer« koji pilotu pokazuje kad treba odbaciti bombe da bi pogodio cilj, a postoji mogućnost da bombe budu automatski odbacene od zrakoplova. Zrakoplovi koje koristi srpsko-crnogorsko zrakoplovstvo nemaju takve uredaje i piloti moraju sami na osnovu elemenata ciljnika i osobnog iskustva ocijeniti kad će bombu odbaciti. Da su greške kakve se desile kod Terezinog Polja moguće, može dočarati i podatak da su piloti s aerodroma Bihać (njih deset, svaki sa po dvije kasetne bombe BL-755) prije tri godine bombardirali kolonu starih tenkova na poligonu pokraj Benkovca. Bili su to najuvježbaniji piloti. S kontrolnog tornja na poligonu vidjelo se da ima znatnih podbačaja i prebačaja kolone tenkova na pologinu. Kad se došlo na lice mjesto uočeno je da je veoma mali broj bombi djevalo po koloni tenkova, a podbačaj je iznosio oko 1500 m od početka kolone tenkova, dok je prebačaj iznosio oko 1000 m od kraja poligona. Da je tom prilikom podbačaj bio veći još za dvije stotine metara, bombe bi padale po zaseoku pokraj poligona.

Teroristički prepadi srpsko-crnogorskog zrakoplovstva su poduzimani diljem

Pogoden zvonik katoličke crkve; Vukovar sredina X. mjeseca 1991. godine

ratišta u Republici Hrvatskoj po nedužnom stanovništvu, a sada se to nastavlja i u Bosni i Hercegovini Jajce, Bosanski Brod, Gradačac i itd. po djecijskim vrticima, bolnicama, privrednim i sakralnim objektima, kao i po kulturnim spomenicima. No, teroristički prepadi se ne čine samo s kasetnim bombama. Za te svrhe koriste se i fugasne avio-bombe, svjetleće avio-bombe, nevodenе rakete zrak-zemlja, pa i samovodene rakete zrak-zrak. Na osjećku tvornicu šećera neprijateljsko zrakoplovstvo je lansiralo samovodene IC rakete zrak-zrak K-13 kojima je istekao rok uporabe, pa ih nisu čuvali za eventualna djelovanja na ciljeve u zraku.

Iz Poljske je za potrebe bivše JNA kupljena izvjesna količina svjetlećih avio-bombi SAB-100-OS. Namjena ovih avio-bombi je da se osvijetljavaju ciljevi iz zraka po kojima se namjerava djelovati tijekom noći. Međutim srpsko-crnogorski zrakoplovci i ove bombe koriste za teroristička djelovanja po nezaštićenim civilnim objektima i to usred dana. Primjera ima više, ali je najpoznatiji onaj kad su oko podneva napali ovim bombardama hrvatska sela na Baniji, ne bi li izazvali požare na gospodarskim objektima i kućama, paljenje ljetine i industrijskih objekata.

Za terorističke prepade također su upotrebljavane i fugasne avio-bombe (»krmače«) po naseljenim mjestima, bolnicama, industrijskim i sakralnim objektima.

U najizričitiji primjer svakako spada teroristički napad fugasnim avio-bombama Mk-82 na Banske dvore i Dubravkin put u Zagrebu, kad se je htjela obezglaviti obrana

Pogled na autobusni kolodvor; Vukovar 1991. godine

Hrvatske, jer su računali da će to postići ukoliko bi tim napadom uklonili sam politički vrh Republike Hrvatske, što im je bio osnovni cilj. Zahvaljujući Božjoj volji u ovoj zločinačkoj nakani nisu uspjeli. Napad na Banske dvore i Dubravkin put bio je popraćen i terorističkim raketiranjem Visoke ulice nevodenim raketama zrak-zemlja kalibra 128 mm, zvanim »Munja«. Tim terorističkim prepadom gradu Zagrebu je nanešena znatna materijalna šteta, a od šrapnela bombe Mk-82 na Dubravkinom putu poginula je jedna civilna osoba.

Na sve četiri bombe Mk-82 bili su montirani blizinski tempirni upaljači, koji su izazvali eksploziju bombi na oko tri metra od tla. Nepobitne dokaze o ovom terorističkom napadu, ostatke bombi Mk-82 i raketa »Munja« čuvaju se u MUP-u Hrvatske, pa tako ostaju besmisleni ekvilibristike na TV Beograd koje su izvodili pukovnici zrakoplovci, objašnjavajući srpskom narodu da su Hrvati sami pokušali atentat s plastičnim eksplozivom smještenim u tanku košuljcu i odigrnutim za oko metar iznad tla, pa zato na licu mjesta nema kratera. Rekli smo da su bombe bile kompletirane s blizinskim tempirnim upaljačima, pa je normalna pojava da nema udara bombe u zemlju (kuću u Ulici Tituša Brezovečkog) pa i ne može biti kratera, kakvi su obvezni kad bomba prije eksplozije udari u prepreku.

U arsenalu prigrabljenih ubojnih sredstava, osim izvjesnog broja TV vodenih raketa zrak-zemlja »Maverick« srpsko-crnogorsko zrakoplovstvo ima još – streljivo za mitraljeze kalibra 7,7 i 12,7 mm, streljiva za topove kalibra 23 i 30 mm,

– nevodenе rakete zrak-zemlja kalibra 57 i 128 mm i

– zrakoplovne bombe: svjetleće, fugasne, probojen, NAPALM i kasetne avio-bombe BL-755. Ima također manji broj fugasnih avio-bombi iz prototipske partie s kočićim padobranom.

Za svoje terorističke akcije najradije upotrebljavaju rakete »Maverick« (na TV toranj na Sljemenu i ostale reljine i radio primno-predajnike i na most između dva Broda), kao i kasetne bombe BL-755, kočene fugasne avio-bombe i NAPALM bombe, jer mu one omogućavaju izvođenje napada s velike distance (visine s raketom »Maverick«) i iz brišućeg leta s fugasnim i NAPALM i kasetnim avio-bombama, gdje postoji kaka – takva mogućnost za preživljavanjem od djelovanja PZO branioca, premda je i u takvim napadima doživljavao značajne gubitke.

Nerado primjenjuje obične fugasne avio-bombe i nevodenе rakete zrak-zemlja jer ih mora, ako hoće precizno gadati cilj, koristiti iz obrusavanja, a onda je lak pljen za topništvo PZO, a da ne govorimo o IC prenosnim raketnim sustavima zemlja-zrak: strela-2, stiger i druge.

Kako bi mogao ostvariti svoje prijetnje, izrečene na Gazimestanu, Milošević i njegova kamarila moralu su pridobiti za svoje ciljeve generalsku vrhušku u čemu su i uspjeli. Tako su generali Kadrijević, Adžić, Života Pančić, a u zrakoplovstvu Zvonko Jurjević, Stevanović i Bajić postali Miloševićevi poslušnici spremni i na terorizam, ne bi li ostvarili san o »velikoj Srbiji«.

I, kao vrhunac terorističke politike srpsko-crnogorskog zrakoplovstva, svakako je to, da ono nastavlja i dalje svoje djelovanje, iako su im letovi od strane UN iznad Bosne i Hercegovine zabranjeni. ■

Centar grada; Vukovar sredina X. mjeseca 1991. godine

Vukovarska bolница sa ranjenicima nije bila poštedena neprekidnih granatiranja

Gori »Radnički dom«; Vukovar početak X. mjeseca 1991. godine

SNAGE GLOBALNE SIGURNOSTI

Tekuća ratna žarišta u svijetu upućuju na potrebu osnivanja učinkovitijih postrojbi UN u smislu očuvanja prava svih zemalja na sigurnost, a posebno mlađih ili malih država

Kako efikasnije nego do sada čuvati svjetski mir i gasiti križna žarišta, pitaju se sve češće svjetski čelnici okupljeni u Ujedinjenim narodima. Naime, do sada je Vijeće sigurnosti UN za eventualne vojne intervencije, primjerice trenutno u bivšoj Jugoslaviji ili Kambodi, uglavnom koristilo mirovne snage UN, ali one, očito, nerijetko nisu najbolje opravdale očekivanja.

Više je razloga za to. Iako su brojne članice UN dobivojno davale svoje vojnike i oficire, bilo je dosta objektivnih okolnosti koje su utjecale na njihovu efikasnost. Naime, u takvim situacijama su se okupljali vojnici različitih zemalja, što podrazumijeva da su bili različito opremljeni i obućeni, s drugačijim navikama. Osim toga, dosadašnje mirovne operacije su, zbog načina svoje organizacije, bile vrlo spore. Jer, dok Vijeće sigurnosti donese odluku, pa se prijave zainteresirane zemlje, sakupe i opreme vojnici i na kraju dopuštaju na ratno poprište, često je već bilo prekasno. I što je najvažnije, te mirovne snage, što im govor i naziv, nisu imale mandat za napad na agresora već su nenasilnim metodama pokušavale sačuvati mir. Osim toga, troškovi takvih mirovnih snaga su prilično veliki, a organizacija UN je u posljednje vrijeme u prilično teškoj finansijskoj situaciji (Nije li stalna vojska još skupljala!!!)

Zato je Butros Galli, glavni tajnik UN nedavno za vrijeme posjete Velikoj Britaniji predložio osnivanje stalne vojske UN u sklopu razgovora o širenju uloge UN u uspostavljanju i širenju mira. Takva ideja prvi put je spomenuta u njegovom, prije toga objavljenom, dokumentu »Agenda za mir«, u kojem Galli predviđa značajniju odluku UN u preventivnoj diplomaciji te mirovnim operacijama, kako u bivšoj Jugoslaviji, tako i u brojnim drugim sukobima gdje su angažirani Ujedinjeni narodi.

Galli nesumnjivo nije slučajno prvi puta takvu ideju iznio u Londonu, jer je upravo

Piše: ŽELJKO BUKŠA

britanski premijer John Major još početkom godine zatražio sazivanje izvanrednog summitta Vijeća sigurnosti UN i zatražio od glavnog tajnika UN revidiranje mirovne procedure UN čemu su se pridružili i ostali šefovi država i vlasta okupljeni u siječnju na prvom sastanku Vijeća sigurnosti. Time je, u stvari, samo obnovljena ideja s konferencije u San Franciscu na kraju II svjetskog rata, jer je razdoblje hladnog rata spriječilo osnivanje vojske UN, koja bi osiguravala mir u svijetu.

Galli je upozorio da bi postojalo i stanovito proturjeće kada bi UN istodobno imalo ulogu čuvanja i uspostavljanja mira. Naime, prvo, po njegovom mišljenju, podrazumijeva suradnju svih protagonistova sukoba, a drugo bi, primjerice u bivšoj Jugoslaviji, značilo jačanje međunarodnih sankcija protiv Srbije, ali i to da snage UN pučaju na one koji krše primirje.

Zasad je Galli pozvao sve članice svjetske organizacije da u pripravi drže posebni vojni kontingent koji će, po potrebi, staviti na raspolaganje UN. Prema njegovim riječima, francuski predsjednik Mitterand je već rekao kako Ujedinjenim narodima može ustupiti 1000 vojnika u roku od 24 sata. Kada bi to učinilo još 20 zemalja ne bi ih to mnogo stajalo, a UN bi imali vojsku s kojom mogu raspolagati u svakom trenutku, rekao je Galli. A to se, dodao je, odnosi i na naoružanje i vozila. S druge strane, u sadašnjoj situaciji, primjerice, treba šest mjeseci za nabavku džipova, zato što propisana procedura zahtijeva da se oni kupuju na posebnim dražbama.

Glavni tajnik UN je predložio i oživljavanje vojnog odbora (Military Staff Committee), sastavljenog od načelnika generalštabova zemalja koji bi dale svoje vojnike, koji bi davao savjete o mirovnim operacijama. Također je predložio i osnivanje posebnog fonda za početne akcije vojske UN dok bi članice

UN troškove te vojske osiguravale iz svojih državnih proračuna.

Osnivanjem vojske UN doble bi se bolje izvježbane, naoružane i opremljene, a time i efikasnije, snage od postojećih mirovnih, koje nemaju mandat za upotrebu sile. Osim toga, zbog takve organizacije bi u slučaju potrebe mogle puno brže krenuti u akciju. A to je često jedan od najvažnijih faktora za njenu afikasnost u suzbijanju agresije i vraćanju mira na, ratom zahtvaćeno područje.

Prema Gallijevom prijedlogu Vijeće sigurnosti UN, vojska UN bi u skladu s osnivačkom poveljom te organizacije i preventivno spriječavala kršenje mira jer bi potencijalni agresor znao da Vijeće sigurnosti ima efikasno sredstvo za akciju.

Medu prvima je prijedlog o osnivanju vojske UN podržala Rusija, a SAD su u početku bile suzdržane, iako su u vrijeme zaljevskog rata cijelo vrijeme bili za akciju u okviru UN. Ali, nedavno je američki predsjednik George Bush, na zasjedanju Generalne skupštine UN, podržao jačanje Mirovnih snaga UN. Predložio je da članice Svjetske organizacije stave na raspolaganje i zajednički vježbaju svoje vojne snage, čija će osnovna zadaća biti čuvanje svjetskog mira i gašenje križnih žarišta. Bush je predložio i koordiniranje zapovjedništvo tih snaga, osmisljeno planiranje njihovih akcija i čvrstu financijsku pomoć.

Ideju Butrosa Galia o osnivanju stalne vojske UN podržao je nedavno i predsjednik dr. Franjo Tuđman. Hrvatska je, prema njegovim riječima, spremna sudjelovati u tim snagama i pomoći da dode do mira u križnim područjima svijeta.

»Da su postojali takvi mehanizmi, možda se mogla spriječiti katastrofa jugokomunističke i srpsko-crnogorske agresije na Hrvatsku i BiH. Upravo je ova kriza očito potvrdila jednako pravo svih na sigurnost, posebno mlađih i malih država, i pokrenula nužnost za stvaranje takvih mehanizama«, naglasio je u svom govoru na zasjedanju Generalne skupštine UN, predsjednik Tuđman. ■

SUPEROBRA

Tokom puna dva desetljeća Bellov borbeni stroj je stekao zavidnu ratničku reputaciju

piše: ŽELJKO HANICH

ako je AH-1G Cobra uspješno korištena od strane KoV SAD za izvršenje cijelog niza različitih borbenih zadataka tokom vijetnamskog rata, od zaštite transportnih helikoptera, prebjecanja neprijateljskih linija snabdijevanja, do pružanja neposredne zračne podrške, njezino naoružanje se pokazalo neadekvatno za vođenje učinkovite protuoklopne borbe. Da bi nevodenom raketom FFAR 70 mm, s kumulativnom bojevom glavom uništila tenk, bio je potreban direkatan, precizan pogodak, za čije je postizanje bilo nužno da se Cobra AH-1G približi cilju na manje od 1000 m udaljenosti, pri čemu je ulazila u zonu vatrenog djelovanja neprijateljskog PZM-a 12,7 mm. U to vrijeme velike nade su polagane u razvoj jurišnog helikoptera Lockheed AH-56A Cheyenne naoružanog vodenim protuoklopnim raketnim projektilima BGM-71A TOW, ali će uskoro prekid njegovog razvoja, prisiliti čelnike KoV SAD da razmotrite vijetnamskog veterana Cobru kao platformu za lansiranje TOW projektila.

I marinski korpus (USMC), čiji su brojni efektivi upotrijebljeni u Vijetnamu, pokazao je zamjetan interes za Cobru, ali su oklijevali prihvatići helikopter AH-1G u originalnoj konfiguraciji, navodeći niz promjena koje bi se trebale izvršiti na letjelicu da bi u potpunosti odgovarala specifičnim uvjetima korištenja u službi Marinskog korpusa. Zatraženo je da se ugrade dva umjesto jednog pogonskog motora zbog faktora sigurnosti, budući da je Cobra USMC veliki dio vremena tokom izvođenja borbenih zadataka provodila nad morskim prostranstvom te bi i u slučaju kvara jednog motora bila sposobna

Cobra AH-1S naoružana topom M197 20 mm i protuoklopnim raketnim projektilima TOW

domoci se sigurnosti brodske palube ili kopna, a što jednomotornoj AH-1G Cobri nije moguće izvesti. Ograničen prostor na nosачima helikoptera i ostalim za to opremljenim brodovima iziskuje ugradnju kočnice elise, a da bi se postigla bitno veća razorna moć tokom »čišćenja« okoline prije izvršenja desanta, zatraženo je da se interno ugrađeno naoružanje, mitraljezi 7,62 mm zamjene topničkim naoružanjem 20 mm. Nakon dugog uvjeravanja, USMC je odobrena nabavka 49 helikoptera sa svim navedenim modifikacijama, a ugovor je potpisana 29. svibnja 1968. godine. Helikopter označen kao AH-1J SeaCobra, pokretan je s dva motora Pratt & Whitney Canada T400-CP-400 (820 kW/832 kW) korištenjem kombiniranog prijenosnog mehanizma i zajedničke pogonske osovine. Kod AH-1J nešto su prošireni krakovi repne elise, a uvedene su i nove potisno-vučne kontrole elise. U električno pokretanu nosnu turelu General Electric ugrađen je trocjevni rotirajući top M197 kalibra 20 mm, kadencije (teoretski) 750 op/min, no u praksi ograničeno na svega 16 op/min zbog pregrijavanja i sklonosti zastoju, sa spremnikom 750 kom/streljiva. Turela je pokretna 220° po azimutu, te od -50° do +18° po elevaciji, što predstavlja neznačito manju pokretnost u odnosu na turelu AH-1G. Vanjsko naoružanje USMC AH-1J SeaCobra predstavljaju nevodene rakete FFAR 70 mm (lan-

seri LAU-61, LAU-69 i LAU-68), gondole bočno ovješene (M18) s mitraljezima 7,62 mm, lanseri dimnih granata, a kasnije i aerosolne bombe CBU-55. Odnedavno se koriste i modularni sustavi nosača s Hellfire navodnjanim protuoklopnim raketnim projektilima. Znatnim promjenama kod AH-1J je izložena i avionika: ugrađeni su novi komunikacijski uređaji AN/ARC-51AX UHF i AN/ARC/131 FM, interkom AN/AIC-18, TACAN sustav AN/ARN'52 6V, žiroskopski sinhroniziran kompas AN/ASN-75, IFF transponder »svoj-tud« AN/APX-72 i radiofaro AN/APN-154 (V). S obzirom na brojne radikalne izmjene nije čudo da je prototip SeaCobre podvrgnut iscrpnim ispitivanjima prije odobrenja serijske proizvodnje, uvođenju u operativnu upotrebu i slanju na bojište. Prva serijski proizvedena SeaCobra poletjela je 14. listopada 1969. god., no ispitivanja su trajala gotovo tokom cijele 1970. god., da bi tek krajem te godine SeaCobra bila isporučena postrojbama Marinskog korpusa SAD. Vatreno krštenje AH-1J SeaCobra je uslijedilo 22. veljače 1971. god. kod Da Nanga, no vremena za stjecanje borbenog iskustva nije više bilo jer su postrojbe USMC povučene iz Vijetnama do 26. svibnja 1971. godine. Nakratko su SeaCobre dobitne priliku za dokazivanje tokom lipnja 1972. god. u Tonkinškom zaljevu gdje su izvodile »MarHuk« (Marine Hunter/Killer) borbenе zadatke presjecanja morskih puteva snabdijevanja. Sjevernog Vijetnama, koristivši FFAR rakete 70 mm, top 20 mm i Zuni nevodene rakete 127 mm velike razorne moći. Marinskom korpusu je isporučeno ukupno 69 SeaCobi AH-1J, a 1972. god. Iran je naruciо čak 202 primjerka, opremljenu novim, jačim motorima T400-WV-402 (1467 kW) i ojačanim prijenosnim mehanizmom kako bi se u potpunosti iskoristila snaga pogonskih motora. Isporuča Irani započela je u travnju 1974. god., a prvi 140 SeaCobi je opremljeno konfiguracijom oružja istovjetnom onoj kod USMC SeaCobi. Zatim su SeaCobre za Iran počeli opremati TOW vodenim protuoklopnim projektilima, a isporuka je okončana u svibnju 1977. god. Danas, zahvaljujući nedostatku rezervnih dijelova i stručnog kadra, svega par Iranskih AH-1J SeaCobi je u letnom stanju.

Cobra AH-1F (Jordan)

Vešto zanimanje za BGM-71A TOW protuoklopni vodeni projektil pokazala je i KoV SAD, suočena u Evropi sa stalno narastajućom prijetnjom oklopno-mehaniziranih divizija zemalja Varšavskog pakta, te je s kompanijom Bell sklopljen ugovor u ožujku 1972. god. o opremanju helikoptera AH-1G sa osam projektila TOW smještena po četiri bočno u dva dvostruka lansera, i ugradnji potrebne dodatne opreme, teleskopskog ciljnog sustava M65 i M128 sustava koji omogućuje da se zakretanjem šljema upravlja paljbenim djelovanjem topa M197. Pokazalo se tokom ispitivanja da je potrebno ojačati dijelove konstrukcije letjelice izložene većim naprezanjima uslijed ugradnje novog protuoklopнog naoružanja, no taj je problem riješen bez većih teškoča. Iako je 1974. god. prvotno planifirano da se čak 290 postojeci AH-1G

janje KoV da poveća učinkovitost helikoptera AH-1E ogleda se u činjenici da je tokom 1980. i 1981. god. ugrađen podsustav za upravljanje paljboru sekundarnim naoružanjem (FPAR raketama) Baldwin Electronics M138, koji je određivao način paljbe (pojedinačno, u paru) i tip bojeve glave. Proizvedeno je ukupno 98 helikoptera AH-1E za potrebe KoV SAD i isporučeno do kraja 1979. god. Tokom 1982. god. japanskom proizvođaču Mitsui odobrena je licencna proizvodnja Cobre AH-1E za potrebe japanske armije, ukupno 85 komada. U srpnju 1979. god. KoV SAD na vrednovanje i ispitivanje predane su dvije Cobre AH-1P, modificirane u AH-1F standard koji je uključivao novi podsustav upravljanja paljboru, Hughesov laserski dajnomjer, digitalno balističko računalno (Teldyne Systems), senzorske nove sustave i HUD Kesier za pilota. Gleda povećanja sigurnosti AH-1P Cobra je opremljena AN-

let i nosivost stvorila je novi tip Improved SeaCobra AH-1T, koja je prvi let izvršila u svibnju 1976. god. Razvijena doradom Ah-1J, nova USMC Cobra za držala je najveći dio originalne opreme, ali je ugrađen jači Pratt&Whitney Canada T400-WV-402 (1460 kW) TwinPac (dubli) motor, i novi pruženosni sustav koji je omogućio da se u potpunosti prenese snaga novog pogonskog motora na pogonsku elisu. Cijeli dinamički sustav (glavni i repni rotor) preuzeti su od komercijalnog helikoptera Bell 214.

Spor oko sredstava za razvoj tipa AH-1T nastao je kada je Kongres zahtijevao da se helikopter opremi TOW protuoklopnim sustavom. Marinski korpus je smatrao da protuoklopna borba ne spada u njihovu primarnu domenu, pa su isprva odbili prihvati zahtjev Kongresa, no suočeni s prijetnjom ukidanjem cijelog programa, konačno su prištali, te su do 1983. sve AH-1T Cobre opremljene TOW sustavom. To je bio razlog da se, radi uravnoteženja cijele helikopterske konstrukcije, poremećene ugradnjom TOW modula, ugradili iza kabine umetak i produži trup za 30 cm. Tako opremljeni AH-1T prvi puta su isporučeni USMC-u u prosincu 1978. godine, a borbeno su djelovali u Libanonu 1982., Granadi 1983. i zaljevskom ratu 1991. godine. Najmoćnija verzija Cobre AH-1W (Whiskey) Cobra u službu USMC je uvedena u ožujku 1986. godine, nakon što je za pogonsku jedinicu odabran i prilagođen dvostruki motor T700-GE-401 ukupne snage 2423 kW, čime su bitno unaprijedene letne performanse i borbena nosivost. Cobra AH-1W osposobljena je da djeluje sa dva različita protuoklopna raketna sustava TOW i Hellfire,

Cobra AH-1Q ispaljuje BGM-71A TOW projektil

Cobra helikoptera preradi u novu konfiguraciju nazvanu AH-1Q, isporuča je zastala nakon 92 isporučena helikoptera jer je ustavljeno da postojeći pogonski motor T53-L-13 ne pruža AH-1Q Cobri dovoljno snage, pa dodatno naoružanje (TOW sustav) bitno degradira njezine performanse. Ugradnjom motora T53-L-703 snage 962 kW taj je problem uspješno riješen, te su jačim motorom opremane sve kasnije proizvedene AH-1Q Cobre, a naknadno i već proizvedena 92 primjera, a uskoro je tom tipu helikoptera dodijeljena službena oznaka AH-1S (MOD). Kasnih 70-ih i tokom 80-ih proizvedeno je više podtipova Cobre AH-1S: AH-1S (PROD), AH-1S (ECAS) i AH-1S(MC) kasnije označene kao AH-1P, AH-1E i AH-1F, koje su sve posjedovale bitne zajedničke značajke: TOW protuoklopni sustav, ravne plohe poklopca kokpita, novu opremu kokpita i pogonski turboosovinski motor T53-L-703. Tokom njihove proizvodnje usvojen je novi pogonski rotor Kaman K-747 umjesto Bellovog B-540, izrađen od kompozitnih materijala, predviđenog radnog vijeka 10000 sati i otporan na pogotke projektila kalibra do 23 mm. Krajem 1975. godine sklopljen je ugovor o proizvodnji 44 helikoptera AH-1P, a prvi je isporučen 82. zračno-desantnoj diviziji u Fort Braggu u ožujku 1977. god. a do kraja 1978. god. sklopljivi novi ugovor, Bell je isporučio ukupno 100 Cobri AH-1P. Nakon toga je započela proizvodnja tipa Cobra AH-1F, koja se izvana uglavnom razlikovala u prednjem dijelu. Uklonjena je turela M-28 i postavljena električki pokretana turela General Electric M79El, sposobna da „primi“ top od 20 ili 30 mm. Iako je razmatran top Hughes M230E1 30 mm Chain Gun, konačno je usvojen trocjevni rotirajući top M197 20 mm kao kod SeaCobre AH-1J. Daljnje nasto-

Super Cobra AH-1W

/APR-39 RWR sustavom za otkrivanje neprijateljskog radarskog snopa, »Black Hole« sustavom za smanjenje IC odraza pogonskih motora, te AN/ALQ-144 IC pasivnim sustavom ometanja, IFF transpondera i Doppler navigacijskog sustava. Ukrzo su testiranja okončana i prva AH-1F Cobra je isporučena KoV SAD u studenom 1979. godine. Stalnim dogradnjama (detektor laserskog zračenja AN/ARV-2, sustav povećanja stabilnosti u letu, C-Nite sustav FLIR) borbena spremnost i univerzalnost Cobre AH-1F u stalnom je usponu, a ugradnja jačeg motora T53-3-L-70X 2000 kW i učinkovitijeg četverokrakog rotora pomoći će Bellu da mirno uđe u iduće desetljeće.

Stalno narastajuća potreba Marinskog korpusa da se SeaCobi poveća borbeni do-

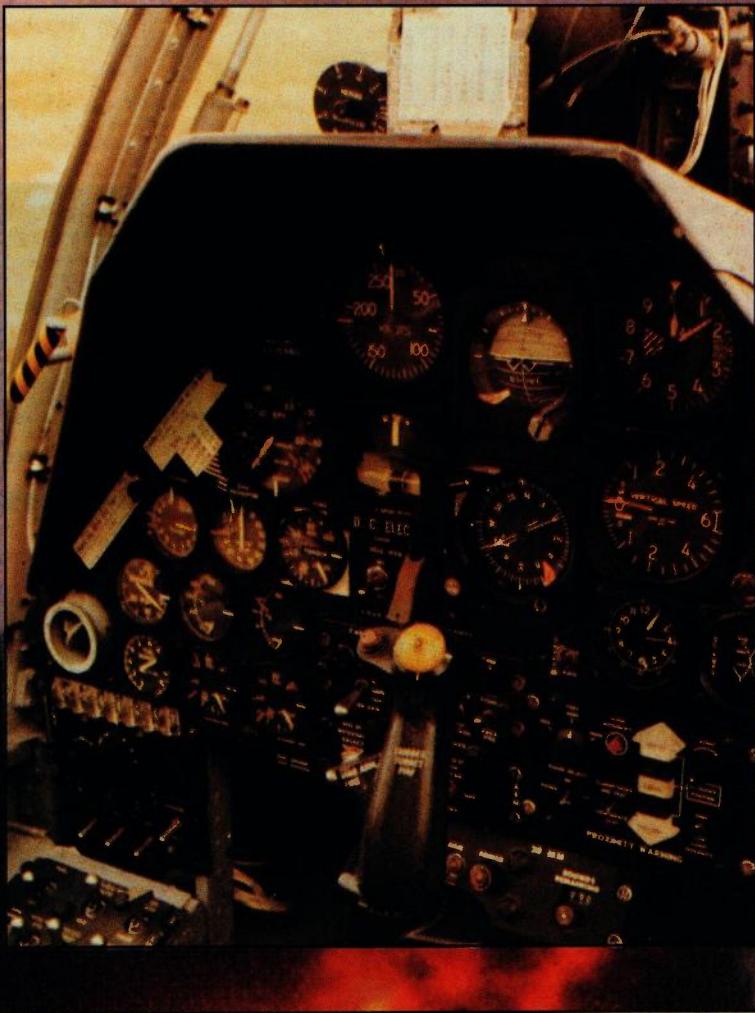
po čemu je jedinstvena u svijetu. U njezinom arsenalu nalaze se i IC navodene raketne zrak-zrak AIM-9L/M Sidewinder, proturadarske AGM-122A (razvijena iz AIM-9C), a predviđena je i upotreba Stinger raketa zrak-zrak. Usvojen je HUD (Keiser) za pilota, RWR sustavi AN/APR-39, AN/APR-44, IC ometaci AN/ALQ-144 i lanser toplinskih mamac i radarskih ometaca AN/ALE39. Radi daljnje zaštite ugradeni su visokotporni spremnici goriva, a cijeli helikopter je obujan specijalnom bojom koja smanjuje njegov odraz u IC dijelu elektromagnetskog spektra. Nazvana SuperCobra AH-1W je dala značajan doprinos razbijanju iračkih oklopno-mehaniziranih divizija potvrđivši time zavidnu reputaciju koja Bellov borbeni stroj krasiti već puna dva desetljeća. ■

ZRAKOPLOVI

Vitka, profinjena silueta helikoptera AH-1 Cobra donekle je, naročito kod novijih varijanti, narušena ugradnjom jačeg pogonskog sustava kako bi Cobra zadržala odgovarajuće letne performanse unatoč stalno narastajućoj težini njezinog ubojitog tovara, i avionike koja joj omogućuje djelovanje u svim vremenskim uvjetima, ali unatoč tome lik Cobre odiše aerodinamičnim skladom.

Započevši vojnu karijeru potkraj 60-ih godina kao tek privremeno rješenje narastajućih potreba KoV SAD za jurišnim helikopterom velikog borbenog potencijala, AH-1 Cobra je prerasla predvidene okvire razvoja, pruživši svojim konstruktorima kompanije Bell punu satisfakciju, i tako postala sinonimom potentne helikopterske koncepcije sposobne da da apsorbira mnogobrojne modifikacije svih vitalnih sustava, što će joj omogućiti da uz stalnu modernizaciju, ostane prisutna u borbenim arsenalima mnogih zemalja i u trećem tisućljeću novije povijesti ljudskog roda, a time i povijesti oružanih sukoba.

JURIŠNI
HELIKOPTER
BELL
COBRA
AH-1

POLUAUTOMATSKA
SNAJPERSKA
PUŠKA

BARRETT
82A1

**HRVATSKI
VOJNIK**

VELIKO PRECIZNO I UČINKOVITO

Razvoj vojne tehnike nije dokinuo važnost streljačkog oružja.

Novi pravci razvoja snajperskih pušaka velikog kalibra najbolji su dokaz tomu...

Piše: MIRKO KUKOLJ

Usvjetu se posljednjih dvadesetak godina uočava trend postupnog smanjenja kalibra streljačkog oružja: u zapadnim zemljama sa 7,62 mm na 5,56 mm, a u zemljama bivšeg Varšavskog pakta sa 7,62 na 5,45 mm. Izuzetak čine snajperske puške namijenjene specijalnim zadacima, kod kojih se u zadnjih nekoliko godina javlja interes za povećanjem kalibra. Ta je tendencija naročito izražena nakon Zaljevskog rata, u kojem su snajperske puške korištene u najrazličitije svrhe: od

uništavanja morskih mina i gadanja oklopnih vozila, pa do snajperskog djelovanja po radarskim instalacijama i zrakoplovima. Rezultat tog povećanog zanimanja jest velik broj različitih konstrukcijskih rješenja koja imaju zajednički cilj: biti učinkovit prilikom gadanja na daljinama do 1500 m.

KOJI KALIBAR ODABRATI?

Kad je riječ o snajperskim puškama, u zapadnim se zemljama i dalje pretežito koristi metak $7,62 \times 51$ mm, poznat i kao 308 Winchester. Logistič-

ke probleme olakšava činjenica da taj kalibr imaju i strojnici opće namjene koje se koriste kako u pješačkim postrojbama tako i na borbenim vozilima. Na taj način u uporabi ostaju samo tri kalibra: 9 mm Para za pištolje, 5,56 mm za puške i $7,62 \times 51$ mm za snajperske puške i strojnice. No s masom zrna od 9,3-9,7 grama i početnom brzinom od 825-852 m/s, standardni NATO metak učinkovit je samo na daljinama do 600 m. Meci većeg kalibra (veće mase), a podjednake početne brzine omogućavaju znatno veće djelotvorne daljine gadanja.

osobno pješačko oružje

Modeli McMillanovih pušaka u kalibru 12,7 x 99 mm. Na vrhu model M87, u sredini model M88, na dnu model M87R

Osim toga, postižu bolje učinke na zaštićenim (oklopjenim) ciljevima. Stoga se za gadanje na daljinama do 1500 m najčešće koristi metak 12,7 x 99 mm koji je razvijen dvadesetih godina, a rabile su ga teške strojnica u drugom svjetskom ratu. Oznaka 12,7 mm predstavlja promjer zrna, a druga oznaka (99 mm) predstavlja duzinu cahure. U literaturi je ovaj metak poznat i kao .50 BMG (Browning Machine Gun) gdje .50 označava 0,50 incha tj. 12,7 mm. Od ovog metka zahtijevalo se da može probiti plочu zrakoplova ili oklopno vozila. Kad bi njegov konstruktor John Moses Browning danas bio živ, vjerojatno bi bio iznenaden činjenicom da je njegov metak u uporabi puno sedamdeset i tri godine nakon uvođenja.

Suprotno tendencijama na zapadu, u istočnim se zemljama najčešće koristi metak 12,7 mm DŠK (12,7 x 107 mm). Radi se o metku sličnih balističkih osobina kojeg rabe protuzrakoplovne strojnice. Kod nas se strojnica u ovom kalibru mogu vidjeti na tenkovima T55 (12,7 mm DŠKM) i tenkovima M84 (strojnica 12,7 mm NSVT).

GDJE SU GRANICE?

Najveći kalibr kojeg koriste današnje snajperske puške jest ruski 14,5 mm (14,5 x 114). Prvobitno je razvijen za protuzrakoplovne puške, a kasnije usvojen i za tešku strojnici KPV. Ta se strojnica i dalje masovno koristi na oklopnim vozilima i u protuzračnoj obrani. Balističke mogućnosti metka 14,5 mm doista su impresivne. Masa zrna jest 64 grama, a početna brzina 990 m/s. Zrno ima dva km veći domet i bolje proborne mogućnosti od američkog zrna .50 Browning ili ruskog 12,7 mm DŠK. S druge strane, da bi oružje izdržalo jak trzaj nakon opaljenja, mora biti znatno masivnije, pa se uglavnom rabi za gadanje oklopjenih ciljeva jer bi gadanje „mekih“ ciljeva bilo nerentabilno.

Radi usporedbi tehničkih značajki i balističkih mogućnosti, u tablici je dat

pregled različitih vrsta metaka koje koriste snajperske puške velikih kalibara.

OSOBITOSTI KONSTRUKCIJE

Budući da ovakve puške koriste vrlo jak metak, pred konstruktore se postavlja čitav niz problema koje moraju riješiti. Pored velikih sila i jakog trzaja samog oružja, javlja se i ekstremno jak udarni val. Osim toga, prilikom gadanja sa zemljane podloge diže se oblak prašine koji ometa gadanje i demaskira strijelca. Naponsjetku, gadanje na

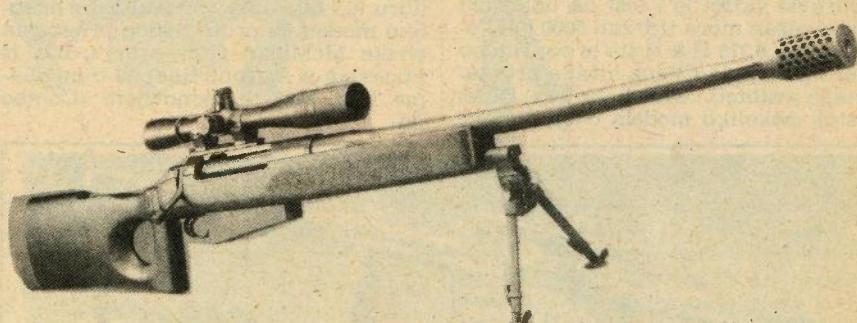
rekli smo da je jedan od najvećih problema koji se javljuju nakon opaljenja veliki trzaj puške koji znatno otežava gadanje i smanjuje preciznost. Zbog toga je razvijen veći broj različitih plinskih kočnica, čiji je osnovni zadatak smanjiti to trzanje. Dobre kočnice uspijevaju smanjiti trzanje 55-80 posto.

Konstruktori posebnu pažnju poklanjaju i izvedbi kundaka jer, zbog jakog trzaja, moraju imati nestandardan oblik. Iz istog razloga na kundacima se pričvršćuju (lijepo) posebni gumeni oslonci najčešće tvrtki »Pachmayr« ili »Sorbothane«.

Većina pušaka opremljena je, radi veće stabilnosti i preciznijeg gadanja, kvalitetnim nožicama čija se visina može podešavati. Proizvodači poput Barretta nude i posebne adapttere koji omogućuju da se puška montira na tronožno postolje ili vozilo. Adapteri su takvog oblika da je moguće direktno stavljanje na standardna tronožna postolja M3 i M122.

OPTIČKI NIŠANI

S obzirom na zahtjeve koji se postavljaju pred puške velikih kalibara nužno je da budu opremljene nišanima vrhunske kvalitete, koji će omogućiti gadanje na velikim daljinama. Ovi nišani moraju s jedne strane izdržati

McMillanova puška »Combo .50« sa spremnikom za pet metaka

velikim daljinama zahtijeva i uporabu nožica te kvalitetne optike s velikim povećanjem. To su razlozi zašto se konstrukcija snajperskih pušaka velikog kalibra dosta razlikuje od konstrukcije standardnih pušaka. Neke od ovih specifičnosti objasnit ćemo podrobnoje.

Jedan od najvažnijih dijelova snajperske puške svakako je cijev. Stoga konstruktori najveću pažnju poklanjaju izboru materijala za izradu cijevi i preciznosti obrade njene unutarnje trase. Dužina cijevi kreće se od 730-1350 mm. Za ilustraciju, dužina cijevi automatske puške 7,62 mm M70 jest »samo« 415 mm.

velika opterećenja koja se javljaju usred trzanja i uporabe u borbenim uvjetima, a s druge strane imati izvrsne optičke značajke.

Ako puška radi na principu trzanja cijevi, nišan mora biti montiran na onom dijelu oružja koji se ne trza i to iz dva razloga. Prvi je razlog tehničke (preciznije gadanje), a drugi zdravstvene prirode. Zamislite samo kako bi izgledalo vaše oko kad biste ga prislonili uz okular nišana koji se pri svakom pucnju trza desetak centimetara unazad.

Optički nišan koji se može često vidjeti na snajperskim puškama velikog kalibra jest »Mark 4«. Proizvodi ga američka tvrtka »Leupold & Stevens, Inc.« iz Oregonia. O njegovoj kvaliteti

osobno pješačko oružje

Tablica 1. Tehničke značajke strejliva za puške velikog kalibra. Radi usporedbi navedeni su i podaci za metak 7,62 x 51 mm kojeg rabi većina standardnih snajperskih pušaka.

	.50 Browning M 8	.50 Browning M 20	.50 Browning M 33	12,7 DŠK B-30	12,7 DŠK B-32	12,7 DŠK BZT	14,5 KPVT B 32	7,62 x 51
vrsta zrna	pancimo-zapaljivo	pancimo-zapaljivo-obilježavajuće	obično	pancimo	pancimo-zapaljivo	pancimo-zapaljivo-obilježavajuće	pancimo-zapaljivo	obično
masa zrna (g)	42	39	45	50	48	48	64	9,4
masa metka (g)	111	108	116	135	133	133	200	24
dužina čahure (mm)	99	99	99	108	108	108	114	51
masa barutnog punjenja (g)	15	15	15	19	19	19	31	2,85
početna brzina zrna (m/s)	887	887	887	960	880	840	980	825
maksimalni pritisak (kp/cm ²)	3.870	3.870	3.870	3.200	3.200	3.200	3.090	3.500
dužina metka (mm)	138	138	138	147	147	147	156	71
preciznost (na ... m pogoci u krugu ... cm)	550 30,5	550 30,5	550 30,5	300 19	300 19	300 19		550 19
domet (m)	6.800	6.800		7.000	7.000	7.000	9.000	5.000

svjedoči i podatak da proizvođač daje doživotnu garanciju na svoje proizvode. Razlog tome je činjenica da se svaki optički nišan podvrgava cijelom nizu testova. Osim testiranja na vodo otpornost važan je i test na udar, pri kojem nišan mora izdržati 5000 opaljenja metka 0,375 H & H što je poprilično dobro treskanje. Cijena nišana primjereni je kvaliteti i iznosi oko 2400 DEM. Postoji nekoliko modela ovog nišana.

imaju puške velikog kalibra predstaviti ćemo vam nekoliko najuspješnijih.

McMillan

Među najpoznatijim puškama u kalibru 12,7 mm nalazi se svakako i nekoliko modela iz proizvodnog programa tvrtke McMillan Gunworkers, Inc. iz Phoenixa u Arizoni. Radi se o modelima M87, M88 te najnovijem »Combo .50«.

spremnik kapaciteta pet metaka. Zanimljivo je da tvrtka McMillan proizvodi i snajpersku pušku sličnu modelu M87, ali u kalibraru 7,62 x 51 mm NATO i .300 Win Magnum.

Puška M88 po svojim je svojstvima zapravo kopija standardnog modela M87, od kojeg se ponajviše razlikuje po dvodjelnom, anatomski znatno bolje oblikovanom kundaku. Rasklapanje kundaka ne zahtijeva uporabu posebnog pribora, već se u tu svrhu upotrebljava ručica zatvarača.

Najnoviji model »Combo .50« prvi je put viđen za vrijeme Zaljevskog rata. Ova izvanredna puška kombinacija je standardnog modela M87, odnosno M87R i modela M88. Kundak je anatomskog oblika s vrlo praktičnim rukohvatom. Kapacitet spremnika jest pet metaka. Na cijevi je montirana nova, višestruko perforirana novčićna cilindričnog oblika, što je vidljivo razlikuje od ostalih modela.

Barrett

Firma »Barret Manufacturing, Inc.« iz Tenesseja također je jedan od najpoznatijih proizvođača na ovom području. U njenom proizvodnom programu nalazi se nekoliko modela pušaka velikog kalibra od kojih su najbolji model 82A1, model 82A2 i model 90.

Model 82A1 je poluautomatska puška sa spremnikom kapaciteta 10 (11 metaka). Radi na principu kratkog trzanja cijevi. Nakon opaljenja, cijev se zajedno sa zatvaračem i nosačem zatvarača trza unazad oko 9 mm. Nakon toga cijev se zaustavlja, a zatvarač, uz

Poluautomatska puška u kalibru 12,7 x 99 mm Barrett Model 82A1

Model M1 izraduje se u verzijama s povećanjem 10 i 16 puta, kao i s preciznim podešavanjem po pravcu i visini. Model M3 ima, pored već opisanih svojstava, specijalni regulator za kompenzaciju propadanja zrna.

NAJUSPJEŠNIJI PROIZVOĐAČI

Veci broj proizvođača okušao se u proizvodnji pušaka velikog kalibra. Najčešće se koristi metak .50 Browning (12,7 x 99 mm) i to iz jednostavnog razloga – ovaj je metak već bio prisutan na tržištu kad se počelo raditi na razvoju takvih pušaka. Od desetak proizvođača koji u svom programu

McMillan M87 jest puška repetirka ukupne dužine 1350 mm. Sama cijev dugačka je 737 mm. Na ustima cijevi montirana je plinska kočnica lepeza-stog oblika. Kundak i usadnik izrađeni su od plastične mase ojačane staklenim vlaknima (fiberglas). Na pušku se obično montira optički nišan »Leupold & Stevens« s povećanjem 20 puta i podesive, prekllopive nozice koje se mogu preklapati. Masa puške bez optičkog nišana iznosi 9,5 kg. Za potrebe prijevoza puška se može sklopiti na dužinu do 990 mm. Nudi se i model M87R koji se razlikuje od M87 po tome što ima

osobno pješačko oružje

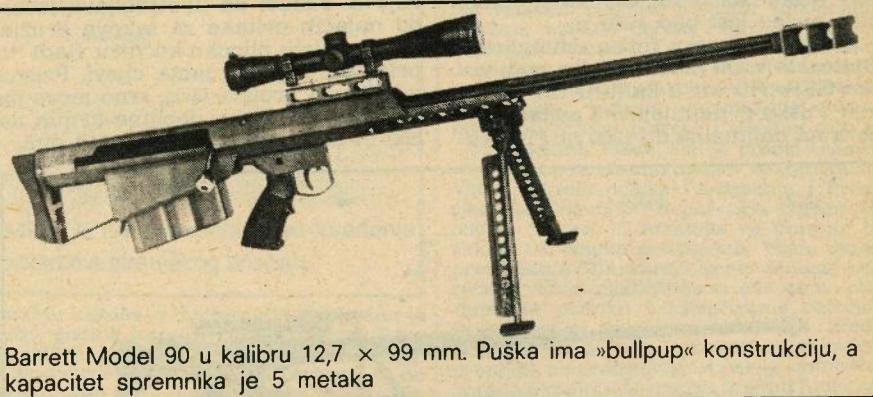
Tablica 2. Tehničke značajke snajperskih pušaka velikog kalibra

	Barrett 82 A 1	Barrett Model 90	McMillan M - 87	McMillan M - 87 R	McMillan Combi	GEPARD M1 12,7 mm	ELEPHANT 14,5 mm	Pauza P - 50	12,7 mm P.G.M.	14,5 mm AMR
zemlja podrijetla	USA	USA	USA	USA	USA	Mađarska	Mađarska	USA	Francuska	Austrija
kalibr (mm)	12,7 x 99	12,7 x 99	12,7 x 99	12,7 x 99	12,7 x 99	12,7 x 108	14,5 x 114	12,7 x 99	12,7 x 99	14,5/5,56
dužina puške (mm)	1.448	1.143	1.346	1.346	1.346	1.540	1.830	1.499		1.800
dužina cijevi (mm)	737	737	737	737	737	1.100	1.350	737		1.200
masa puške (kg)	13,4	9,98	9,5	10,4	9,5	16	17	13,6	13	18
početna brzina zrna (m/s)	853	853				860	950			1400
princip rada	kratko trzanje cijevi	repetirka		repetirka	repetirka	repetirka		odvodenje barutnih plinova		dugo trzanje cijevi
kapacitet spremnika	10	5	1	5	5	1	5	5	3	5
orientaciona cijena	5.000 USD		3.735 USD	4.000 USD	4.270 USD				23.500 FFR	

pomoći polužnog ubrzača, nastavlja trzanje. Pritom dolazi do odbravljanja zatvarača i izbacivanja čahure. Prilikom vraćanja zatvarača u prednji položaj (pod djelovanjem povratne opruge), u cijev se ubacuje novi metak. Puška ima nožice podesive visine i ručicu za nošenje. Na ustima cijevi montirana je plinska kočnica pomalo neobičnog oblika (ima dvije ekspanzione komore) koja barutne plinove usmjerava u stranu, a ne, poput nekih kočnica, nazad prema strijelcu. Optički nišan s povećanjem 10 puta montiran je na kućištu i ne trza se sa cijevi što znatno olakšava ništanjenje. Ukupna dužina puške jest 61 inch (1549 mm), od čega je samo cijev dugačka 33 incha (838 mm). Ukupna masa puške jest 14,7 kg. Nakon izuzetno uspješne borbenе upotrebe ove puške u jedinicama USA tijekom Zaljevskog rata, naglo se povećao broj zainteresiranih kupaca i broj sklopiljenih ugovora tako da se Barrettova puška model 82A1 trenutno nalazi u naoružanju više od dvadeset zemalja.

Za razliku od modela 82A1 model 82A2 jest konstruiran na »bullpup« načelu što znači da je spremnik smješten iza rukohvata. Mase je 12,2 kg i omogućava zauzimanje boljeg stava za gadjanje ciljeva u zraku.

Model 90 se također zasniva na provjerenoj konstrukciji modela 82A1 uz moderan »bullpup« dizajn radi smanjenja mase i ukupne dužine oružja. Zbog takvog rješenja ukupna dužina puške iznosi svega 1143 mm) od čega je cijev dugačka 737

Barrett Model 90 u kalibru 12,7 x 99 mm. Puška ima »bullpup« konstrukciju, a kapacitet spremnika je 5 metaka

mm) i ukupne mase 9,98 kg. Za razliku od modela 82A1 koji je poluautomatska verzija, ovo je puška repetirka sa spremnikom kapaciteta pet metaka.

Pauza

Proizvođač je Pauza Specialties, Bayton, Texas. Riječ je o poluautomatskoj pušci koja radi na principu odvodenja barutnih plinova, a nudi se u nekoliko verzija. Osnovna verzija (oznaka Pauza P-50) ima masu 13,6 kg i cijev dugu 740 mm. Borbena verzija (Combat version) ima 130 mm kracu cijev i masu oko 10 kg. Zabravljanje se ostvaruje spuštanjem zatvarača slično rješenju kod belgijske puške FN FAL. Ovaj način zabravljanja poznat je i onim našim borcima koji imaju argentinske automatske puške u kalibru 7,62 mm NATO. Kapacitet spremnika je pet metaka i može se odvojiti od puške. Količina plinova koja se odvodi iz cijevi radi ostvarivanja poluautomati-

skog rada može se regulirati pomoći posebnog regulatora smještenog iznad cijevi. Regulator ima tri položaja označena brojevima 1, 2 i 3. Otvor broj 1 je najmanji, što znači da u tom slučaju manje plinova ulazi u plinski cilindar i djeluje na nosač zatvarača. Ostala oprema puške (nožice, plinska kočnica i optički nišan) ne razlikuje se od ostalih pušaka ovog kalibra.

AMAC

Američka tvrtka AMAC iz Jacksonville u Arizoni također proizvodi snajperske puške u kalibru 50 Browning. Njen model 5100 ima ukupnu dužinu od 1308 mm i težak je 16,35 kg. Radi se o repetirki sa cilindričnim zatvaračem i klasičnim zabravljanjem. Poput ostalih pušaka i ona ima plinsku kočnicu na cijevi i nožice radi preciznijeg gadanja. Proizvođač tvrdi da je preciznost puške oko 0,5 minute, što znači da će na udaljenosti od 100 m pogoci biti unutar kruga promjera 1,45

osobno pješačko oružje

cm. To dalje znači da će na 1000 m biti unutar kruga promjera 14,5 cm, a na 2000 m unutar kruga promjera 29 cm. Nismo imali prilike provjeriti ove podatke ali ako su točni, konstruktor zaslužuje svaku pohvalu.

P.G.M. Precision

Francuzi su se također okušali u proizvodnji pušaka velikog kalibra. Tako je firma P. G. M. Precision konstruirala repetirku u kalibru 12,7 mm Browning. Kapacitet spremnika jest tri metka, a ukupna masa puške oko 13 kg. Prema navodima proizvodača učinkovita duljina gadanja prosječnog strijelca jest oko 1000 m, a dobro izvezbanog oko 1500 m. Cijev puške lako je zamjenjiva, a i samo rasklapanje vrlo je jednostavno.

Mađarski proizvođači

Firma »Technika marketing organisation« iz Mađarske nudi dvije puške kalibru 12,7 mm, i to: repetirku »Top Gun« ukupne mase 12 kg, i poluautomatsku pušku s deset metaka »Destroyer« tešku čak 17 kg. Učinkovit domet obje puške jest oko 1200 m.

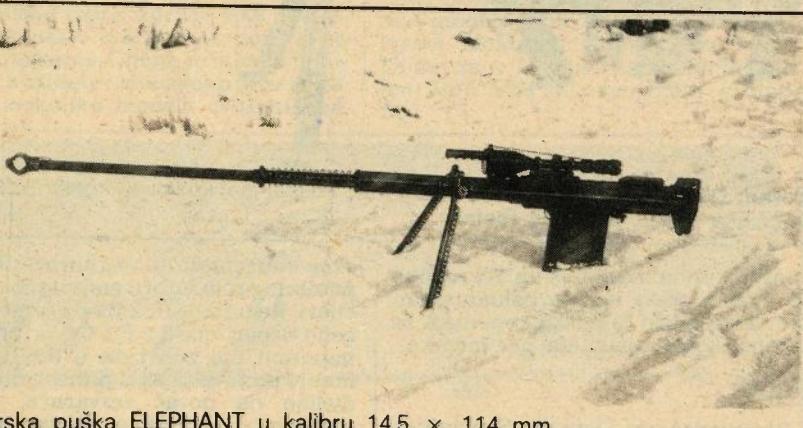
Druga mađarska firma »Hungarian Optical Works« iz Mateszalke nudi pušku GEPARD M1 u kalibru 12,7 × 108 mm. Puška je namijenjena gadanju ciljeva na daljinama do 1200 m. Proizvo-

Mađarska puška GEPARD M1 u kalibru 12,7 × 108 mm

Jednu takvu pušku nudi već spomenuta kompanija iz Mađarske pod nazivom ELEPHANT. Riječ je o poluautomatskoj pušci sa spremnikom kapaciteta pet metaka. Može se koristiti za gadanje lakooklopljenih ciljeva, helikoptera ili ostalih zaštićenih ciljeva. Budući da upotrebljava jedan od najačih metaka za takova oružja, na cijevi ima plinsku kočnicu. Radi na principu dugog trzana cijevi. Prema tvrdnjama proizvođača, zrno može na 100 m probiti oklop debljine 40 mm, na 500 m 25 mm, a na 1000 m 16 mm.

Radi na principu dugog trzana cijevi, što znači da se nakon opaljenja zatvarač i cijev trzaju zajedno unatrag (oko 200 mm), nakon čega se zatvarač obravljuje i ostaje zadržan dok se cijev vraća u osnovni položaj. Nakon toga se zatvarač oslobođa, i krećući se u prednji položaj unosi novi metak u ležiste. Zabravljanje se obavlja rotacijom zatvarača. Trzanje cijevi je smanjeno ugradnjom plinske kočnice na ustima cijevi te posebnog hidropneumatskog amortizera. Oružje je opremljeno nožicama i podešavajućim osloncem za ramo strijelca. S gornje strane montiran je optički nišan s povećanjem 10 puta. Okvir se ubacuje s desne strane pod kutem od oko 45°. Za sada spremnik sadrži pet metaka ali bit će razvijene i verzije za 8 i 10 metaka. Kompletan metak ima masu od 150 grama i sadrži poseban projektil s volframovom jezgrom promjera 5,56 mm i mase 36 grama. Projektil ima oblik strelice i ostvaruje početnu brzinu od 1500 m/s i energiju od 1200 N/mm² na udaljenosti od 800 m. Praktična duljina uporabe jest 1000 m, čak do 2000 m, ovisno o vrsti cilja. Na 800 metara projektil probija čeličnu ploču debljine 40 mm.

Mađarska puška ELEPHANT u kalibru 14,5 × 114 mm

dač tvrdi a zrno može na 600 metara probiti oklop debljine 20 mm ili zid od cigli debljine 30–40 cm. Puška se može pripremiti za gadanje za tridesetak sekundi. Brzina gadanja jest oko šest metaka u minuti. Puška je opremljena optičkim nišanom s povećanjem 12 puta i vidnim poljem od četiri stupnja.

PUŠKE U KALIBRU 14,5 mm

z pregleda se vidi da je većina proizvođača zasnivala svoje konstrukcije na kalibru 12,7 mm. Ipak, nekolinica je pokušala i sa 14,5 mm.

Drugi primjer ovakvog oružja jest varijanta HASKINS/RAI puške (postoji i u kalibru 12,7 mm) pod nazivom 14,5 mm SASR. Masa puške je 15,5 kg, a isporučuje se sa cijevima dužine 91 cm ili 114 cm.

Prije dvije godine austrijska firma »Steyr« razvila je sustav nazvan IWS 2000 (Infanterie – Waffen – System 2000). Radi se o poluautomatskoj pušci s glatkim cijevi u kalibru 14,5 mm, koja ispaljuje potkalibarne projektilne u kalibru 5,56 mm. Puška je napravljena u »bullpup« izvedbi, uz maksimalnu uporabu plastike i lakih metala kako bi se što više smanjila masa oružja.

UMJESTO ZAKLJUČKA

Ovim kratkim pregledom proizvođača pušaka velikog kalibra pokušali smo vas upoznati s trenutnim stanjem u ovoj oblasti. Iz pregleda se vidi da je većina pušaka u kalibru 12,7 mm Browning. Najveći broj su repetirke i tek se posljednjih godina javljaju poluautomatske verzije.

Puške u kalibru 12,7 mm Browning probile su se u Americi i na civilnom tržištu. Čak postoji i udruženje strijelaca u tom kalibru (FCSA – Fifty Caliber Shooters Association) koje organizira i natjecanja iz ovih pušaka. Za vašu informaciju, trenutni rekord u gadanju iz takvih pušaka na daljini od 1000 yardi (914,4 m) je pet pogodaka (od pet ispaljenih metaka) u krugu promjera 11,4 cm. Odlično, zar ne? ■

GALSKI OBRAMBENI KONCEPT

Temelj francuske obrane počiva na snagama za nuklearno odvraćanje i brze intervencije (FAR)

piše: SINIŠA TATALOVIĆ

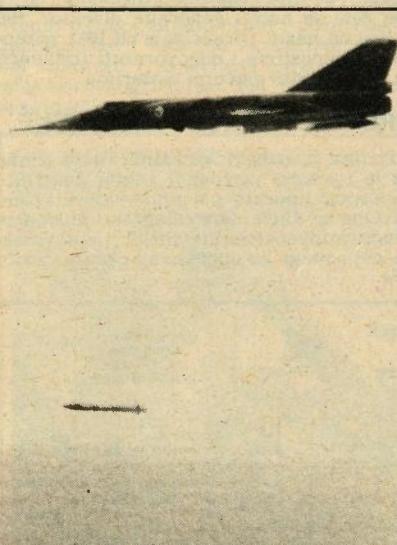
Francuska se kao zapadnoeuropska zemlja nalazi u sastavu NATO-pakta, ali s posebnim statusom i s originalnim rješenjima u području obrane. Općenito gledajući, obrambeni sustav Francuske je uklopljen u NATO-pakt, što Francuzi ne osporavaju, već ističu kao činjenicu od suštinskog značenja, jer je potpora i solidarnost sa saveznicima u slučaju opasnosti i agresije od zajedničkog interesa. Međutim, analizom njihove obrambene konцепције, može se uočiti da težište stavlja na samostalnost, posebno kada se radi o donošenju odluka o uporabi određenih snaga (posebno nuklearnih) i korištenju njihova teritorija od strane saveznika. Oni jesu za savezništvo, ali takvo u kojem će sami odlučivati o svojoj sudbinici, bez obzira da prihvate zajednička rješenja i odluke organa NATO-a. U okviru NATO-pakta, Francuska ima posebne odnose s Njemačkom, utemeljene još Jelisejskim sporazumom iz 1963. godine.

Prema riječima francuskog predsjednika Mitterranda, zdravo gospodarstvo predstavlja temelj francuske obrane, jer ekonomika i budžetska neuravnoteženost šteti obrani i ugrožava sigurnost. Sredstva za obranu izdvajaju se uz velike žrtve i na račun drugih sektora što prema njegovu mišljenju zahtjeva očuvanje zdravog razuma i razlučivanje mogućeg od nemogućeg. Važno je da sredstva što su namjenjena obrani budu primjerena prijetnjama i, istodobno, dovoljna za pružanje tehničkog napretka, što se posebno odnosi na snage za nuklearno odvraćanje i brze intervencije (FAR) na kojima se temelji francuska obrana. Prema predsjednikovu mišljenju, odvraćanje ne postoji da bi se dobio rat, već da bi se spriječio, preduhitrio. Zbog toga treba posjedovati nuklearne snage na razini kvantitativne i kvalitativne »dovoljnosti«, tj. da one budu sposobne naijeti napadaču udare koji će biti na visini uloga napadača. Da Francuska o tome ozbiljno razmišlja i da je to značajna osnova njeone obrane, govorovi podatak da raspolaže s 2% ukupnog nuklearnog potencijala u svijetu, što je dovoljno za uništenje teritorija napadača, otrpilike njene veličine.

Pored državnih organa koji imaju značajnu ulogu u području obrane, sustav Francuske obrane obuhvaća vojnu obranu, civilnu obranu i gospodarsku obranu.

DRŽAVNI ORGANI U SUSTAVU OBRANE

Parlament donosi zakone i pravila koji se tiču »obveza koje nacionalna obrana nameće građanima, njima osobno i njihovoj imovini« i određuje »osnovna načela opće organizacije nacionalne obrane«. Rasprava o

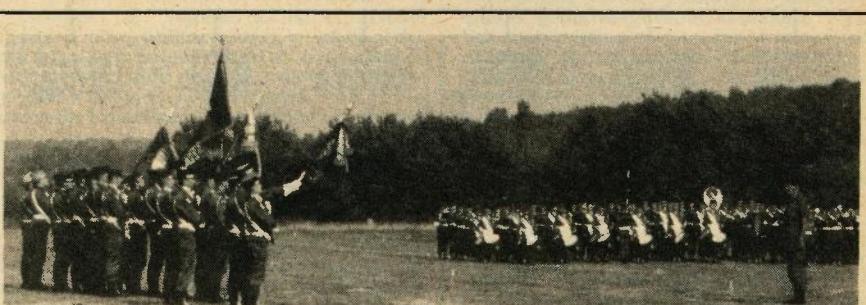
MIRAGE IVP sposobljen za izvođenje zadataka strateškog značaja

nacrta zakona o budžetu dio za obranu je 1991. godine iznosio 194.548 milijardi francuskih franaka koji se donosi svake godine, omogućava svim članovima parlamenta da iznesu svoj sud o stanju obrane te da se izjašnjavaju o pravcima razvoja obrambene i vojne politike. U nadležnosti Parlamenta je odobravanje objave rata, dok opsadno ili izvanredno stanje može biti uvedeno dekretom Ministarskog savjeta (Vlade).

Predsjednik Republike je šef države i izvršne vlasti te vrhovni zapovjednik oružanih snaga. Samo on može narediti uporabu nuklearnih snaga, što rječito govori o značaju njegovih ovlaštenja i u oblasti obrane.

U slučaju ozbiljne i neposredne opasnosti po vitalne interese nacije i prekida normalnog djelovanja javne vlasti, Predsjednik Republike, zavisno o okolnostima, može poduzimati izvanredne mjeru. Kao vrhovni zapovjednik oružanih snaga, Predsjednik ima njemu potčinjenog savjetnika, generala, načelnika posebnog stožera u čijem se sastavu nalaze časnici iz svih vidova oružanih snaga. U svojstvu vrhovnog zapovjednika oružanih snaga, Predsjednik se nalazi na čelu malobrojnog Komiteta za obranu, u čijem sastavu su načelnici glavnih stožera (zajedničkog malog — glavnog stožera i glavnih stožera, KoV, RM i RZ), koji osigurava ostvarivanje vojnog vodenja. Pored toga Predsjednik Republike predsjedava Savjetom za obranu koji čine predsjednik Vlade, ministar vanjskih poslova, ministar unutarnjih poslova, ministar obrane i ministar gospodarstva i finansija, i u cijoj je nadležnosti donošenje važnih odluka i utvrđivanje opće orientacije u području obrane te osiguranje cjelokupnog vodenja nacionalnom obranom, a u slučaju potrebe i vodenje ratom.

Predsjednik Vlade, koji je prema Ustavu »odgovoran za obranu zemlje«, osigurava da Vlada provodi odluke Parlamenta i Predsjednika Republike iz područja obrane te odluke Savjeta ili Komiteta za obranu. U sklopu tih odluka predsjednik Vlade može predlagati a Ministarski savjet donosi određene važne odluke koje se odnose na obrambenu politiku i ostvarivanje obrane. Sagledavajući postojeća ovlaštenja predsjednika Vlade i ona koja se na njega mogu prenijeti, on predstavlja istinsko »ministra obrane u cijelini«. U vršenju brojnih funkcija u oblasti obrane pomaže mu **Generalni sekretarijat za nacionalnu obranu** (SGDN-Secretariat general de la Defense nationale). To je stručni organ sastavljen od raznovrsnih stručnjaka i specijalista: časnika, civilnih administrativnih službenika, diplomata, predstavnika okrugne administracije, sveučilišnih profesora, inženjera, pravnika i ekonomista. Njegovi se osnovni zadaci, uz pomoć predsjedniku Vlade, odnose na raz-

Francusko-Njemačka brigada

sve vojske svijeta

radu strategijskih pitanja nacionalne sigurnosti i usklađivanje rada ministarstava kada se radi o obrani.

Na čelu Ministarstva obrane nalazi se **ministar obrane**, koji za pomoćnika može imati državnog sekretara. Radi provođenja utvrđenih zadataka u području obrane, ministarstvo je podijeljeno u dva osnovna dijela, upravni (civilni), koji ima strukturu koja je slična ostalim ministarstvima (Direkcija za vojnu službu i društvene veze; Direkcija za finansijsku službu; Direkcija za opću upravu; inspekcija itd.) i vojni u kojem se nalaze, zajednički glavni stožer, glavni stožer vidova (KoV, RM i RZ) i Generalna direkcija za nacionalnu žandarmeriju.

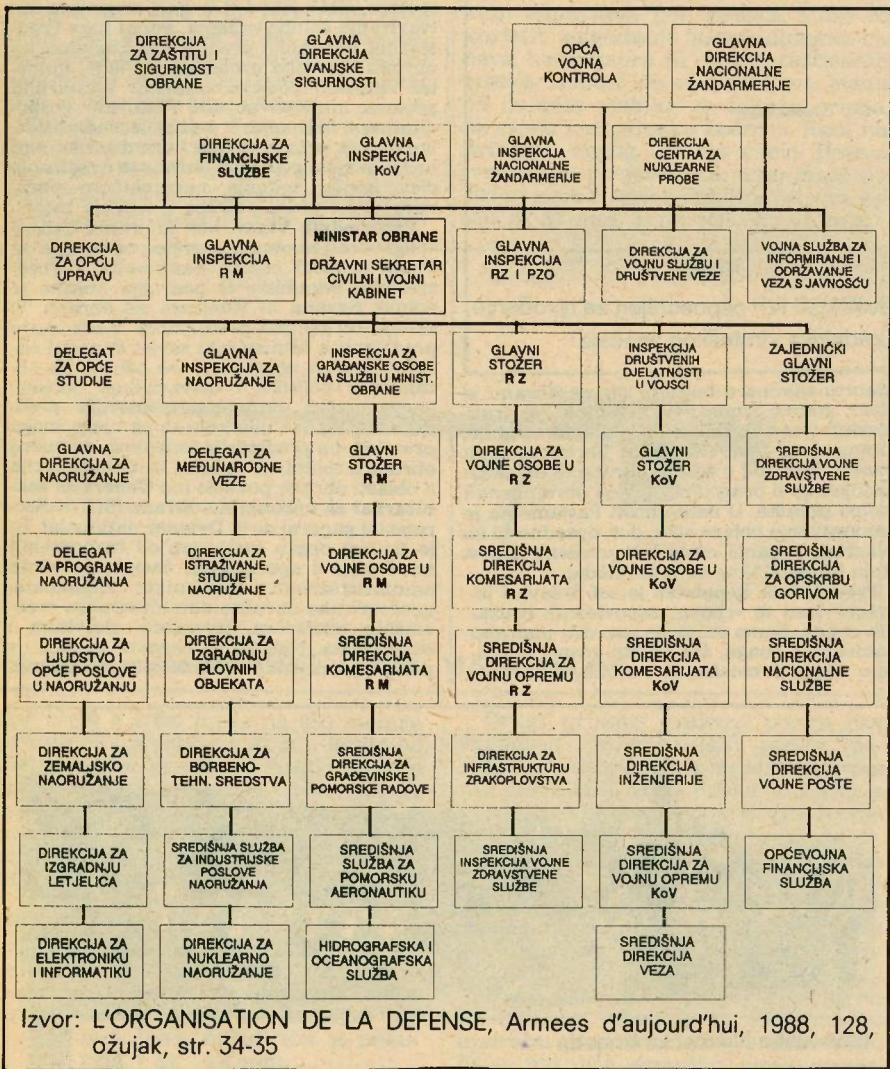
Načelnik zajedničkog glavnog stožera, odgovoran je za uporabu oružanih snaga i njihovu sposobnost da izvrše zadatke koje utvrdi Predsjednik Republike ili Vlada, čiji je on vojni savjetnik. Nепosredno je predstavljen načelnicima vidovskih glavnih stožera, kada im se povjeravaju operativni zadaci, a s njima surađuje i savjetuje se o pitanjima iz svoje nadležnosti i onima čije mu je izučavanje povjerio ministar obrane. Načelnik zajedničkog glavnog stožera u slučaju krize ili rata, postaje načelnikom Glavnog

stožera oružanih snaga, odnosno glavni zapovjednik oružanih snaga u cjelini, osiguravajući uz potčinjenost Predsjedniku Republike (vrhovnom zapovjedniku) i Vladi, vodenje i zapovijedanje svim borbenim djelovanjima. Vodenje operacija vrši u tijesnoj suradnji s tri načelnika vidovskih glavnih stožera koji, u toj situaciji postaju njegovim pomoćnicima za uporabu svojih vidova, zadržavajući određenu samostalnost i odgovornost za uporabu vidovskih snaga.

Nacionalna žandarmerija, za razliku od vidova oružanih snaga, nema svoj glavni stožer, već ima Generalnu direkciju, na čijem čelu se nalazi generalni direktor. Bez obzira na naziv, Direkcija je od 1981. godine po nadležnostima i odgovornosti izjednačena s vidovskim glavnim stožerima.

ORUŽANE SNAGE FRANCUSKE

Podjela francuskih oružanih snaga izvršena je i prema utvrđenoj ratnoj doktrini i koncepciji uporabe pojedinih vidova i robova. One se dijele na strategische nuklearne snage, konvencionalne snage (manevarske snage) i snage za operativnu obranu teritorija.

jal obučenih vojnika je znatno veći i broji čak 1.314.500. U KoV 915.000, u RM 220.000 a u RZ 179.500.

Vojni rok u Francuskoj traje 10 mjeseci (može biti dobrovoljno produžen na vrijeme od 16 do 24 mjeseci), a postoji i mogućnost civilnog služenja vojnog roka u dvostruko dužem trajanju. U francuskoj je vojsci na dobrovoljnoj osnovi angažirano i oko 13.000 žena, koje, izuzevši borbenе, obavljaju različite pomoćne dužnosti (sanitet, administracija, veza, pozadina...).

KOPNENA VOJSKA FRANCUSKE (KoV)

KoV Francuske broji 280.300 vojnika, (6.000 žena, 173.500 novaka) raspoređenih u pukove (bataljunske veličine). Kopnene snage djeluju u sklopu 1 armije (za kontinentalne operacije) i 2 korpusa (jedno s 3 oklopne i 1 moto-pješačkom divizijom i drugog s 2 oklopne i 1 moto-pješačkom divizijom). Ukupni zbroj borbenih postrojbi KoV je sljedeći: 14 oklopnih pukova; 2 oklopno-izviđačka puka; 10 mehaniziranih pukova; 9 moto-pješačkih pukova; 9 topničkih pukova i 6 protuoklopnih odreda.

Armijske/korpuske postrojbe imaju i 3 oklopno-izviđačke postrojbe i jednu za posebne operacije. U sklopu francuskih oružanih snaga djeluju i snage za brze intervencije.

Snage za brze intervencije: [FAR: 48.000 vojnika]

Francuska raspolaže i snagama za brze intervencije FAR u čiji sklop ulaze sljedeće vrste postrojbi: 1 padobraska divizija: 6 padobransko-pješačkih, 1 oklopno-konjanička, 1 topnička; 1 zračno-prijevozna marinska divizija: 3 pješačke, 2 lako oklopljene, 1 topnička, 2 inžinerijske satnije; 1 planinska divizija: 6 planinsko-pješačkih, 1 lako oklopljena, 1 topnička pukovnija i inženjerijski bataljun; 1 zračno-mobilna divizija, i pješački puk, 3 borbeni, 1 zapovjedni, 1 helikopterski puk (ukupno 241 helikopter: 84 SA-330, 90 SA-342 HOT, 67 SA-341, 30 topovnjaka — 27 izviđačkih, 10 za vezu), 1 francusko-njemačka brigada (francuske postrojbe uključuju 1 lako oklopljenu, 1 mehanizirani puk, 1 izviđački odred); Legija stranaca (8.500): 1 oklopna, 1 padobraska, 6 pješačkih, 1 inžinerijski puk, 12 pukova mornaričkog pješaštva (overseas).

Kopnena vojska Francuske raspolaže s impozantnom količinom klasičnog naoružanja u koje spada: 1.349 tenkova, 143 laka tenka AMX-13, 313 izviđačkih vozila AMX-10, 817 borbenih vozila pješaštva AMX-10P/PC, 174 oklopna transportera AMX-13 VTT i 3.500 VAB (CFE: 2.692), 1.403 komada topničkog oruđa, 40 Pluton lansera raketa Z-Z, 1.398 protuoklopnih raketa Milan, HOT (uključujući 135 VAB), 345 protuzrakoplovnih raket (69 (HAVK, 181 Roland I/II, 95 Mistral), 704 helikoptera (22 AS-532M, 141 SA-313/318, 64 SA-316/319, 133 SA-330, 157 SA-341 F/M /24 sa HOT, 67 topovnjaka, 66 korišničkih, 187 SA-342M /157 sa HOT, 30 korišničkih/) i 10 zrakoplova (3 L-19, 5 MH-1521, 2 Reims-Cessna 406).

VOJNOTERITORIJALNA PODJELA FRANCUSKE

Francuski teritorij podijeljen je na šest vojnih okruga, čije se granice poklapaju s

granicama obrambenih zona. Na čelu svakog vojnog okruga je general s dva pomoćnika. On rukovodi i zapovijeda svim teritorijalnim formacijama u okrugu. Njegove nadležnosti odnose se na opću disciplinu, garnisonsku službu, službu regrutacije, administraciju vezanu za pričuvu, mobilizacijske i vojne pripreme. U odnosu na postrojbe koje organizacijski pripadaju snagama za brze intervencije (FAR — Force d'action rapide) ili korpusu koji je smješten u više okruga, zapovjednik okruga ima teritorijalnu, ali ne i operativnu nadležnost, osim kada je istodobno i zapovjednik korpusa. U svih šest vojnih okruga smještene su i postrojbe Departmanske i Mobilne žandarmerije, kojima rukovodi i zapovijeda zapovjednik žandarmerijskog okruga. On rukovodi svim djelatnostima žandarmerije i koordinira

Pored navedene podjele, teritorij Francuske je podijeljen i na tri pomorska i četiri zrakoplovna okruga, što pokazuje da ratna mornarica i ratno zrakoplovstvo imaju posebnu teritorijalnu organizaciju koja proizlazi iz funkcionalnih razloga.

PROMJENE U FRANCUSKOJ VOJSICI

Francuska vojska, kao državni instrument koji je više puta modeliran, ponovno je pred svojom najtemeljitom i najtežom transformacijom. Najtemeljitom, zbog radikalnih promjena međunarodne situacije i najtežom, zbog toga što se mora susresti s najneizvjesnjom situacijom od vremena drugog svjetskog rata.

Francuske snage za brze intervencije (FAR) za vrijeme zaljevskog rata

rad zapovjednika žandarmerijskih jedinica lociranih u okruzima i departmanima. Na razini vojnog okruga predstavlja Žandarmeriju kod prefekta, povjerenika Republike za zonu i zapovjednika vojnog okruga i s njima suraduje.

Granice 22 vojnoteritorijalne divizije (DMT division militaries territoriales) podudaraju se s granicama okruga. Zapovjednik vojnoteritorijalne divizije, rukovodi i zapovijeda, u teritorijalnom pogledu, svim jedinicama KoV smještenim na njegovu području.

Djelomično je odgovoran i za mobilizaciju oružanih snaga na svom području, u čemu suraduje s prefektom, povjerenikom Republike okruga.

Departman nije vojna administrativna jedinica. Ipak, postoji vojni departmanski delegat (u pravilu viši oficir) pomoćnik komandantne vojnoteritorijalne divizije pri prefektu, povjereniku Republike departmana, kojem pruža savjete o vojnim aspektima obrane.

Francuska vojska je u procesu reorganizacije, radikalnije nego ikad prije, što je posljedica geostrategijskog previranja koje je promijenilo temeljne postavke svjetske sigurnosti i obrane.

Francuska je vojska 80-ih imala oko 450.000 ljudi u dobro poznatom i jasno određenom geostrategijskom kontekstu. Međutim, to je vrijeme prošlo i zbijanje na međunarodnoj sceni danas i sljedećih 20 godina, vrlo su nepredvidljiva. Prema mišljenju francuskog stratega, trebalo bi promijeniti način razmišljanja što je teže od bilo čega drugog. Pored toga, svi se slažu da se u sklopu francuske vojske, u okvirima prihvatljivog, mora promijeniti: novačenje, stega i uloga u društvu. Francuski generali smatraju da se ne može pogledati 20 godina unaprijed, ali se to može pet godina, zbog čega barem za idućih 5 godina treba osigurati ljude, opremu i infrastrukturu. Dakle, riječ je o tome da se vojska doveđe u položaj da omogući otvaranje i suočavanje s različitim pretpostavkama i opasnostima do 1996—1997. godine. ■

HIMALAJSKI RATNICI

Gurke su čvrsti i neustrašivi seljaci Nepala

piše: DARIO BARBALIĆ

Upovijesti ima dosta primjera da su se u sklopu vojski nekih zemalja borile postrojbe sastavljene isključivo od pripadnika drugih naroda. Tako su npr. poznati primjeri poput Varangijanske garde u službi bizantskog cara, švicarskih i irskih pukovnija u službi francuskog kralja, njemačkih najamnika u postrojbama engleske vojske u američkom ratu za nezavisnost itd. Može se reći da do francuske revolucije 1789. godine i stvaranja »Nacionalne garde«, kao prve prave stajace nacionalne vojske, to uopće nije bila neobična pojava. No čak će i vojska Francuske Republike, narastajući do Napoleonske »Grande Armee«, u pohodu na Rusiju primati u svoje redove postrojbe sastavljene od vojnika drugih nacionalnosti, Armije velikih europskih kolonijalnih sila su tijekom devetnaestog i početkom dvadesetog stoljeća imale u svom sastavu velik broj tzv. kolonijalnih regimenta koje su najčešće obavljale zadatke u prekomorskim posjedima tih zemalja. U oba svjetska rata te su postrojbe sudjelovale i u borbama u Europi te na ostalim ratištima svijeta. Jedan od posljednjih »relikvija« tog doba je brigada Gurka koja se nalazi u službi Velike Britanije. No bilo bi pogrešno svesti fenomen Gurka samo na ostatak kolonijalnog duha u britanskoj vojski, budući da on ima široku socio-ekonomsku pozadinu.

Gurke su hinduska ratnička kasta u državi Nepal a čine je pripadnici nekoliko ple-

mena (Magar, Gurung, Rai, Limbu, itd). Zanimljivo je da su Gurke dva puta pružile žestok otpor britanskoj kolonijalnoj vojski u kampanjama 1813. i 1816. godine, što je Englezi potaklo da ih počnu uzimati u svoju službu. Tako su već 1815. godine osnovana tri bataljona Gurka u sastavu britanske vojske u Indiji. Pukovnije Gurka su vjerno slu-

žile V. Britaniji sve do stvaranja nezavisne indijske države, pa je bivšim kolonijalnim trupama ostavljena mogućnost da izaberu kojoj će državi služiti. Od deset regimeta različitog brojnog sastava šest ih se stavilo na raspolaganje Indiji, dok su četiri ostale u sastavu britanske vojske. Te pukovnije postoje i danas. To su:

2nd King Edward VII Own Gurkha Rifles (The Sirmoor Rifles).

6th Queen Elizabeth's Own Gurkha Rifles.

7th Duke of Edinburgh's Own Gurkha Rifles,

10th Princess Mary's Own Gurkha Rifles.

Uz njih u sastavu brigade postoje inženjerijska, transportna te postrojba veze. Jedinice sastavljene od Gurka sudjelovale su u nekim od najvećih bitaka ovog stoljeća poput bitaka u Flandriji 1915. godine, Galipolijskoj, El Alameina, Monte Cassina, opsade Singapura te borbi u Malaji i Burmi. Gurke su činile znatan dio legendarnih Čindita-britanskog generala Wingatea koji su za vrijeme operacija u Burmi operirali duboko u japanskoj pozadini. Tijekom drugog svjetskog rata Gurke su se proslavili kao specijalisti za borbu u džungli, kao hrabri i postojani borići. Znakovit je podatak da nijedan zarobljeni Gurka nije pristao pridružiti se tzv. Indijskoj oslobođilačkoj armiji koju su stvorili Japanci, a koju su činili zarobljeni indijski vojnici iz sastava britanske kolonijalne vojske. Inače, Gurke su nosioci čak 26 Viktorijinih krijeva, najvišeg britanskog vojnog odličja, a moto brigade glasi »Kaphar Hun-

2nd King Edward VII Own Gurkha Rifles (Sirmurski strijelci)

va je pukovnija jedna od najstarijih postrojbi Gurka. Osnovana je travnja 1815. godine kao Sirmurski bataljon armije Istočnoindijske kompanije.

Na zastavi pukovnije izvršenoj u westminsterskoj kapeli su upisane sljedeće bitke u kojima je postrojba sudjelovala (Battle honours).

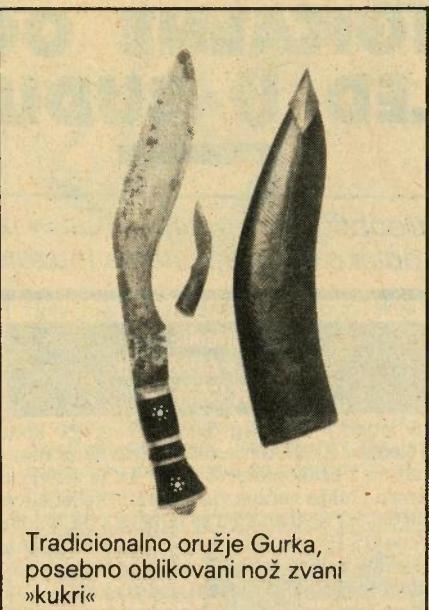
Bhuratpore, Alival, Sobraon, Delhi 1857, 1879, Kandahar 1880 (Afganistska kampanja 1878-80) Tirah, Pendžab-granica, (Indija) La Basse 1914, Festubert 1914-15, Givenchy 1914, Neuve Chapelle, Aubers, Loos, (Francuska i Flandrij), Egipt 1915, Tigris 1916, Kut el Amara 1917, Bagdad 1915, (Mezopotamija 1916-18), Perzija 1918, Afganistan 1919, El Alamenin, Ilinja Mareth, Akarit, Djebel el Meida, Tunis, (Sjeverna Afrika 1942-43), Monte Cassino I, Samostansko brdo, Plan di Maggio, Gotska linija, Coriano, Poggio San Giovanni, Monte Regiano, (Italija 1944-45), Grčka 1944-45, Sjeverna Malaja, Jitra, Centralna Malaja, Kampar, Rijeka Slim, Johore, Singapur, otočna Malaja, Sjeverni Arakan, Irrawaddy, Magwe, Sittang 1945, Kota 1433, Plaže Arakan Myebon, Tamandu, (sudjelovanje u Činditima i Burmi od 1943-45).

elitne postrojbe

nu Banda Marno Ramro», što u prijevodu znači »bolje umrijeti nego živjeti kao kukavica«. Razlozi ovakvoj odanosti ili bolje reći visokoj profesionalnosti standarda Gurka vjerojatno leže u činjenici da je vojnički poziv vrlo cijenjeno zanimanje u Nepalu, dok je služba u stranoj vojsci, pogotovu britanskoj, vrlo unosna i svojevrstan statusni simbol. Posljednji borbeni angažman Gurka je bio 1982. godine kada je 1. bataljon 7. puka (Vojvode od Edinburga) bio poslan na Falklande kao dio 5. pješadijske brigade. Postrojba je sudjelovala u borbama oko Port Stanleya gdje su se argentinski vojnici, kada su doznali da se pred njima nalaze čuvene Gurke jednostavno razbjegzali. U legendama koje okružuju Gurke značajnu ulogu imaju njihovo tradicionalno oružje, nož posebne oblike zvan »kukri«. Ovo oružje za koje neki tvrde da je u Nepal stiglo zajedno s vojniciima Aleksandra Makedonskog, ima poseban, zakrivljen oblik i načinjeno je za blisku borbu. Zbog takvog oblika težište mu je smješteno u sredini, i služi ponajprije za odsejanje, a ne za ubadanje te zahtjeva posebnu tehniku borbe. Kukri je simbol Gurka i Nepala te se nalazi na nepalskom grbu i znamenjima svih regimenti.

GURKE DANAS

Danas se u sastavu britanske vojske nalazi 8.000 Gurka, a u indijskim oružanim snagama još 60.000. U britanskoj vojski organizirani su »Gurkha Field Forces«, formacija koja odgovara jednoj brigadi ali ponešto posebne organizacije. Stožer ove formacije nalazi se u Sek Kong Campu u Hong Kongu gdje su raspoređena i njena tri bataljuna, dok je jedan bataljun smješten u sultanatu Brunei gdje je u službi i u platnoj listi tamošnjeg sultana. Muzej brigade i jedan bataljun nalaze se u Engleskoj, u Aldershotu, a još jedan bataljun u Hong Kongu ima ulogu trenažne postrojbe. Glavni zapovjednici pukovnija su Engle-

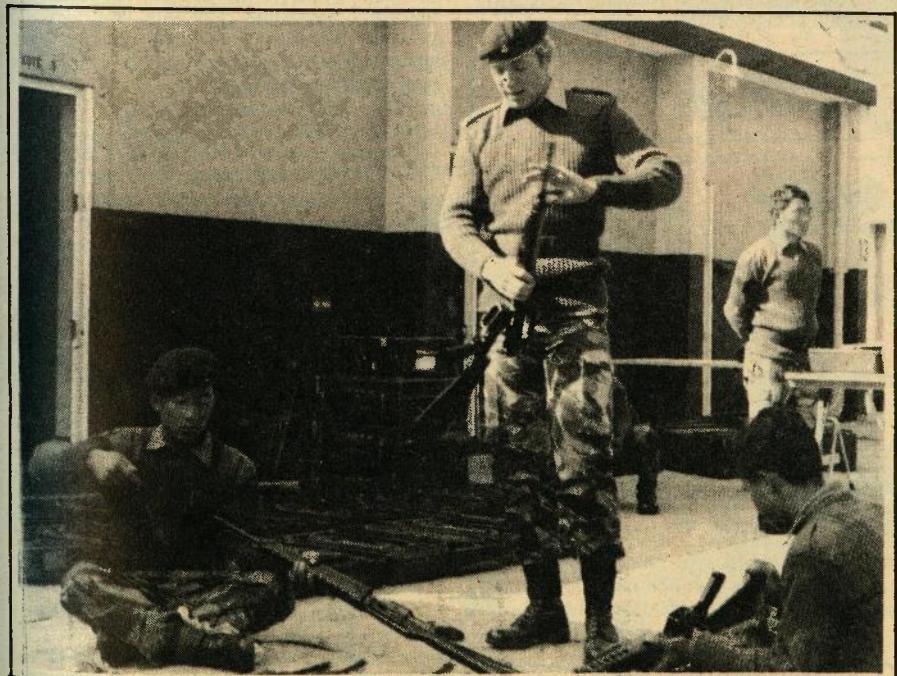
Tradicionalno oružje Gurka, posebno oblikovani nož zvani »kukri«

zi, kao i dio časnika, no ostali časnici su Gurke. Posebno važnu ulogu ima »Gurkha Major«, osoba velikog ugleda, savjetnik glavnog zapovjednika po pitanjima važnim za Gurke. Novaci se regrutiraju u dobi od 17 i pol godina, svake godine u studenom, kada mnogi kandidati najčešće pješice dolaze do novičkog središta britanske vojske u mjestu Pokhra. Kandidata koje su ovdje doveli priče starih veterana o dalekim mjestima poput Singapura, Hong Konga i Bruneia uvijek je mnogo više od potrebnog broja pa novički časnici mogu biti prilično izbirljivi. Donedavno je primano 300 kandidata godišnje, koji su zatim u siječnju iduće godine odlažili u Hong Kong na obuku, no posljednjih

je godina broj opao na stotinjak, da bi ove godine iznosio svega pedeset novaka. Posljedica je to zadnjeg smanjenja veličine britanske kopnene vojske, zbog kojega će veličina brigade biti smanjena s 8000 na 2500 ljudi.

Razlog tom smanjenju treba tražiti u činjenici da će Hong Kong, glavna baza brigade, prije 1997. godine »u ruke« Kini. Za Gurke je ovo smanjenje težak udarac budući da je godišnji priliv deviza u Nepal od vojničkih plaća iznosio 30 milijuna funti. Pored toga, još 100 milijuna dolara je stizalo od onih Gurka koji su u indijskoj vojsci. Indijska država isplaćuje i 120.000 vojnih mirovina umirovljenim vojnicima iz Nepal u iznosu 28 milijuna dolara godišnje. U indijsku se vojsku inače godišnje unovačuje 2500 Gurka. Velika Britanija i pored razmjerne male broja Gurka u svojoj službi, šalje novac za 18.700 vojnih mirovina u iznosu 8 milijuna funti godišnje. Ugovor se potpisuje na najmanje 5 godina, mirovina se stječe s 20 godina službe, a maksimalno trajanje je 32 godine. Shodno tome, najuporniji Gurka odlaže u mirovinu s najviše 51 godinu, kada se vraća u svoje rodno mjesto u Nepalu, gdje se na svježem planinskem zraku dugo živi, pa je i to jedan od razloga ovakve opterećenosti mirovinskog fonda britanske vojske. Kada mladi novak stigne u Hong Kong, obuka mu traje devet mjeseci. Svi novaci počinju kao vojnici-strijelci da bi poslije mogli napredovati do časnicičina tzv. »kraljevskih Gurkha-časnika«. Nakon godinu dana boravka u Hong Kongu, vojnici rotiraju između bataljuna u Aldershotu, postrojbi na Cipru te na Falklandima. Odlažak kući se dozvoljava svake tri godine. Kada jednom stignu kući zauvijek imaju dovoljno novca da kupuju male farme na kojima provode ostatak života, no njihova velika platežna moć za nepalske uvjete poduzeće cijenu zemlje što stvara određene socijalne napetosti. Jedini koji su u Nepalu izrazili zadovoljstvo planiranim smanjenjem brigade Gurke bili su predstavnici Nepalske ujedinjene marksističke i lenjinističke partije. Ipak, smanjenje brigade, pa čak i njeno vjerojatno ukidanje nakon 1997. po svemu je sudeći — neminovnost. Imajući sve to u vidu, nepalska vlada rado šalje svoje vojnike u sastavu UN-snaga u akcije širom svijeta, pa je tako jedan nepalski bataljun prisutan i u Hrvatskoj, na području Stare Gradiške. Možda će se u nekim budućim stalnim snagama UN nalaziti i neki bivši bataljuni britanske vojske sastavljeni od Gurka, pošto je riječ o visoko profesionalnim vojnicima. U britanskoj se javnosti s velikim simpatijama gleda na ovu postrojbu, pa je po svemu sudeći i zbog osjetljivosti javnosti ona preživjela i ovu reformu, u kojoj su nestale neke mnogo starije engleske regimete. Ovaj poseban odnos između poslodavca i »zaposlenog« ponajbolje je opisao sir Ralph Turner u uvodu Englesko-nepalskog rječnika napisavši sljedeće retke:

»Dok pišem ove zadnje riječi, moje misli se vraćaju vama koji ste bili moji drugovi, čvrsti i neustrašivi seljaci Nepala. Ponovno čujem smijeh kojim ste dočekivali svaku nevolju. Ponovno vas vidim u vašim satorima oko vatre, na pohodnji i u rovovima, dok drhtite od vilage i zime, ili dok vas peče sunce. Ne žaleći se podnosili ste glad, žed i ranе, sve dok vaši nepoljuljani redovi nisu nestali u dimu i žestini bitke. Najhrabriji od hrabrih, najvelikodušniji od velikodušnih, nikada nije moja zemlja imala vjernijih prijatelja od vas.« ■

DIGITALNE OČI - POGLED U BUDUĆNOST

Uvođenjem elektrooptičkih naprava u sustav izviđanja, optičke filmske kamere polako dobivaju status muzejskih eksponata

Da bi se ostvarila neprekinitost (timeliness) nužna u izviđanju, OS SAD kreću u uvođenje elektrooptičkih naprava i ATARS-a od 1993. godine. Sustavi izviđanja optičkim (filmskim) kamerama koje rabe zrakoplovstvo i mornarica SAD progresivno će se zamjenjivati elektrooptičkim kamerama za male i srednje visine izviđanja, a uводit će se i infracrveni linijski pretraživači (Infrared linescan sensors). Prikazi s tih osjetila mogu se trenutno pregledavati i obradivati, bilo da to čini posada, bilo da se prenose u širokom frekventnom opsegu (Spread spectrum - sigurna komunikacija) u zemaljske stanice, da bi se povećali i predali zapovjednicima postrojbi na uporabu.

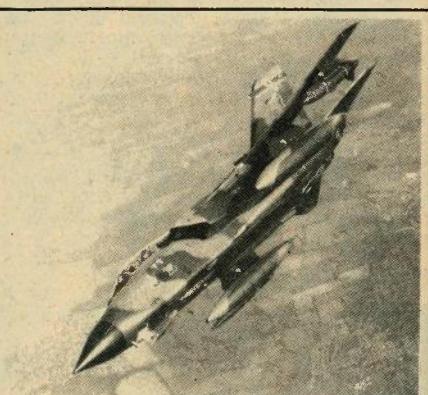
Aeronautical Systems Command (Grupa za aeronautičke sustave) zrakoplovstva SAD iz zrakoplovne baze Wright-Patterson izvodi program kako za zrakoplovstvo, tako i za mornaricu, a to uključuje ispitivanje niza osjetilne opreme za bespilotne letjelice srednjeg dometa (MR-UAV-Medium Range Unmanned Air Vehicles) koje su dio ATARS-a.

Tekući plan je postavljanje ATARS-a na zrakoplov F/A-18 D(RC) mornarice i mornaričkog pješaštva SAD kao i odabir bespilot-

pripremili:
MARKO PARIZOSKI
DAMIR GALEŠIĆ

ne letjelice srednjeg dometa TRA 350 koju Teledyne Ryan Aeronautical razvija za mornaricu i zrakoplovstvo SAD. Ta je letjelica kraća i lakša verzija visokobrzinske letjelice Model 324 Scarab koju se lansira s tla, a koju rabe OS Egipta. Scarab će biti preoblikovan tako što će dobiti bočne usisnike za zrak kako bi se mogao podvjesiti pod zrakoplov koji će ga lansirati. Odluka o proizvodnji te letjelice očekuje se sredinom 1993. s uključivanjem prvih 500 primjeraka u OS tijekom 1995.

Letjelice koje se rabe za razvojna ispitivanja ATARS-a su dva RF-4C zrakoplova SAD. Ovaj je tip zrakoplova i inače bio predviđen za ugradnju ATARS-a. No, zrakoplovstvo SAD planira povuci iz uporabe više od 300 RF-4C zrakoplova, a očekuje se da će se odlučiti za uporabu RF-16 zrakoplova kao nosača ATARS-a, koji će imati izviđačku opremu smještenu u spremnike koji su oblikom prilagođeni zrakoplovu. Tijekom rujna ove godine počelo je razvojno ispitivanje i procjena, a izvodi ga zrakoplovstvo SAD. Odluka o proizvodnji u manjem obujmu mo-

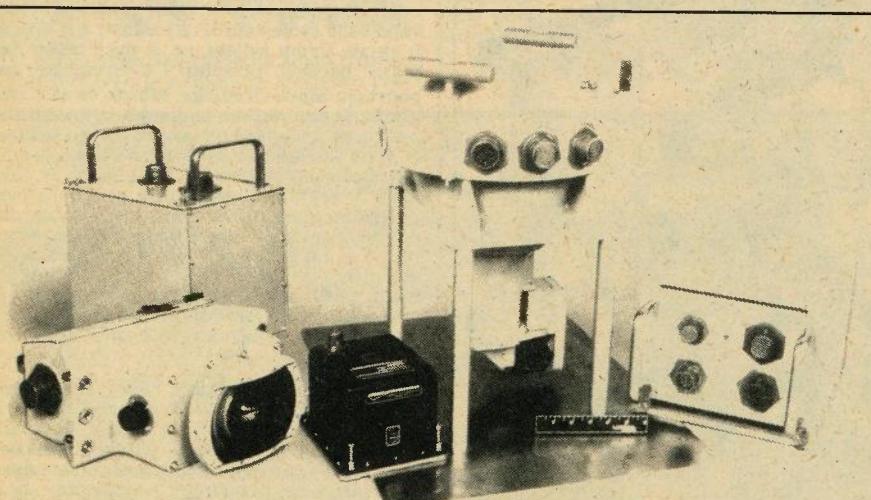
Tornado GR.1 – A britanskog zrakoplovstva je prvi zrakoplov NATO-a s potpunom elektrooptičkom opremom. Vinten IRLS osjetilo je u podtrupnom ispustu ispod pilotske kabine. Iza toga se nalazi Ferrantijev laserski daljinomjer. Germanijski K prozračni prozor kao otvor za K osjetilo vidi se na donjoj strani trupa

gla bi se donijeti već potkraj 1992. kad se planira i dovršenje razvojnih ispitivanja i procjene. Iskazana je potreba za oko 1200 sustava, što je znatno manje od, u početku procijenjenih 2000 sustava.

RMS 4000 tvrtke Computing Devices upravlja radom ATARS sustava. To je ista tvrtka koja je razvila RMS 3000 za Tornado GR.1A. Bitna razlika novijeg sustava u odnosu na stari je uporaba Kodak Datatape MIL STD 2179A – digitalnog snimača koji bilježi podatke na video-kasete, umjesto analognih snimača koji se rabe na zrakoplovu Tornada.

E-Systems, partner tvrtke Control Data Corp. razvija prilagodbe zrakoplova za ATARS, a pod uvjetima posebnog ugovora, vrijednog 13 milijuna USD, odgovoran je za razvoj zemaljskih stanica zajedničkog sustava za obradu prikaza (Joint Services Imaging Processing System – JSIPS). JSIPS će barati prijenosom podataka, tvorbom prikaza, komunikacijama i održavanjem sistema. Bez potrebe za mokrim postupkom razvijanja filmova JSIPS će biti jednostavniji i pokretljiviji od dosadašnjih zemaljskih sustava iako će morati primati podatke od velikog broja različitih osjetila, uključivši i podatke sa satelita.

Jedno od osjetila koje će slati podatke

Fairchild F979-L je na lijevoj strani slike, a F979-M na desnoj na nosaču sa prizmom na dnu. To su osjetila koja se razvijaju za ATARS sustav i bit će primjenjena oko 1995. godine. Električna oprema za upravljanje nalazi se na svakoj strani središnje kutije u kojoj je »rate« giroskopsko osjetilo

vojna tehnika

JSIPS-u je Hughes Aircraft ASARS II radar (Synthetic aperture) koji se ugraduje na Lockheed TR-1 zrakoplov. Taj radar rabi sustav za prijenos podataka (datalink) u Unisys X području (3 cm) koje je odabran za JSIPS. Ostali sustavi za prijenos podataka moguće će slati podatke JSIPS-u, ali da bi ih JSIPS mogao prihvati moraju proći kroz taktički ulazni uredaj za formatiranje podataka (medusklop – Tactical Input Formatter). Jedna privremena JSIPS postaja trenutno se ispituje u Njemačkoj, vjerojatno u sklopu s TR-1 zrakoplovom. Radarski korelator potreban je u JSIPS postaji da bi mogla obraditi prikaze Synthetic Aperture radara.

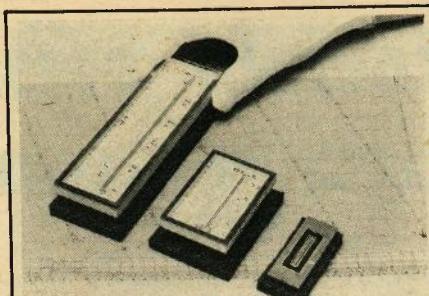
Jedno od trenutnih ograničenja u taktičkom izviđanju je razlicitost standarda i formata prikaza EO sustava. Najbolje bi bilo kad bi se uspostavio zajednički standard video bijelježenja i zajednički format u sustavima za prijenos podataka što bi omogućilo prikazima da se pošalju u bilo koji zemaljski centar za obradu.

Ako bi Tornado sa snimcima zabilježenim na S-VHS standardu koji je zajednički u Europi, sletio u jednu zrakoplovnu bazu SAD, da li bi se njegovi snimci mogli pregledati i obraditi?

ATARS će predstavljati golemi dio NATO-ve izvidničke moći tako da će sigurno biti nastojanja da se njegovi formati video-traka i prijenosa podataka kao i JSIPS postaja, usvoje kao standard. Ali, JSIPS je oblikovan da zadovolji potrebe OS SAD, a može biti presložen za zahtjeve mnogih drugih OS.

Danas su prednosti prihvaćene, ali su drugi sustavi (stariji) u uporabi. Jedna je studijska grupa prepričila da se razvije sustav za reformatiranje, koji bi se mogao koristiti u zemaljskim postajama da bi se preradilo nekompatibilne (podatke) trake na iskorističivi format; ne baš idealno rješenje ali zato realistično.

Loralov Fairchild division razvija osjetila za male i srednje visine za ATARS i to kao podugovor s Martin Mariettom za D-500 ILRS namijenjen ATARS-u. Tvrtka Fairchild

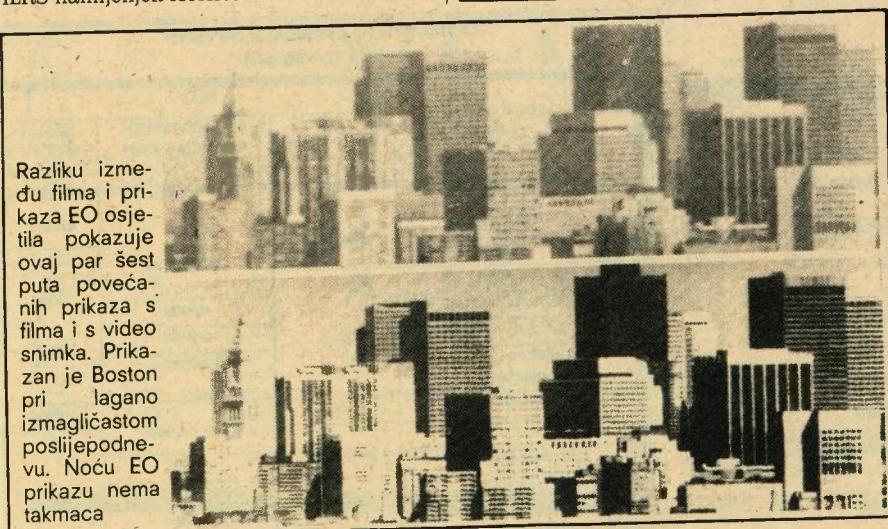
Uobičajeni (standardni) proizvodni skup CCD osjetilnih nizova tvrtke ITEK. Jedan od njih je 65 Time Delay and Integration Stage niz sa 10240 osjetilnih elemenata (na slici ga drži ruka). Taj skup završava s osnovnim sklopom KA117A sa 2048 osjetilnih elemenata. Taj osnovni niz je predviđen za uporabu na bespilotnim letjelicama.

Slika prikazuje središte Los Angelesa snimljeno sa 30.500 stopa visine iz udaljenosti od 30 milja. Snimanje je obavljeno pomoću Recon Optical/CAI KS 147A kamere. Vidi se kvaliteta snimaka izvidničkih kamera. Slika je povećana kontaktna kopija koja je u pravoj veličini prikazana u donjem desnom kutu. U magličastom danu ili noću EO osjetilo proizvodi bolje prikaze nego film

je demonstrirala elektrooptičku kameru za rad s malih visina s nizom od 1000 piksela (pixel-osjetilni element) tijekom 1986. godine. Taj je senzor dokazao uporabivost elektrooptičkih osjetila ili kamera ispod 200 stopa •brzinske greške• pri brzinama većim od 600 čvorova. Nakon toga tvrtka je razvila niz CCD integriranih osjetila sa sve do 20.000 piksela spajanjem integriranih osjetila na krajevima procesom koji nazivamo •end butting• i to prije nego je iznašla rješenje od 12.000 piksela, sa svakim piksansom veličine 10 nm × 10 nm, za ATARS modulirana osjetila.

Tvrtka Fairchild je razvila F979-L za ATARS namjene i male visine leta. Kamera ima masu od samo 13 kg, a ukupna masa zajedno s električnim sklopom iznosi samo 27 kg, što omogućava primjenu na zrakoplovu i na bespilotnim platformama. Kamera ima vrlo kratku žarišnu duljinu kad je u okomitom položaju, a žarišna se duljina povećava prema kraju njenog 140° širokog vidnog polja (FOV-field of view). To je činjeno

Razliku između filma i prikaza EO osjetila pokazuje ovaj par šest puta povećanih prikaza s filma i s video snimka. Prikazan je Boston pri lagano izmagličastom poslijepodnevnu. Noću EO prikazu nema takmaca

da bi se održala žarišna duljina. Kamera se može primijeniti za prikaze sprijeda ili za koso snimanje pokretanjem niza osjetila u žarišnoj ravnini (Focal Plane Array – FPA).

Tvrtka koristi isti niz u žarišnoj ravnini (Focal Plane Array – FPA) u svojoj okomito ugradenoj F979M kameri koja ima žarišnu duljinu od 300 mm i vidno polje od 22° za primjenu sa srednjih visina. Prizma se koristi da bi usmjerila •pogled• kako bi omogućila •stand off• rad. F979M kamera je servostabilizirana s •rate• giroskopom da bi održala traženi kut nagiba. Masa sustava iznosi 63 kg.

Za oba sustava •sirovi• podaci s CCD integriranih sklopova se formatiraju u uobičajenom električnom sklopu, pretvaraju se u digitalni signal, kako bi ih mogao uporabiti sustav za upravljanje prikazima na ekranu u kabini. Taj sustav bilježi podatke na magnetsku traku i predaje ih sustavu za prijenos podataka (datalink). ■

OZNAČAVANJE PJEŠAČKOG STRELJIVA BOJOM

Ključ učinkovite uporabe bojevih sredstava i logističke potpore je u standardizaciji i sustavu označavanja

piše: JOSIP MARTINČEVIĆ

Da bi se opskrbnim postrojbama olakšalo pravilno razvrstavljanje, smještaj, čuvanje i transport, a izravnom korisniku djelotvorna i racionalna primjena pješačkog streljiva, bilo je nužno propisati standardni sustav označavanja vrstā streljiva. Jedan od načina je označavanje streljiva bojom.

Tablica 1.

Označavanje pješačkog streljiva bojom (SAD)				
R.Br.	VRSTA METKA (ZRNO)	BOJA		
		VRHA ZRNA	POJASA ISPOD OBOJENA VRHA	SPOJA KAPSULE S ČAHUROM
1	Obično	neobojen		
2	Pancimo	crna		
3	Pancimo-zapaljivo	srebrmasta		
4	Zapaljivo			
5	Zapaljivo 12,7mm M23 T 48		plava	
6	Pancimo-zapaljivo 12,7 mm T 49		svjetlo plava	
7	Obilježavajuće 7,62mm; 12,7mm M1; 12,7mm M21 i 11,32mm M26 (T 30)	crvena	srebrmasta	
8	Pancimo-zapaljivo-obilježavajuće 12,7 mm			
9	Obilježavajuće 12,7mm M10 za karabine M27(T43) i 7,62mm M25 (T10)	narančasta		
10	Obilježavajuće 12,7mm M17 (T9)	tamnocrvena		
11	Posebni metak za školska gađanja sa znakom kojeg se raspada na cijelu	zelena	bijela	

DV

UKRATKO O PJEŠAČKOM STRELJIVU

Prema vrsti oružja iz kojega se koristi, pješačko streljivo možemo podijeliti na:

— streljivo za pištolje;

— streljivo za puške;
— streljivo za mitraljeze.

Streljivo za pištolje namijenjeno je za gađanje iz pištolje i strojnica (automata), a obuhvaća kalibre cijevi od 7,62 mm do 14,43 mm (45 ACP). Streljivo za puške obuhvaća kalibre od 5,45 mm do 12,7 mm i namijenjeno je za gađanje iz puški i mitraljeza.

Tablica 2.

Označavanje pješačkog streljiva bojom (ex- SSSR)				
Red. br.	VRSTA METKA (ZRNO)	BOJA		
		VRHA ZRNA	POJASA ISPOD OBOJENA VRHA	SPOJA KAPSULE S ČAHUROM
1	Lako	neobojen		
2	Teško	žuta		
3	Pancimo			bez pojasa
4	Pancimo-zapaljivo			crvena
5	Posebno pancimo-zapaljivo M 1940 ili M 1941			crvena (često polje ispod crnog vrha)
6	Obilježavajuće	zelena		crna (često dno čahure ili dno kapsule)
				DV

Tablica 3.

Označavanje pješačkog streljiva bojom (bivše JA)				
Red. br.	VRSTA METKA (ZRNO)	BOJA		
		VRHA ZRNA	POJASA ISPOD OBOJENA VRHA	SPOJA KAPSULE S ČAHUROM
1	Pištoljsko			
2	Univerzalno			crvena
3	Lako	neobojen		
4	Pancimo		bez pojasa	
5	Pancimo-obilježavajuće			plava
6	Pancimo-zapaljivo			
7	Pancimo-zapaljivo-obilježavajuće			
8	Obilježavajuće	zelena		
9	Eksplozivno			crvena
10	Eksplozivno-zapaljivo	crvena		
11	Zapaljivo			
12	Zapaljivo-obilježavajuće	zelena		
				DV

no je za puške, puškomitraljeze i mitraljeze, dok je streljivo za mitraljeze namijenjeno mitraljezima kalibra do 14,5 mm. Pješačko streljivo je ponajprije namijenjeno za gadaњe živih ciljeva i u tu svrhu se koristi obično zrno, koje može biti lako ili teško ili tzv. univerzalno zrno. Ako je streljivo kompletirano posebnim vrstama zrna može se koristiti za stvaranje posebnih učinaka na cilju ili za uništavanje tehničkih sredstava. Ovisno o vrsti zrna streljivo može biti: pancirno, zapaljivo, obilježavajuće, eksplozivno, ko-rektivno ili njihova kombinacija.

Unatoč tendencijama za unifikacijom streljiva, razvoj naoružanja traži vrlo širok spektr različitih vrsta streljiva, ne samo po promjeru i namjeni, već i po nizu drugih značajki i posebnosti. Vizualne sličnosti, čak i identičnosti streljiva dovode do zabuna u korištenju, što prouzročuje materijalne štete i ljudske žrtve.

Navedeni argumenti bili su dovoljnim razlogom da se propiše standardni sustav označavanja vrsta streljiva. Sustavi označavanja u armijama raznih zemalja imaju odgovarajuće posebnosti, ali se sadržajno gotovo ne razlikuju. Sastoje se od označavanja petaćima, bojama i dopunskim bojama. U uvjetima domovinskog rata najveći je dio streljiva zarobljen u skladistima bivše JA pa je njegovo podrijetlo najčešće američko, rusko ili staro, jugoslavensko.

Iz razumljivih razloga ovdje će biti prikazani sustavi označavanja streljiva navedenih izvora.

Američki sustav označavanja bio je temelj sustavu označavanja NATO asocijacije, koji koristi crnu, crvenu, srebrnu, plavu, narančastu i žutu boju. Većina zemalja svijeta usvojila je sustav označavanja streljiva prema NATO standardu. Zemlje bivšeg VU koriste sustav označavanja SSSR, dok manji broj zemalja (Brazil, Kanada, Tajvan, R. Koreja...) koriste sustav označavanja SAD. Neke zemlje, poput Argentine, Finske, Francuske, Izraela, Svedske, Švicarske i V. Britanije, ostale su pri svojem originalnom sustavu označavanja streljiva.

SUSTAV OZNAČAVANJA STRELJIVA SAD-a

U cilju raspoznavanja, pješačko streljivo američke proizvodnje označeno je bojanjem vrhova zrna i pojasa ispod vrha zrna. Boja laka za hermetizaciju kapsula nema nikakvog značenja u smislu raspoznavanja streljiva. Boje su crna, srebrnasta, zelena, plava, svjetloplava, crvena, narandasta i bijela.

SUSTAV OZNAČAVANJA STRELJIVA ex-SSSR-a

Ruski sustav označavanja razlikuje se od američkog u izboru i kombinaciji boja te u tome što je u sustav označavanja uključena boja laka za hermetizaciju spoja kapsule i čahure, kao i boja dna čahure. Boje su žuta, crna, zelena, crvena i njihove kombinacije.

SUSTAV OZNAČAVANJA STRELJIVA BIVŠE JA

Sustav označavanja pješačkog streljiva bivše JA kombinacija je američkog i ruskog sustava za označavanje streljiva. Boje su crna, crvena, zelena, srebrnasta, ljubičasta, plava i njihove kombinacije.

Da bi se prepoznalo podrijetlo streljiva, treba znati i sustav utisnutih oznaka na dnu čahure metka. U američkom sustavu označavanja streljiva na dnu čahure je utisнутa oznaka proizvođača (početna slova naziva poduzeća) i godina proizvodnje, i to dvoznamenjakastim ili čak jednoznamenjakastim brojem (npr. FA-44 ili FA-4).

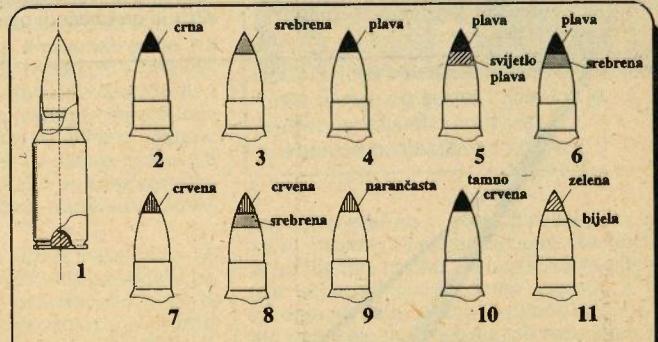
U ruskom sustavu označavanja na dnu čahure je utisnuta brojčana oznaka proizvođača i godina proizvodnje (npr. 5-82).

Na dnu čahure streljiva bivše JA nalaze se oznake identične američkom sustavu označavanja, ali je godina proizvodnje utisnuta četveroznamenjakastim brojem (npr. IK-1986), dok je streljivo starije izradbe označeno kao u ruskom sustavu označavanja.

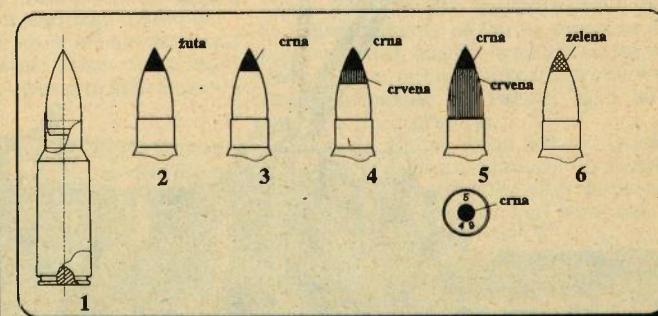
Ostale oznake vezane uz posebnosti streljiva nose se na ambalažu. Ovim sustavom označavanja streljiva nisu obuhvaćene manevarske i školske vrste streljiva, kao i označavanje ambalaže streljiva s pomoću boja i pečata.

Poznavanje sustava označavanja streljiva predviđjet je za njegovu djelotvornu uporabu.

Grafički prikaz označavanja pješačkog streljiva bojom (SAD)

Grafički prikaz označavanja streljiva bojom (bivša JA)

Grafički prikaz označavanja pješačkog streljiva bojom (ex-SSSR)

UDAR IZ STRATOSFERE

Vedro nebo Pariza tog jutra je za mnoge Parižane predstavljalo enigmu. Opasnost je dolazila niotkud...

Pariški top je, po svoj prilici, jedino topničko oružje čija reputacija možda konkurira slavi glasovitih »Debelih Berta«. Zapravo, radi se o topu izvanrednog dometa, kojeg su Nijemci upotrijebili za gadanje Pariza 1918. godine. Ideja super – dalekometnog topa se otada ponavljala kroz povijest: u drugom svjetskom ratu, Nijemci iskušavaju top koji je ispaljivao krilate granate, koje su bivale ubrzavane uzastopnim paljenjem više barutnih komora razmještenih duž cijevi, postižući izvanredne početne brzine zrna i domete. Da balističare i danas opsjedaju slične misli, pakazuju najnoviji primjer iračkog (?) super – topa.

Ujutro, 23. ožujka 1918., iznenadna eksplozija potresla je Pariz. Nije to bilo ništa neobično – Parižani su već imali iskustva sa zračnim bombardiranjima. Slijedeća eksplozija ponovila se nakon petnaestak minuta, dosta dalje od prve. Zatim, nakon petnaest minuta, treća... Prva pomisao je bila da se radi o bombarderu koji leti na tako veli-

piše: **BORIS ŠVEL**

koj visini, da ga nisu otkrile ni protuzračne prislušne, ni osmatračke postaje. Nakon prvih par detonacija, život u gradu je stao, a mnogi građani su izašli na ulicu, uzaludno pogledom tražeći tajanstvenog napadača. Vojni eksperti su odmah izašli na teren i do podneva su nedvosmisleno zaključili, na temelju prikupljenih krhotina projektila, da se radi o topovskim granatama, što je izazvalo opću prepast. Ukupno su taj dan pale 22 granate.

Bulevarski listovi su se sutradan raspisali, nudeći uznemirenom pučanstvu razne teorije. Jedna je govorila da se radi o ogromnom minobacaču, čija mina pri vrhuncu putanja ispaljuje manji projektil (što nas podsjeća na suvremenu višestupnjevnu raketu!). Druga je tvrdila da su zrna ispaljena iz zračnog topa koji se nalazi u samom gradu, a opslujuju ga ubaćeni njemački agenti (ukoliko

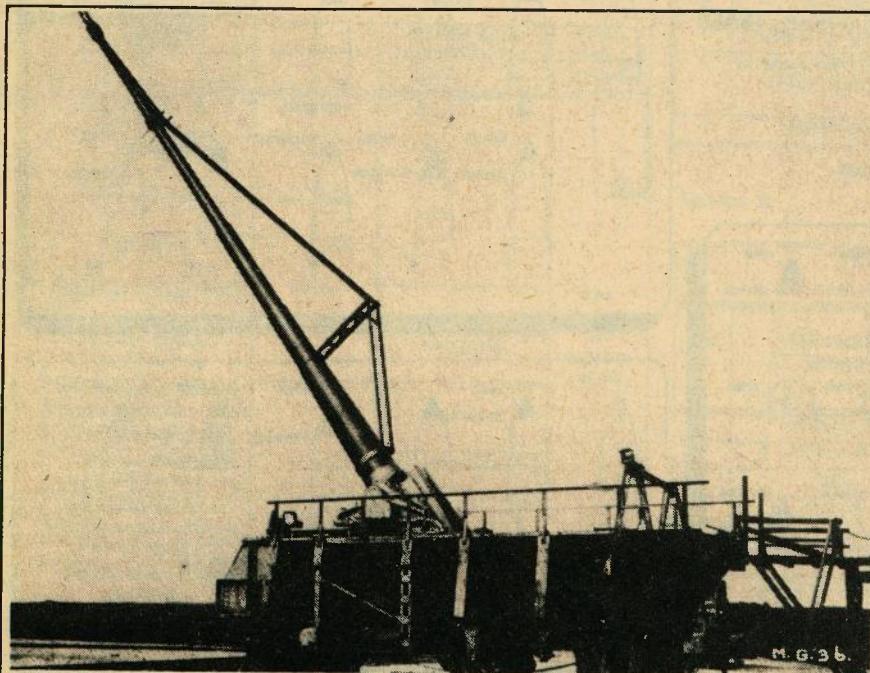
Prof. Rausenberger, čiji je konstruktorski genij stvorio »DEBELU BER-TU«, »PARIŠKI TOP«, kao i mnoge druge Kruppove konstrukcije

se prisjetimo da je u ono vrijeme bilo pokušaja konstrukcije bešumnog topa, a neki modeli na osnovi »uvećane zračne puške« su zaista i iskušani na bojištu, te dodamo li vječnu ratnu potragu za petom kolonom, ova pretpostavka dobija smisao). Treća je govorila da je misteriozno oružje skriveno negdje blizu Pariza, vjerojatno u kakvom šumarku, što je opet pokrenulo niz službenih i neslužbenih potjera koje su pretraživale možebitne vatrene položaje.

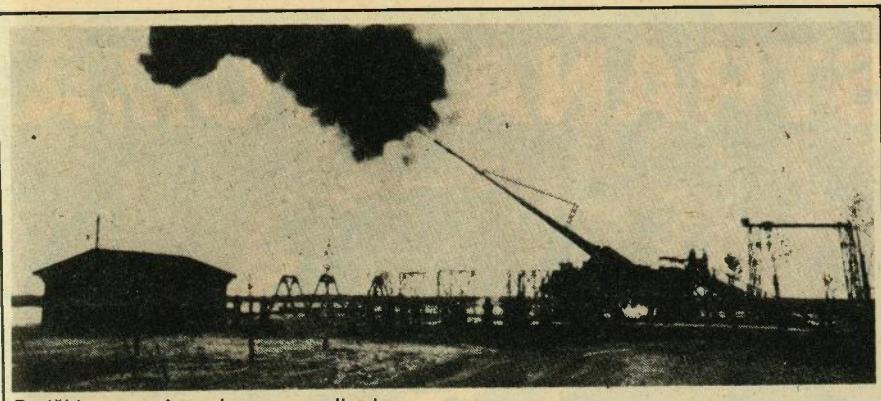
Granate su i sljedećih dana padaile, iako u manjem broju, po nekoliko komada dnevno, a ponekad niti jedna. Šesti dan 29. ožujak, bio je najgori. Jedan projektil je pao na crkvu St. Gervais i ubio 88, a ranio 68 vjernika koji su se bili okupili povodom Velikog petka. Sve u svemu, bombardiranje se odvijalo u tri faze po otprilike mjesec dana, da bi definitivno prestalo u kolovozu. Pala su ukupno 183 projektila na grad i 120 na okolicu, ubivši 256, a ranivši 620 ljudi. Nakon prvih dana panika je popustila i život se vratio normalnom toku. Materijalni učinak je bio vrlo slab, a što se tiče morale Parižana, bombardiranje je bilo kontraproduktivno – postali su još odlučniji.

Što je u međuvremenu činio francuski glavni stožer? Izmjereni krateri, njegov je topnički odjel odmah utvrdio približan kalibar topa, a slika pogodaka je bila toliko prostorno velika da je upućivala na zaista ogroman domet, vjerojatno preko 100 km! Na upit bi li takav top uopće mogao funkcionirati, balističari su nakon kraćeg računanja odvratili da, uz dovoljno dugu cijev i barutno punjenje, ne vide zašto ne bi, iako do tada nitko nije takvo što zaista i pokušao.

Na temelju prostiranja slike pogodaka, utvrđen je i približan pravac gadanja, te je

Pariški top snimljen tokom opita. Obratite pažnju na traverzu koja podržava cijev

Pariški top pri probnom opaljenju

na pretpostavljeno mjesto, oko 100 km od Pariza, upućen top od 340 mm na željezničkom postolju. Ali, ni nako što su njime izgadali vjerojatne položaje, a zrakoplovi bombardirali one koji su topu bili izvan dometa, nije prestalo djelovanje njemačkog super-topa. Zapravo, granate su uporno padale na Pariz, sve dok savezničko napredovanje nije dovoljno potisnulo bojišnicu prema istoku, pa je tako zauzeto i područje gdje je Pariški top bio smješten.

Tek poslije rata su počele činjenice o topu pomalo izlaziti na vidjelo, i to vrlo polako i fragmentarno. Njemački radnici, koji su inače slobodno govorili o svim aspektima proizvodnje topničkog naoružanja i streljiva, su prilično nevoljko davali podatke o Pariškom topu. Po svemu sudeći,

šene cijevi od 380 mm. Kako je bio kraći nekih 12 i pol metara od unutarnje cijevi, navučen je još rukavac koji je »pokrio« tu razliku. Konačno je na sve to navrnut neizljebljeni nastavak dužine šest metara. Time je cijev sa zadnjakom dobila ukupnu dužinu od 40 metara, a izljebljeni dio bio je dug 31,5 metara [150 kalibara]. Masa cijevi dosegla je 142 tone, pa ju je pridržavala osobita traverza, koja je bila nužna stoga što bi se cijev inače savila od vlastite težine. Unatoč tome, cijev je preko minute vibrirala poslije svakog hica, dok je amplituda na ustima cijevi iznosila dva metra!

Postolje topa bilo je jednostavno i masivno, izravno razvijeno iz željezničkih postolja, a okretalo se pomoću stožera koji je bio širok oko 8 i pol metara, a oslanjao se na 112 čeličnih kugli, svaka po cca. 20 cm u promjeru. Cijeli sustav se prevozio željeznicom i postavljao na brižljivo izabranu mjesto koje bi se izbetoniralo kako bi izdržalo ukupnu masu od 750 tona. Velika pažnja pridavala se prikrivanju oružja, tako da su premještena cijela stabla u namjeri da se omete zračno izvidanje.

Granata od 210 mm bila je mase točno 100 kg, dužine 90 cm, s dva izljebljena vodeća prstena. Za svaku cijev proizvedeno je po 60 zrna, čiji promjer se povećavao s rednim brojem, kako bi se neutraliziralo trošenje cijevi, koje je bilo ogromno, budući da su barutna punjenja imala masu preko 200 kg, a pogonila su zrno konstantnom početnom brzinom od 1600 m/s, što je pri elevaciji od ravno 45 stupnjeva davalо domet od 132 km! Zrno je, nai'me, letjelo uglavnom kroz stratosferu.

Streljivo za »PARIŠKI TOP« i zrno s dva vodeća prstena, osnovno i promjenjivo punjenje, te čahura paljenje je bilo složen proces. Nakon svakog hica mjerilo se produljenje barutne komore, izračunavao obujam, te se u klimatiziranom vagonu brižljivo odmjeravalo i pripremo barutno punjenje. Zatim bi se top što brže napunio, cijev podigla do 45 stupnjeva i ispalila. Intervali od po 15 minuta bili su, dakle, uvjetovani svim ovim radnjama. Kako bi zapovjednik topa imao pregled nad pogotcima, ustanovljen je lanac agenata koji su re-

zultate paljbe dojavljivalji preko Švicarske. Tako da bi od pada zrna do ucrtavanja na planšetu prošlo četiri sata. Istdobno s opaljenjem Pariškog topa, paljbu je otvaralo 30 bitnica raznih kalibara, koje su bile razmještene unaokolo, kako bi se zbulile francuske zvukomjeračke aparature. Slično zvučno prikrivanje primjenili su i Francuzi pri bezuspješnim pokušajima da svojim željezničkim topom unište »Kaiser Wilhelm Geschütz«, kako su Pariški top nazivali sami Nijemci.

Cini se da su kompletirana tri sustava. Prvi je pucao 23, 24. i 25. ožujka, no cijev se istrošila prije predviđenog roka. Drugi je počeo paljbu 29. ožujka, i pretpostavlja se da se ubrzo razletio u komade kad je greškom

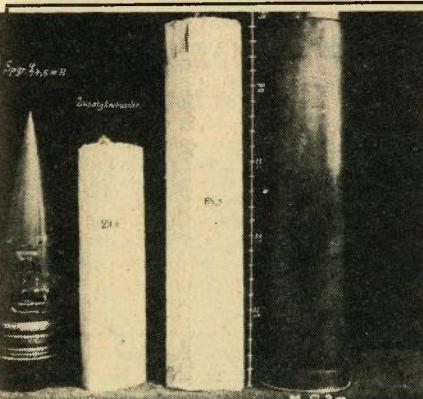

Ostaci iračkog super topa koji je trebao ispaljivati kemijske i nuklearne projektile na Izrael

napunjen granatom visokog rednog broja (i većeg promjera) prije vremena. No, odmah je zamijenjen trećim. Na oba sustava, cijev je dva puta mijenjana tokom travnja, a posljednja serija hitaca je ispaljena iz cijevi od 240 mm, koje su pokazale još veću sliku rassturanja pogodaka no ranije, tj. još manju preciznost.

Kako je savezničko napredovanje pomaklo bojišnicu daleko od Pariza, topovi su postali beskorisni, budući da su bili suviše neprecizni, a da bi bili učinkoviti protiv i jednog cilja manjeg od Pariza. Tako su i razrežani prije primirja.

Uglavnom, čini se da su zadatak dalekometnog bombardiranja preuzeli prvenstveno zrakoplovi, a osim njih balistički projektili. To nam potvrđuju primjeri bombardiranja Londona projektilima V - 2, kao i »raketni dvoboje« u iračko - iranskom ratu. No, Pariški top je imao i ima svoje slijednike, a ideja je privlačna stoga što su topovi pri dužoj eksploataciji jeftiniji, unatoč većim početnim troškovima (razvoj!). Pa, ako je i samo postojanje iračkog super - topa dvojbeno, već su glasine znakovite. ■

Streljivo za »PARIŠKI TOP« i zrno s dva vodeća prstena, osnovno i promjenjivo punjenje, te čahura

idejni tvorac topa bio je prof. Rausenberger, koji je stajao i iza projekta »Debele Berte«, a pomagao mu je ing. Eberhardt s vojne akademije u Bečkom Novom Mjestu. Proizvedeno je sedam cijevi, i to umetanjem unutarnje cijevi od 210 mm u omotač izrađen od istro-

TAMNA STRANA ATOMA

Čovjekov istraživački duh nije se zaustavio na horizontu zakrivljače pohoda. U svom stilu učinio je i korak dalje

Relativno nedavno, na samom kraju prošlog stoljeća, 1896. godine je Henri Becquerel otkrio fenomen zračenja uranovih soli (uočio je pojavu zacrnjenja fotografске ploče na kojoj se nađe neka uranova sol). Ubrzo se pokazalo da je to zračenje »svojstveno uranovom atomu« neovisno o svim drugim fizikalno-kemijskim uvjetima ispitivanja. Ta je godina postala godinom rođenja jednog potpuno novog područja znanstvenog istraživanja, područja nuklearne fizike. Već slijedeće godine su P. i M. Curie započeli s radovima na izdvajaju različitim elemenata iz uranove rude i drugih soli u potrazi za drugim kemijskim elementima koji imaju, možda i izraženije, svojstvo zračenja. Pri tom je M. Curie toj pojavi dala ime »radioaktivnost«. Došlo je do otkrića nekoliko potpuno novih kemijskih elemenata (radij, polonij...). Kako su se novim fenomenom zračenja naglo počeli baviti mnogi znanstvenici, u vrlo kratkom vremenu je došlo do ključnih otkrića za razumijevanje strukture atoma i jezgre, razumijevanja radioaktivnosti, pa sve do otkrića koja su omogućila mirnodopsko iskorištavanje nuklearne energije.

Svaki kemijski element određen je brojem protona u jezgri te vrste atoma. Međutim, broj neutrona u jezgri atoma može varirati, pri čemu se mijenja masa pojedinih atoma. U tom slučaju razlikujemo atome iste vrste (isti kemijski element), ali različite mase, pa govorimo o izotopima pojedine vrste atoma.

Izotope možemo podijeliti na stabilne i nestabilne. U prirodi, na Zemlji, postoji ukupno oko 330 izotopa, a od toga je oko 270 stabilnih. Dakle, oko 60 izotopa je u prirodi nestabilno. Nestabilni izotop, kao i svaki drugi nestabilni sustav, teži prijelazu u svoje stabilnije stanje (stanje niže energije). Prijelazom u stabilnije stanje izotop tu energetsku razliku (višak) emitira u obliku zračenja. Takve izotope nazivamo radioaktivnim.

Svi nestabilni izotopi nisu nestabilni u istoj mjeri. Neki su izotopi izrazito nestabilni, odnosno, čim se pojave, u vrlo kratkom vremenu prelaze u svoje stabilnije stanje. Drugi, manje nestabilni izotopi prosječno postaju duže vrijeme u svom nestabilnom obliku prije prijelaza u stabilnije stanje. Dakle, vrijeme potrebno da se 50% neke količine ne-

kog izotopa raspada i prijeđe u stabilnije stanje je različito za svaki pojedini radioaktivni izotop, pa je tako to vrijeme (nazvano vremenom poluraspada) specifična karakteristika svakog od radioaktivnih izotopa.

Neki od izotopa imaju izrazito duga vremena poluraspada (kao npr. ^{238}U , ^{235}U , ^{232}Th , ^{40}K , ...) koja se mijere milijardama godina. Tako je npr. vrijeme poluraspada ^{238}U jednako $4,47 \times 10^9$ godina, a ^{232}Th jednako $1,4 \times 10^{10}$ godina. Starost materije od koje je izgrađen naš svijet procjenjuje se na oko $1,4 \times 10^{10}$ godina tako da u prirodi još uvijek postoji određena količina radioaktivnih izotopa nastalih u doba stvaranja svijeta, stvaranja naše galaksije. Upravo to izrazito polagano raspadanje uzrok je njihova postojanja i do danas.

Prijelaz iz nestabilnog u stabilno stanje ne mora biti jednostavno i provedeno u jednom koraku, iako je kod jednog broja radioaktivnih izotopa upravo to slučaj. Neki se od dugozivućih radioaktivnih izotopa (uran, torij) raspadaju tako da tvore proizvode raspada koji su i dalje nestabilni i koji se i sami dalje raspadaju, sve do konačnog stabilnog stanja. Tako se stvara radioaktivni niz ili niz radioaktivnih izotopa, redovito kraćih vremena poluraspada.

U prirodi postoje tri takva niza radioaktivnih izotopa i to uran-radij-niz (koji počinje s ^{238}U), uran-aktinijev niz (koji počinje s ^{235}U) i torijev niz (koji počinje s ^{232}Th). Raspadom tih triju izotopa nastaje cijeli niz radioaktivnih izotopa s kratkim i srednjim vremenima poluraspada (nizih oko 45) kojih danas ne bi bilo da nema stalnog stvaranja (»radanja«) tih izotopa od strane »roditelja« odnosno početnih dugozivućih izotopa-tvoraca nizova. Nekad je postojao i četvrti »prirodni« radioaktivni niz – niz neptunija, ^{237}Np , ali je njegov vrijeme poluraspada kraće, samo $2,14 \times 10^6$ godina, zbog toga se sva nekad davno stvorena količina tog izotopa zajedno sa svim produktima njegova raspada – članovima niza – već davno raspala i prešla u stabilne oblike.

Uprirodi su osim radioaktivnih izotopa, članova nekog od naveđene tri niza, prisutni i neki drugi radioaktivni izotopi s vrlo dugim vremenima poluraspada (kao što je ^{40}K s vremenom poluraspada od $1,3 \times 10^9$ godina ili ^{87}Rb s vreme-

nom poluraspada od $4,7 \times 10^{10}$ godina), a koji ne tvore niz radioaktivnih izotopa već jednim raspadom prelaze u stabilno stanje.

Osim toga, u prirodi su prisutne i neke nuklearne reakcije, potaknute prvenstveno svemirskim zračenjem i međudjelovanjem tog zračenja iz svemirskih dubina s atomima iz atmosfere. Na taj način nastaju neki poznati radioaktivni izotopi kao što su ^{3}H ili tricij, ^{14}C , ^{36}Cl i sl. Vremena poluraspada tih izotopa su uglavnom srednjih trajanja.

No, danas se u prirodi mogu naći radioaktivni izotopi koji nisu nastali niti na jedan od naprijed navedenih načina i koji se samo uvjetno mogu nazivati prirodnici. To su radioaktivni izotopi koji se u prirodi nalaze zbog posljedica ljudske aktivnosti. Nakon otkrića cijepanja, odnosno, fizijske jezgare teških atoma nastaje cijeli niz srednje-teških izotopa od kojih su svakako najpoznatiji ^{137}Cs i ^{90}Sr . Kako su se neko vrijeme vršili eksperimenti na otvorenom (nuklearne probe), u atmosferu, te na kopno i more su dospijele znatne količine tih izotopa. Najveće koncentracije tih izotopa izmjerene su početkom šezdesetih godina (do 1962. do 1964. g.) nakon čega se one smanjuju. Na to je svakako utjecao sporazum o prestanku izvođenja zračnih i podvodnih nuklearnih eksplozija, iako to nije prihvatile i potpisale sve zemlje koje su raspolagale nuklearnim oružjem. Jedna od nuklearnih katastrofa novijeg doba (nesreća u nuklearnoj elektrani u Cernobilu) ponovo je povećala količine cezija i stronacija, iako ne do onih razmjera koji su bili prisutni u šezdesetih godina.

Svi radioaktivni izotopi nisu jednakо značajni u smislu doprinosa prosječnom ozračivanju ljudi (prosječnoj dozi). Naravno da izotopi koji lakše dolaze u dodir s organizmom, učestvuju u njegovim vitalnim funkcijama ili se ugraduju u organizam umjesto vitalnih stabilnih izotopa daju i glavni doprinos prosječnoj dozi koju pojedinač primi od strane prirodnih izvora zračenja. Takvi su izotopi ^{40}K , ^{90}Sr , ^{137}Cs , ^{220}Rn i ^{222}Rn s produkta njihova raspada. Obzirom na način života današnjeg modernog čovjeka, vrijeme koje se provodi u zatvorenim prostorijama i sl. upravo radon kao plinoviti radioaktivni izotop ima posebno mjesto među onima koji bitno utječu na nivo ozračenja čovjeka iz prirodnih izvora. ■

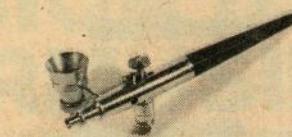
ZRAČNI KIST

Otkrijte tajnu savršeno obojanih maketa

ako se upotrebom kista ili boja u spreju može, uz poštovanje određenih "pravila igre", postići kvalitetan maskirni "finish" maketa tenkova i drugih vrsta borbenih vozila, maketari koji žele ostvariti najkomplikiranije maskirne sheme koristit će zračni kist (engl. airbrush). Zračni kist (slika 1) predstavlja minijaturizirani zračni pištolj – prskalicu kakav se koristi pri bojanju pravih borbenih vozila, zrakoplova, automobila, pa su i rezultati koji se njegovom upotrebom postižu izvanredni, u potpunosti vjerni velikom originalu, te posjeduje niz prednosti u odnosu na kisti i boju u spreju, i samo jednu, za naše prilike narocito istaknuta manu, a to je relativno visoka nabavna cijena. Iako je princip ponašanja boje na maketu zračnim

Maketa tenka T-72 obojana zračnim kistom

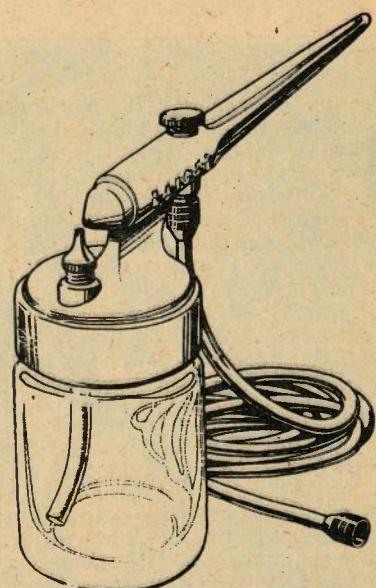

Vrhunski model zračnog kista
(Thayer & Chandler)

kistom (atomiziranje maskirne boje u vrlo fine čestice) istovjetan onom kod upotrebe koje u spreju, maketaru stoji na raspolaganju čitav niz pogodnosti, od kojih je najvažnije spomenuti veliki, gotovo neograničen izbor maskirnih boja te absolutna kontrola mlaza boje i njegove aplikacije. Time se postiže izuzetno tanak, fini sloj boje, a izvedenje najdelikatnijih maskirnih "šara" više ne predstavlja problem ni za prosječnog maketara (slika 2). Za upotrebu zračnog kista potrebno je razrijediti klasične maskirne maketarske boje, jer je njihova konzistencija prilagodena za nanašanje običnim kistom, te su za zračni kist preguste i ubrzano bi blokirale minijaturnu sapnicu zračnog kista. Preporučljivo je da se boje razrijedu u omjeru 2:1 (2 dijela boje, 1 dio razrijedivača), kako bi se postigla konzistencija mlijeka, ali je najbolje da sami eksperimentirate, kako biste postigli najoptimalniji omjer boje i razrijedivača. Pri tome pazite da ne pretjerate s dodavanjem razrijedivača, jer bi to uništilo adhezijsku komponentu boje, pa ona ne bi dovoljno "grizila" za površinu plastičnih dijelova, već bi se ljuštivala i otpadala, a izgubila bi i sposobnost prekrivanja. Boje pojedinih proizvođača (Testors, Mo-Lak, Revell, Humbrol) razlikuju se konzistencije, zato budite oprezni. U bogato opskrbljenim trgovinama maketama i maketarskim priborom u inozemstvu možete kupiti bogatu paletu boja tvor-

nički već adekvatno razrijedenih kako bi se "iz boćice" maskirna boja odmah mogla zračnim kistom nanašati na maketu. Naravno, te boje nisu podesne za nanašanje običnim kistom jer su prerijetke.

Ako ste se odlučili kupiti zračni kist, jer ste shvatili da bez njega više ne možete nastaviti vašu maketarsku karijeru (koja je u stalnom usponu otkad čitate ovu rubriku),

Osnovni model zračnog kista
(Badger)

F-14A TOMCAT

Glavni junak kult-filma "Top Gun" Grumman F-14 Tomcat, još uvjek, nakon

20 godina aktivne vojne službe započete uvođenjem u operativnu upotrebu u listopadu 1972. godine, predstavlja jedan od najubođitijih borbenih zrakoplova današnjice, pouzdano i učinkovito izvršavajući namijenjenu mu ulogu flotnog lovca-presretača zaduženog za održavanje nepropusnog zrakoplovnog štita na znatnoj udaljenosti od povjerenje mu flotne grupe. Radarski sustav AN/AWG-9, rakete zrak-zrak AIM-54 Phoenix, AIM-7 Sparrow i AIM-9 Sidewinder, kao i top M61A1 Vulcan garanciraju njegove uspješnosti. Iako velik zrakoplov (dužina 19,10 m, raspon do 19,54 m, težina do 33724 kg) Tomcat zahvaljujući specifičnim konstrukcijskim rješenjima posjeduje vrlo dobre manevarske sposobnosti,

te potiže brzinu od 2485 km/h. Malenim, ali vjernu kopiju Tomcata u mjerilu 1/144 proizvodi ITALERI/DRAGON, pružajući vam priliku da u nekoliko sati sastavite pedesetak plastičnih dijelova u skladnu minijaturnu aerodinamičku cjelinu. Za opremljenjivanje maketa na ljepljnicama u ovom mjerilu traži se mirna ruka i oštro oko. Samo polako!

vrijeme je da realno procjenite vaše potrebe, ali i dubinu vašeg džepa. Renomirani proizvođači zračnih kistova (Badger, Pasche, DeVillbis, Thayer & Chandler) nude veliki broj modela različitih, kako po mogućnostima i namjeni, tako i po cijeni (od 15.000 do čak 120.000 HRD). Najjednostavniji model (slika 3) posebno je pogodan za maketara početnika, lagan je za održavanje i pruža ograničenu kontrolu mlaza boje, širine od 20 do 50 mm, te je njime moguće ostvariti krupnije maskirane šare, a uz korištenje maskirnih kartonskih šablona (kao kod korištenja boje u spreju) ni delikatnije maskirne linije nisu neostvarive. O savršenijim modelima zračnih kistova koji vam omogućuju da maksimalno ispoljite vaše maketarske kreativne mogućnosti, kao i o izvorima komprimiranog zraka nužnim za korištenje zračnog kista čitate sljedeći put. ■

Opbrane makete, boje, ljeplilo i ostali maketarski pribor možete kupiti u specijaliziranoj prodašnici "MACH", Trakoščanska 26, Zagreb, tel. 041/339-662.

FRANJEVCI ILI RED MALE BRAĆE

Franjevci se organiziraju po uzoru na građanske korporacije, a njihova omiljenost među pukom tumači se potpunim iskazivanjem i pomaganjem siromašnih i obespravljenih

Franjevci ili Red male braće slijede Pravilo i način života Franje Bernardanea iz Assisija koji ih je tako nazvao u želji da istakne bratsko ozračje u zajednici: spremnost služenju ljudima. Životni je put Franje Asiškog bio vrlo težak, no vrijeme će pokazati i vrlo simboličan. Pravo mu je ime bilo Giovanni Francesco Bernardene, a rođen je 1181. godine u Assiju. Znano je da mu je otac bio trgovac, a o majci se ne zna puno više od toga da je bila Francuski-nja pa se pretpostavlja da je po njoj dobio ime Francesco. U mladosti odlaže u rat protiv Perugie, no biva zarobljen i pada u tešku i dugotrajanu bolest. Upravo tada, za vrijeme teške bolesti, kod Franje Bernardanea dolazi do dubokih psihičkih promjena koje nalaze svoj izraz u novoj konцепciji religioznosti. Posvemu promijenjen on 1206. godine napušta imućnu roditeljsku kuću, te odjeven u običnu vreću kreće posluživati gubavce i popravljati ruševne crkve. Najprije ga sugradani smatraše čudakom, no njegovo propovijedanje o absolutnom »evandeoskom« siromaštву što se zabilo u vrijeme naglašenih ekonomskih razlika tog feudalnog doba, nalazilo je mnoštvo pristaša među pukom i siromašnim slojevima pučanstva. Tako broj Franjine »pokorničke braće« sve više narasta i pokret »svetog siromaštva« se širio velikom brzinom, te je postao prijetnjom za jedan dio tadašnjeg svećenstva, odnosno za njihov položaj. Da otkloni moguće probleme, papa Inocent III poziva Franju k sebi, te nakon što dobi garancije da će pokret štovati sva svjetovna prava crkve i podlagati se papinu autoritetu on odobri njegovo djelovanje, odnosno potvrđuje osnivanje novog – franjevačkog – reda.

Ubrzo, franjevci se organiziraju po uzoru na građanske korporacije, a njihova omiljenost među pukom tumači se potpunim iskazivanjem i pomaganjem siromašnih i obespravljenih, kavkih je u feudalno doba bilo mnogo. S druge strane, na religioznom planu ukazuju na moguće zloupotrebe crkve

Nikola Tavelić, prvi hrvatski svetac, franjevac rodom iz Šibenika

piše: TIHOMIR DUJMOVIĆ

i pri tom se u normalnom življenju svojom skromnošću, jednostavnosću, bore protiv anarhije, mržnje i svih zala onog vremena.

Zanimljivo je da u hrvatske krajeve franjevci dolaze još za života utemeljivača tog reda. Tako su najstariji samostani u Hrvatskoj ovi: Trogir (1214), Pula (1227), Dubrovnik (1227/28), Zadar (1228), Šibenik (1229), Split (1229) Zagreb (1280) itd. U hrvatskih franjevaca, govore mnogi zapisi osjeća se misionarski duh istinskih vjetrovjesnika.

Franjevci se u Hrvatskoj bave organiziranjem škola i prosvjete, pastoriziranjem kršćanskog puka u okviru župa, te držanjem hospicija (konačišta) za siromašne i bolesne. Uz to bave se i organiziranjem različitih oblika društvenih i religioznih djelatnosti prilagođenih ovdašnjoj kulturi i običajima.

S vremenom, hrvatski franjevački samostani su postali mjesta okupljanja siromaha i beskućnika, stjeciste ljudi dobre volje i pravo žarište umijeća i znanja. Mnogi franjevci su se istaknuli primjerima osobne svetosti i herojskim svjedočenjem istinitosti evandeoske poruke, poput svetog Nikole Tavelića. Drugi su pak svojom potpunom predanošću razvoju znanosti i širenjem prosvjete obogatili kulturnu baštinu hrvatskog naroda. O mnogima od njih valjalo bi puno toga reći, ali ovom prilikom neka budu spomenuti: Monald iz Kopra, Grgur Trogiranin, Andeo Zvizdović, Juraj Dragićić, Bernardin Spiličanin, Lovro Šilović, Matija Divković, Kačić Miošić i brojni drugi.

Pri kraju, glede jednog svjedočenja, vratimo se još jednom utemeljivaču ovog reda – Franju Asiškom. Naime, postoji u povijesti zapisano jedno zanimljivo svjedočenje Tome Arhidakona Splitskog, nastalog 1220. godine, koje možda ponajbolje govori o cijelom tom radu i njegovom utemeljivaču.

Svjedok govoreci o jednom propovijedanju Franje Asiškom kaže: »Kad sam se nalazio na naukama u Bologni, video sam sv. Franju kako propovijeda pred općinskom zgradom, gdje se okupio skoro cijeli grad. Uvod njegova govora se odnosio na andele, ljudе i demone. O tim trima razumskim bićima je jako lijepo govorio i razborito razlagao da je u mnogima učenim ljudima, koji su bili prisutni, govor ovog čovjeka izazivao ne malo divljenje. Sadržaj njegovih riječi je bio uperen protiv neprijateljstava u gradu, te za obnovu mira. Iako mu je odijelo bilo prljavo, pojava neugledna, ipak je Bog njegovim riječima dao toliku djelotvornost da su mnoge plemičke obitelji koje su inače izgarale od neprijateljstava privatile njegovu zamisao o miru. Toliko je bilo štovanje prema propovjedniku da su muževi i žene na njega u masama nasrtali, nastojeći dotaknuti barem dijelove njegove odjeće ili otkinuti nešto od njegovih krpa.« Tako i danas kao i onda franjevci u narodu zaslужuju posebno lijepu riječ i naročito divljenje. ■

GRMOŠČICA IZRASLA U GRMUSINU

Piše: BOŽE ŠIMLEŠA

Počeli su europski kupovi, jesen bogata pravim športskim spektaklima i izazovima; Goran Ivanišević u dalekoj Australiji ruši sve pred sobom pa u velikom finalu velikog Stefana Edberga glatko ispravi sa 3 naprama 0 i najavljuje nezaustavljivi prodror u sam vrh svjetskog tenisa. Dokazuje naš Goran po tko zna koji put kako se bori za boje svoje domovine, za svjetski ugled Hrvatske! Kako je počelo možemo očekivati plodnu športsku jesen i vrijedna odličja.

Zagrebački, zadarski, splitski košarkaši preskočiše prve zapreke i kreću dalje u europske okršaje, rukometnici Zagreba su nas prošle godine silno obradovali osvajanjem europskog Kupa prvaka, vaterpolisti sa zagrebačke Save i splitskog »Jadran-Koteka« svojom kvalitetom i odlučnošću garantiraju već u samom startu najveće dosege. Ne treba zaboraviti naše odbojkaške predstavnike, a ni druge klubove i pojedince iz tkzv. manje poznatih i atraktivnih športova, koji se, nažalost, kod nas još uvijek nedovoljno prisutni u javnosti, a isto tako se često preko prvih svjetskih podviga gotovo nezamjetno prijede.

Najnoviji takav biser zbio se u madiškom gradiću Segedinu: kuglači zagrebačke »Grmoščice« pobednici su Svjetskoga kupa!

Tko je dosad uopće čuo za te istinske športske zanesenjake i šampione osim onih najvatrenijih navijača kluba i zaljubljenika u kuglanje? Koliko je bilo u novinama, na televiziji, koliko specijalnih reportaža, športskih portreta i posebnih intervjuva svjetskih prvaka? O tolikim nogoguračima, često i prosječnih kvaliteta, znamo gotovo sve pojedinstvenosti, javnosti se servira svaki korak, svaka riječ – pa i neuspjeh!

Tko je čuo za imena i životopise Vladimira Galjanica, Borisa Benedika, Ivana Kuharića, Božidara Katića, Albinu Juvančića, Josipa Košutića, kad je primjerno predstavljen trener Vlado Sojat i njegov dugogodišnji rad športaša i čovjeka...

Kuglanje je itekako popularan i masovan šport, a o zdravlju, druženjima, istinskim športskim i ljudskim odnosima da se i ne govori. Igrači »Grmošči-

ce« nadigrali su sve najbolje momčadi europskih zemalja, klubove koji su daleko jači i u materijalnom i u organizacijskom pogledu, ali je sve nadvladalo junačko srce, spoznaja da se bori po prvi put za sjaj medalja ugradenih u prvu godinu Hrvatske samostalnosti i njezinog svjetskog priznanja. Na kuglani u spomenutom madiškom gradu odsad krupnim zlatnim slovima piše: momčadski rekord drži zagrebačka Grmoščica sa 5582 čunjua, čak 127 više od svojedobno »zastrasujućeg« rezultata rumunjskog sastava »Baia Mare« iz 1986. godine!

Sto devedeset i prvi hitac Josipa Košutića ušao je u povijest: točno tada na semaforu je upisano 883. Čunj manje »Grmoščici« je trebalo za osvajanje prve Svjetskog kupa. Svi, igrači, rukovodstvo, prijatelji kluba, poletjeli su za grljaj, zaboravivši u tom djeliću sekunde kako im je Joža kidao žive i poteckla je pjesma, velika, iz srca, šampionska: »Večeras je naša fešta...« Košutićeva kugla započela je rezultat na 899 i suze radosnice potele su niz obraz. Željko Jurković nije krio svoje suze i osjećaje, ali se obratio Ivanu Kuhariću, ljudini od 199 cm i 115 kg.

– Pravi muškarci ne plaču!

Suze su te večeri pričale sve, grmljavina jača od najjače grmljavine, bez riječi se ispisivala krupnim slovima povijest. Grmoščica je najbolja, Grmoščica je prvak svijeta!

Osjećaji su rječito klizili niz obraze svih igrača, Grmoščica je te večeri izvršila u veliki, najveći GRM! I mada je Jurković kazao Kuhariću da pravi muškarci ne plaču, suzama se veselio i on i predsjednik Vitomir Tončić, tajnik Nikola Marinković, član Grmoščice Zlatko Božić, Andrija Hlasec, pa Božidar Greif, vjerni vozač »zelenih iz Kustošije« Miljenko Vasiljević, pa Mate Butković, Alojz Simčić, Eva Bošnjak, mnogi znani i neznani, tko bi u tom trenutku nabrajao funkcije, svi su bili jedno – Grmosine!

Tradicija hrvatskog kuglanja nastavlja se u najsjajnijem nizu: u Kupu prvaka pet puta su trijumfirali kuglači zagrebačkog Medveščaka, jednom igrači splitskog Poštara i igračice Rijeke. U Svjetskom kuzu jednom su uspjeli medveščakovci i grmoščani! I dogodine smo tu.

Zanavek! ■

VJEĆNI MAUSEROV SJAJ

Od početka ovog stoljeća Mauser je davao ton u svjetskoj proizvodnji pušaka. Sa sustavom, koji je 1898. uveden i u njemačku vojsku, tvrtka je osvojila svijet; proizvedeno je preko 50 milijuna takvih pušaka

Samo u 2. svjetskom ratu izrađeno je oko 14 milijuna komada legendarnog karabina 98k. S tako velikom proizvodnjom puške mauzer postale su danas ogromno kulturno-povijesno područje kolekcionara. Skoro jedno stoljeće predstavljale su osnovno borbeno sredstvo vojnika svih kontinenata. Popis kupaca je išao od Argentine, preko Belgije, Izraela, Portugala do Cipra. Osim pušaka mauzer proizvedenih u Njemačkoj (Mauser ili Loewe/DWM) postoje još brojni licenci proizvodi i ukradene kopije. Norveška, Čile i Izrael izmjenile su kalibr starog karabina 98 od 8 x 57 na kalibr .30-06 odnosno .308. Poslije zamjene tih pušaka suvremenijim jurišnim i automatskim puškama, mnoge od njih nastavile su svoju karijeru kao lovačko oružje.

Mauzer je i kao športsko oružje doživio svoje drugo proljeće. Strijelci u njemu vide dobru zamjenu za natjecateljske discipline malokalibarskog i zračnog oružja. Naravno, originalne puške 98k njemačke proizvodnje već odavno se ne mogu nabaviti; za takav, dobro očuvani karabin kolekcionari nude i do 1500 DEM. Novi kupci moraju se sada zadovoljiti sa do sada zanemarenim inozemnim mauzera, koji nisu ništa manje zanimljivi. To se odnosi u prvom redu na lijepe nacionalne grbove i druge oznake na kucištu/tijelu zatvarača.

Ovdje će biti govora o dvadeset zanimljivih modela, a na deset bolje očuvanih ispitivana je i učinkovitost u gadanju. Prva grupa sastoji se od šest veterana (oldtimera), proizvedenih prije 1898. U drugoj grupi je sedam južnoameričkih i u trećoj još sedam pušaka iz Europe i Azije.

Model 1889 bila je puška iz tvornice Mauser (Oberndorf), koja je posjedovala spremnik za streljivo. U njemu je bilo mesta za pet metaka, jedan iznad drugog. Konstrukcija je nalikovala na rješenja Ferdinanda Mannlichera i Jamesa Parisa Leea. To je odmah izazvalo sporove zbog patenata, koje je Mauser u Njemačkoj dobio.

Model 1889 je od njemačkog komercijalnog modela 88 naslijedio nepotrebni omotač cijevi. Belgija je prihvatala taj model 89 kao novo lako, kratko (ordonans) oružje, ali uz uvjet da se proizvodi i u Belgiji. Nijemci su dali odobrenje i Belgijanci su sagradili u Herstalu novu tvornicu, koja je kasnije pod imenom Fabrique Nationale (FN) postala čuvena u svijetu. U njenoj gradnji je kao glavni investitor (sa 50 posto kapitala) sudjelovao industrijalac Isidor Loewe. Njegova moćna tvrtka — najveći akcionar i u Mauseru — isporučila je za novu tvornicu potrebne alatne strojeve. Sedam godina kasnije Loewe u Berlinu osniva »Deutschen Waffen-

pripremio: ŽELJKO MEDVEŠEK

Munitions-fabriken AG (DWM) — veliki koncern, povezan s mađarskom industrijom oružja.

Belgijanci su zajedno s tehničarima iz Mausera uveli i novu vrstu streljiva, kalibr 7,65 x 53. Brojni modeli M 1889 više nisu u originalnoj izvedbi s kundakom od drva bukovine. U 1. svjetskom ratu Nijemci su zaposjeli tvornicu u Herstalu, preuzeли u njoj puno izrađenih pušaka 89 i s manjim izmjenama razdijelili svojim postrojbama. Taj dođadeni model dobio je oznaku 89/16, kod čega brojka 16 predstavlja godinu izmjene (1916).

Pošlije narudžba iz Turske i Belgije, Nijemci su bili zatrpani upitima iz Vel. Britanije, Francuske, Danske, SAD i Argentine. Od njih, jedino je Argentina uputila prvu narudžbu za 20.000 pušaka. Tvornica Mauser je u to vrijeme bila zauzeta proizvodnjom pušaka za Tursku, pa je proizvodnju argentinskog ordonans modela s belgijskim kalibrom 7,65 x 53 ustupila Isidoru Loeweu u Berlinu.

Na jednom takvom karabini Modelo Argentino 1891 utvrđena je razlika s belgijskim »rodakom«: južnoamerički model nema taj nespretni omotač oko cijevi; osim toga tijelo kundaka proteže se sve do usta cijevi.

URIO de la Plata isporučeno je 210 takvih pušaka. Dvije godine kasnije i Brazil je dobio svoj model mauzera, koji se od M 1891 razlikuje u kalibr (7 x 57) i još nekim detaljima: posjedujeo je vijugavi (cik-cak) spremnik za streljivo, kakav se danas još primjenjuje kod više milijuna komada drugog dugog vatrenog oružja. S druge strane to oružje, proizvedeno većim dijelom u pogonima FN, nije dobilo zatvarač s izvlaklačem na vanjskoj strani valjka — kasnije pravo tvorničko obilježje zatvarača — mauzer.

Osim Južnjaka, za mauzer je pokazao interes i Sjever: 1893 Švedska je zatražila 80 karabina za proširene vojne vježbe i poslije toga do 1895 naručila još 12.200 karabina kalibra 6,5 x 55. U to vrijeme Mauser pregovara s Carl Gustaf Stads Gevärsfaktori iz Eskilstuna o prodaji licence: od 1896 Švedani sami već proizvode karabine M 1894; osim toga u istoj godini razvili su svoju pušku, koja se je proizvodila u Eskilstunu i Oberndorfu.

Taj švedski karabin M 1894 ima kopču za remen na bočnoj strani kundaka, kao i njemački karabin M 1888. Da bi konj bio zašti-

Staro društvo: belgijski M 1889 (lijevo) posjeduje kutijasti spremnik streljiva, kao i argentinski M 1891 (3. slijeva). Čileanska puška M 1895 (4. slijeva) dobila je kasnije, kao i karabin M 1895 (2. slijeva), savijenu ručicu zatvarača. Uz M 1893 iz Brazila (2. s desna) stoji švedski karabin M 1894 (desno), koji ima na kundaku pločicu s tehničkim podacima

ćen od oštrog brida prednjeg ciljnika, kod M 1894 kao i brojnih drugih inaćica za konjicu, uokviruje ga gornji prsten na cijevi oružja. Od 1914 Švedani su svoj karabin opremili s držačem boda (abajuneta), koji je bio nalik nožu na engleskoj puški SMLE Mark-1.

Puške, koje se još danas mogu naći u Civiju često više nisu u originalnom obliku, neke od njih imaju savijenu ručicu zatvarača. Čile i Argentina zadržali su svoj mauzer u upotrebi sve do 50-tih godina — prilagodavajući ga za NATO kalibr 7,62 x 51. Uz jedno takvo oružje iz te prve ispitane su još dvije puške s ispravnim cijevima: Chileno M 1895 s originalnom kalibrnom 7 x 57 Mauser i karabin M 1891, kal. 7,65 x 53.

Kao kod mnogih drugih vojnih pušaka, tako klizajući okidač aktiviraće mehanizam za okidanje kod sile od 30 N. Teškoća u zapaljenju metka nije bilo, prazne čahure bile su uredno izbačene.

Kod ispitivanja točnosti kratki argentinski karabin je imao snažan povratni udarac. Deset cm duži karabin iz Čilea bio je neobično mekan, ali su se njegov remen s lijeve strane i kopča za pričvršćenje svaki puta opasno približili licu strijelca. Puška M 1895, kal. 7,62 nije ugrožavala niti lice niti ključnu kost strijelca. Ciljanje na 100 m kod sve tri stare puške prilično otežava, za mauzer uobičajeni tamni ciljnički sustav (stražnji V-ciljnik i prednji ciljnik s pokrovom). ■

VOJVODA HRVOJE HRVATINIĆ

Prema ikonografskim običajima, Hrvoje je prikazan bez kacige na glavi, mada je ona bila neizostavan dio viteškog oklopa

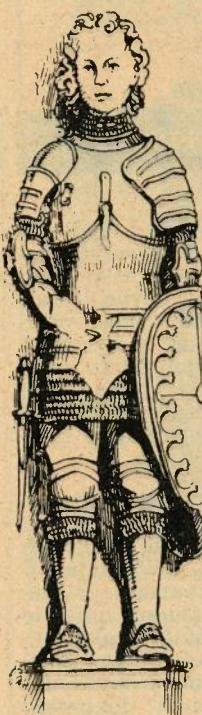
Hrvoje Vukčić Hrvatinić (oko 1350—1418), jedna od najmarkantnijih ličnosti hrvatske odnosno bosanske povijesti, bio je sudionik vrlo burnih događaja s kraja 14. i početka 15. stoljeća, dogadaja čije konzervence i dan-danas osjećamo. Nakon smrti moćnog ugarsko-hrvatskog kralja Ludovika I Anžuvinskoga, sve zemlje krunе sv. Stjepana potresaju sukobi raznorednih uzroka. Bosna se pod vladavinom Stjepana Tvratka I širi do neslučenih razmјera i gotovo osamostaljuje, a nakon njeve smrti glavnu riječ imaju moći feudalci, među kojima je Hrvoje Vukčić Hrvatinić najsnazniji.

Njegove obiteljske zemlje bili su takozvani Donjan kraj, područje uz gornji tok rijeke Vrbas sa središtem u Jajcu. Hrvoje je svoju državu značno proširio tako da se u doba najveće moći protezala od zadarskog zaleda do Neretve, te od Splita do Dubičke županije.

Nakon što je plan o dovodenju Ladislava Napulijskog na ugarsko prijestolje propao, za koju stvar se Hrvoje svojski zauzeo, njegova moć sve više opada. U trenutku najveće krize doziva u pomoć Turke koji tada, 1415. godine, prvi put dolaze u zapadne krajeve. Jedan njihov krak stigao je nadomak Zagreba. U bici kod Doboja zajedno s legendarnim skopskim kraljicom Isak-begom potpuno uništava Sigismundovu vojsku, a svog osobnog neprijatelja, madarskog velikaša Pavla Čupora, koji mu se svojedobno na kraljevskom dvoru narugao zbog dubokog glasa, zašiva u bivolu kožu i bacu u Bosnu. Saveznistvom s Turcima Hrvoje im omogućava prorod u ova područja što završava onako neslavnim i brzim padom kraljevstva 1461. godine.

U poznatom Hrvojevom glagoljskom misalu koji se danas nalazi u Carigradu postoji minijatura koja prikazuje Hrvoja u viteškom oklopu dok jače na konju. Misal je nastao između 1403. i 1415. godine. Vjeruje se kako ga je iluminirao neki dalmatinski majstor, možda splitski, a koji je bio pod utjecajem toskanskih iluminatora. Minijatura je relativno detaljna i gotovo sigurno nije šablonski rad, već stvarno predstavlja samog vojvodu.

Na slici Hrvoje ima puni odnosno pločasti oklop razvijen i za prvo desetljeće 15. st., koje razdoblje možemo pretpostaviti kao vrijeme izradbe oklopa, veoma suvremenog tipa. Puni oklop se postupno razvija tijekom 14. st. od skromnih pločastih dodataka načinom oklopa kojima su se dodatno zaštitivali izloženi dijelovi, načrtočito koljena i laktovi. Postupno ove anatomski oblikovane ploče prekrivaju čitavo ili gotovo čitavo tijelo viteza. Prvi takvi oklopi, u čijoj je proizvodnja prednjačio oružarski centar u Miljanu, javljaju se oko 1380. godine. Otada pa kroz idućih nekoliko stoljeća puni oklop doživljava brze transformacije, kako u cilju poboljšanja zaštite tijela viteza, tako i zbog podložnosti utjecaju modnih trendova. Ovi oklopi, naime, namijenjeni isključivo plemećima koji su ratovali

Kip Orlando iz Dubrovnika, 1948. godina

Piše:
TOMISLAV ARALICA

u ulozi teško oklopljene konjice, dok su najraskošniji primjerici predviđeni za kraljeve i krupne feudalce. Dakako, postojali su i oklopi za niže slojeve, ali to je već druga priča.

Od tri značajna ikonografska prikaza takvih oklopa u nas, najstariji je lik sv. Krševana na drvenom koru franjevačke crkve u Zadru. Izradio ga je venecijanski drvorezbar Ivan, sin Jakova iz Borosanepuolcro. Taj oklop je još uvjek rudimentaran i nema ledne ploče, dok je prednja grudna ploča pričvršćena preko leđa ukriženim kaiševima. Nadlaktica je zaštićena jednostavnim pločama dok nema zaštitne ploče za ramena. Sljedeći je oklop vojvode Hrvoja, koji u usporedbi s netom spomenutim predstavlja izraziti napredak. Osim toga Hrvojev oklop je ukrašen duž rubova pojedinih ploča. Na minijaturi to su obična žuta polja ali mi usporedbom s nekoliko sačuvanih primjerača suvremenih oklopa, kojih ima vrlo malo i nalaze se samo u nekoliko svjetskih najpoznatijih zbirki, zaključujemo kako se radi o apliciranim mijednim trakama ispisanim gothicim slovima s rečenicama religioznog sadržaja. Treći ikonografski prikaz je kameni kip Orlando iz Dubrovnika napravljen 1418. godine. Orlando ima usavršeni tip grudnog oklopa sastavljen od dva segmenta od kojih se gornji uvlači u donji što omogućuje bolju gibljivost. Također ima dodatnu zaštitu donjeg dijela trbuha u vidu celične »suknjice« sastavljene od nekoliko obruča. Takav tip oklopa proizvodi se još polovinom 15. st. i u literaturi je poznat pod nazivom stili Friedrich Pobedonosni.

Prema ikonografskim običajima tog vremena, Hrvoje je prikazan bez kacige na glavi, mada je ona bila neizostavan dio viteškog oklopa. U to vrijeme, krajem 14. i početkom 15. st. gotovo općeprihvaten tip viteške kacige bio je takozvani basinet s preklopnim vizirom. Basinet je inače verzija male kacige bez vizira koja je bila usko priljubljena uz glavu a nosila se ispod velike kacige (Topfhelm) kao dodatna zaštita. S vremenom velika kaciga biva kao teška i nespretna odbačena i zadržana jedino kao turnirsko oružje, dok se u borbi upotrebljavao samo lakši basinet. Krajem 15. st. basinet dobiva veliki vizir sprijeda zašiljen tako da ovakva kaciga nalikuje psećoj glavi pa je tako ponekad i nazivaju. U Bosni su nadene dva primjeraka ovakve kacige. Prvi primjerak je razvijeni basinet iz oko 1400. godine, ali bez vizira koji se preklapa na središnju šarku. Taj tip u literaturi obično smatraju njemačkim mada ima i drugačiju atriciju. Kaciga je navodno iskopana u staroj tvrdavli u Sarajevu. Druga je također iskopana u Sarajevu. Riječ je o sastavljenom primjerku kog čine vizir za basinet kasne forme iz oko 1420. godine te venecijanska celada iz polovine 15. st. Oba se nalaze u Zemaljskom muzeju Bosne i Hercegovine.

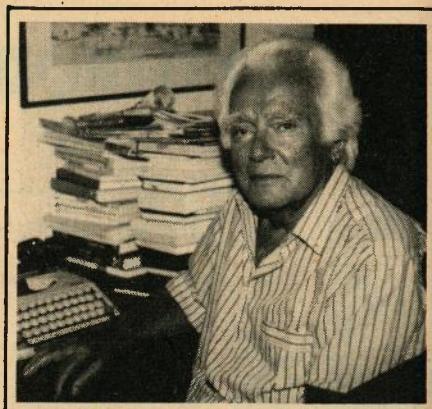
U sačuvanim dokumentima iz 14. i 15. st. postoji mnoštvo podataka koji govore o snabdijevanju oružjem bosanskih feudalaca. Oružje su nabavljali uglavnom u Veneciji i Dubrovniku. Mada je u Dubrovniku tada bilo majstora za proizvodnju oklopa, oni su proizvodili uglavnom oklope namijenjene gradskim i brodskim posadama, pa možemo zaključiti kako je Hrvojev oklop navjerojatnije talijanskog podrijetla.

Na spominjanoj minijaturi od navalnog oružja je vidljivo jedino kopljje, mada je uz ovakvu opremu redovito išao mač s lijeve i trobidi bodež za probijanje pancira s desne strane boka. Standardni konjanički mač tog vremena imao je jako trokutasto sjećivo uglavnom namijenjeno za bod. Vrlo važna oružja u borbi oklopljenih konjanika bili su raznorodni bojni čekići, nadžaci, topuzi i bojne sjekire kojima se oklopnika moglo lakše onesposobiti no s, primjerice, mačem.

Slikevna ilustracija otisnuta je na pretposljednjoj stranici ovog broja -Hrvatskog vojnika-. Ilustraciju je izradio Tomislav Aralica.

ENCIKLOPEDIJA HRVATSTVA

Gospodin Vinko Nikolić, specijalno za Hrvatski vojnik o svojoj sudbini pisca-emigranta i »Hrvatskoj reviji«

Napisao sam već da sam ja definirao HR, ali je i revija mnogo utjecala na moj (naš) život: mi smo se njoj (moja Štefica i ja) posvema okrenuli i postajali smo jedno s njom. Zato smo dijelili njezine uspjehе, ali i trpjeli zbog nje napade i, čak, medunarodne progone. Naime, nakon mogobilaska naših zajednica po svijetu (1965.), bilo je opće mišljenje da s Revijom treba doseliti »pred vrata domovine«, da tako Revija može potpunije vršiti svoju službu Hrvatskoj. I doselili smo se u Pariz (svibanj, 1966.).

Tu smo htjeli ostvariti kulturno-nacionalno središte, odатle smo željeli stvarati most prema Domovini, povezivati sve Hrvate, ma gdje oni živjeli. To je bio, naravno, smion (pa i opasan) pothvat za naše ograničene mogućnosti i snage. No, neprijatelj je točno ocijenio značenje ovog našeg duhovnog i fizičkog približavanja domovini, i sve je učinio (i mnogo uspio) da nas u tome omete. Ukrzo sam dobio izgon iz Francuske. Ministarstvu vanjskih poslova upućen je memorandum iz Beograda da sam ja vrlo opasan čovjek, da će podići revoluciju među našima, da, zaključili su u Parizu, svojim radom »ugrožavam dvije države, Francusku i Jugoslaviju.«

Tako je pala velika mrlja na slobodarski duh Francuske: ne samo, što sam dobio izgon iz Francuske, nego su, kratko vrijeme potom, u samoj tiskari razbili slogan i kliješte novoga sveska »Hrvatske revije«, (trobroja 2–4), jer broj 1. bio je već izšao u Parizu bez većih poteškoća. I onda je nastala prava hajka na mene. Prije nego bih ja stigao u novu državu, tamo je već bila zabranjena za moj boravak, jer su »moćnici« iz Beograda bili uputili memorandume protiv mene na ministarstva vanjskih poslova europskih država, u kojem su me prikazivali kao vrlo opasna čovjeka. Tako su se na mojim lutanjima po Evropi nizale: Belgija, Engleska, Aus-

piše: **VINKO NIKOLIĆ**

trija, Njemačka i Švicarska, a nigdje nisam mogao ostati, nastaniti se. Na kraju sam se smjestio u Španjolskoj (Barcelona). Nasreću našu i Reviju, u Barceloni smo mirno živjeli (uvijek oprezni) kroz 24 godine, i ondje smo izdavali Reviju i knjige. Neprijatelj je htio mene prisiliti da se vratim u Argentinu; misili su da sam odatle manje opasan, jer će Revjin utjecaj biti osjetljivo smanjen na onim udaljenostima.

Sramota je za zapadni svijet da je nasjedao. Protestirali su Hrvati sa svih strana svijeta. U Pariz su, nekoliko mjeseci, stizali apeli i molbe mnogih uglednih stranaca, hrvatskih prijatelja, ali sve je ostalo uzaludno, toliko je Revija bila opasna. Nestalo je tako veliko i vrlo zanimljivo gradivo da su mnogi prijatelji predlagali da se objavi »Bijela knjiga«, kao trajan dokument onih, za Hrvate teških vremena. Sve je to sada u zagrebačkoj Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci.

No, možda nije bez vrijednosti, načini i to da sam ja preko odvjetnika tužio Republiku Francusku zbog moralne i materijalne štete, koju su mi ovim postupkom prouzročili, posebno razbijanjem Revije (koju smo inače rekonstruirali na temelju korektura). I ja sam proces protiv Francuske dobio, poslije nekoliko godina, i meni je bila isplaćena materijalna šteta (računi plaćeni tiskari), ali nikad nisam moralno rehabilitiran, ostao sam u Francuskoj »zabranjena osoba«...

Kako bilo, »Hrvatska revija« je izlazila kroz dugih 40 godina (1951–1990.) i nije obustavljena: njezino mjesto izlaženja je Zagreb, što je bio moj trajni san i moje obećanje — da će Revija izlaziti dok je ne budem mogao prenijeti u Zagreb i u njemu je predati slavnoj

Matici hrvatskoj, a da ja ostanem njezinim urednikom, ako na to uprava pristane. Tako je sada Revija u Zagrebu, gdje smo objavili dva dvobroja za godinu 1991. (naše 41. godište), da stignemo vrijeme. I sada stojimo pred izlaskom novoga broja, dakle nastavljamo...

Formalno, to je jedna ogromna edicija od oko 30 tisuća stranica, dakle 30 velikih svezaka »enciklopedije«. U njoj je veliko i raznoliko blago; treba joj pristupiti, upoznati je, jer mi smo vani pisali o mnogim sadržajima o kojima se u Hrvatskoj moralo šutjeti ili krivotvoriti, pa mi se čini da će za prikazivanje (obradjivanje) proteklih pola stoljeća trebati često pozisati za našom Revijom. Danas se ni sam ne mogu načuditi o čemu smo sve pisali kroz tolike godine. Bit će potrebno (i korisno) da se naša Domovina što prije i što potpuno upozna s tim sadržajima. To neće biti samo jedno veliko obogaćenje, nego, često puta, pravo otkriće. Poznavanje Revije će nam pomoći razumijevanju mnogih dogadaja kroz minulo vrijeme.

Tako, reče jedan urednik: »Makar i jedan broj«, ali je nadvladao kriterij i volja drugog: »Ako počnemo, moramo nastaviti do povratka.« I nastavili smo, ispunivši svoje obećanje, koje sam kroz četiri desetljeća ponavljao. Ja sam vjerovao u povratak. Sada je sve što je Revija objavila ili sabrala (!), pohranjeno u Nacionalnu i sveučilišnu biblioteku, da ondje stoji na raspolaganju svima.

Moja Štefica i ja razdijelili smo naše knjige i Reviju po Hrvatskoj, koliko smo imali; i za knjižnice mučeničkih hrvatskih gradova: Vukovara, Vinkovaca i Osijeka, a neću zaboraviti ni moj rodni grad Šibenik. Time sam, dakle, zajedno s mojom Šteficom, ispunio moju životnu misiju, koju sam kroz duge godine osjećao kao svoj zavjet Domovini. I hvala Domovini, koja nas je srdačno primila i odano prigrilila. Sada smo Jedno... okrenuti prema budućnosti naše Hrvatske. ■

ŠTIVO NJEMAČKOG VOJNIKA

Njemačko novinsko tržište obiluje periodičnim tiskovinama vojnopolarnog i vojnostručnog karaktera

pripremio: ŽELJKO MEDVEŠEK

B undesministerium der Verteidigung (Ministarstvo obrane SR Njemačke) u suradnji s više nakladnika izdavač je brojnih mjeseca/vomjesečnika, ponекad s tematskim prilozima koji su svojim sadržajem primereni obrazovanju, interesu i potrebama preplatnika. Neki od tih časopisa mogu se naći i u javnoj prodaji.

Sažet opis spomenutih časopisa započinjemo izdanjima koja su namijenjena vojnicima u različitim redovima njemačke vojske.

Mjeseci »HEER« i »LUFTWAFFE« za vojnike u postrojbama kopnene vojske odnosno zrakoplovstva uobičajeno sadržavaju slijedeće teme:

- vojna povijest (garnizoni, postrojbe, oružanje),
- reportaže iz vojnih postrojb i zajedničkih vježbi (NATO, STANAVFORMED...),
- izobrazba/upute, pitanja, odgovori (programi na računalima, npr.),
- zabava i šport (igre, natjecanja, show business, kinoteka...),
- pisma, čitalaca.

Nezaobilazna tema u tim časopisima je preobrazba postrojb i garnizona u novim pokrajinama (bivša DDR), a vrijedno je istaknuti i rubriku »Ideje se nagradjuju« u kojoj se ukratko navodi inovacija, ime autora i visina novčane naknade (od nekoliko stotina do nekoliko tisuća DEM!).

Opće teme (dossier, zabava, šport...) istovrsne su u oba časopisa, dok je u »stručnom« dijelu njihov sadržaj prilagođen dijelu oružanih snaga čiji naslov i nosi.

Casopis »TRUPPENPRAXIS«, koji se tiska u suradnji s Verlag Offene Worte, namijenjen je časnici u njemačkoj vojsci. Sadrži autorske i stručne članke u kojima se obraduju aktualne političke i vojno-obrazovne teme (naslovi u zagradi odnose se na časopis br. 5/92):

- sigurnost (razoružanje, organizacija plavih kaciga, UN, međunarodne institucije i njihova nesposobnost rješavanja krize u svijetu).

- kopnena vojska /mornarica/zrakoplovstvo (planiranje taktičkih vježbi, oprema u stručnim službama, uništenje naoružanja NVA, logistika, obnova naoružanja...).

- razne studije (ergonomika zapažanja za vrijeme vježbi, buduća struktura vojske...).

- dossier, vojske drugih zemalja, vojna povijest i interview.

Sličan časopis pod imenom »WEHRABUSILDUNG« namijenjen je dočasnici, a oba se preporučuju i bivšim vojnim osobama te pričuvnim časniciima i dočasnicima.

»SOLDAT UND TECHNIK« još je jedan časopis ministarstva za obranu, koji već svojim podnaslovom »list za vojnu tehniku, tehnič-

ku izobrazbu i informatiku u njemačkoj vojsci. upućuje na krug čitatelja. Tematski nije podijeljen, ali skraćeni opis pojedinih naslova iz broja 9/92 daje sliku njegova sadržaja:

- Istočna Europa u potrazi za stabilnošću (kontrola razoružanja, sukobi, izazovi).

- Uloga minolovaca (flota minolovaca, obrana od morskih mina 2000. i mogućnosti današnjih).

- ILA '92 (novosti i ponuda na zrakoplovnoj izložbi u Berlinu).

- Planovi osvremenjavanja američkih oružanih snaga,

- Poboljšanje rukovodenja u vojski sa suvremenim sredstvima.

IFDT (Information für die Truppe) časopis je ministarstvo za obranu koji se ne nalazi u prodaji i namijenjen je unutrašnjim potrebama njemačke vojske. U njemu se nalaze obaveštenja o vojno-političkom stanju u zemljama i svijetu – jučer, danas i sutra. Te informacije (dakako obojene gledištem izdavača ili autora) služe za izgradivanje vlastitog stava i/ili odgovore na razložna pitanja drugih, a govore o stabilnosti i sigurnosti u svijetu, o promidžbi u vojski, socijalnim i političkim promjenama u novim državama, dobrovoljačkom odnosno profesionalnom sustavu vojske, upletanju u ratove drugih zemalja, odnosu građanstvo – država i dr. Časopis je obično popunjeno zanimljivim dossierom (npr. izbori u SAD, reforma u bugarskoj vojski u br. 9/92 IFDT) i po jednim prikazom povijesnih zbivanja, vezanih uz državu ili obranu.

»LOYAL« je njemački časopis namijenjen veteranima i vojnim osobama u pričuvi, a izdaje ga Udruženje pričuvnih vojnika u su-

radnji s poznatim nakladnikom Moench iz Bonna.

Podržavajući stav da »vojska bez pričuve nije vojska«, koji je vrijedio uvijek a u budućnosti još i više, Udruženje putem tog časopisa popularizira aktivnosti postojecih teritorijalnih sekacija. One su obično organizirane na stručnom (postrojbe) ili »klasnom« principu. Glavni sadržaj časopisa obuhvaća rad pojedinih lokalnih grupa i osnivanje novih, njihovu suradnju s aktivnim postrojbama, međunarodne susrete i natjecanja. Časopis osim toga donosi novosti iz područja naoružanja, temu mjeseca (npr. lik suvremenog vojnika) i druge aktualnosti (skrb o bolesnima i invalidima, nazočnost njemačkih vojnika u kriznim područjima svijeta, Njemačke u obrani Europe i dr.).

Dossier u broju 9/92 odnosi se na Kubu/Casta i problem Kurilske otoka.

Ne na zadnjem mjestu po zanimljivosti, ali svakako na vrhu po ozbiljnosti među spomenutim časopisima je »EUROPAEISCHE SICHERHEIT«. To je službeni glasnik »Gesellschaft für Wehr- und Sicherheitspolitik e. V., nadstranačkog i nezavisnog udruženja, zadatka kojeg je promicanje obrane zemlje, pripadnosti Atlantskom paktu i europskoj suradnji. Časopis dobiva svaki član udruženja (s više od 100 podružnica u Njemačkoj), a dostupan je i javnosti. Stručnost i iskustvo članova Savjeta lista garantira visoku razinu napisa iz politike, gospodarstva, tehnike i oružanih snaga. Teme iz broja 9/92: mogućnost i potreba angažiranja njemačke vojske izvan domovine, kraj zastrašivanja (sukob blokova), saveznička vojska u Njemačkoj, proširena protuzračna obrana, uloga mornarice, izobrazba i odgoj u vojski...■

EMOTIVNA SUZY

Suzanne Vega novom pločom potvrđuje se kao osebujan autor pomalo melankoličnog, emocijama natopljenog doživljaja svijeta oko sebe

piše: NEVEN KEPESKI

Newyorška kantautorica Suzanne Vega po mnogočemu je posebna pojava na svjetskoj pop-sceni. U doba kojim dominiraju brbljivi reperi i razuljani hevimetalcici, ova krhka žena, najčešće odjevena u izlizanu kožnu jaknu, već nam godinama nudi glazbu koja kaže da je izvučena iz nekog popularnog glazbenog muzeja. Njezini su uzori kantatori koji su svoje kreativne i tržišne vrhunce doživjeli krajem šezdesetih i početkom osamdesetih, tj. Joni Mitchel (»najbolja autorka svih vremena«, kako joj teplju kriticari), Leonard Cohen i (ranji) Bob Dylan. No to svakako ne znači da Suzanne svojom glazbom želi tek ozivjeti davno prohujala vremena. Takva glazba i takvi uzori samo su polazištem za izgradnju njezine vlastite, i te kako suvremenе poetike. Dakle, Suzanne Vega kao da se previše ne osvrće na moderne studijske (svetle) mogućnosti i tako primamljiv producijski inženjer, već se pouzdaje u »staro dobro oružje« — kristalno čist glas, akustičnu gitaru i, razumije se, snažne tekstove. Na svojih nekoliko albuma Suzanne je prezentirala osebujnu atmosferu iz akustičarskih folk-klubova s Greenwich Villageom, oporu sliku newyorške svakodnevne sagledanu kroz izuzetno nježnu, krhku, emocijama natopljenu vizuru. Tu i takvu Suzanne Vega upoznali smo i kroz njene najveće hitove »Marlene On The Wall« i »Luka«, ali i na njenom zagrebačkom koncertu, održanom prije dvije godine. I taj je koncert na najbolji mogući

način potvrdio ovu autoricu kao potreban, osvježavajući dodatak sve predvidljivijim ti-jekovima u svjetskom popu. Ipak, Suzanne Vega, kao izvodac koji neprestance promišlja vlastitu poziciju unutar neumoljivih tržišno-glazbenih kanona, bila je svjesna da akustičarska glazba ne može vječito biti interesantnom najširoj svjetskoj publici. I, kao što se moglo očekivati, njezin najnoviji album, »99.9F«, što je objavljen ovih dana, značuje stidljive, ali vidljive modifikacije davno definirane poetike. Dakako, »99.9F« ne iznevjerava opća načela koja ovu autoricu čine prepoznatljivom i uvjernljivom, ali obogačuje njezinu zvučnu sliku. U pozitivnom i modernom smislu istodobno. Naime, na standarni akustičarski kostur vrlo su vješto priljepljeni elementi različitih glazbenih žanrova, od klasičnog popa prelivenog suvremenim producijskim trikovima do mnogobrojnih inaćica ambijentalne i tzv. svjetske glazbe (world music). Mjestimice ni jazz nije izbjegnut. Sve je to začinjeno pomoću tajanstvenim i ponekad teško shvatljivim tekstovima, koji svakako odgovaraju glazbenoj podlozi na albumu i drastično podižu kvalitativnu razinu stihova koji se u ovom trenutku mogu čuti na vrhovima top-lista. Ukratko, na albumu »99.9F«, može se dosta toga dobrog čuti. Suzanne Vega još jednom potvrđuje svoj respektabilni položaj u svjetskom popu, još jednom iskazuje tako potreban otpor trendu klišeizacije i unifikacije glazbe za sveopću potrošnju. Za jedan album, to je više nego dovoljno. ■

piše: MARINA DIMITIĆ

COLUMBIA PICTURES PRESENTS AN FOX FILM IN CO-PRODUCTION WITH CANNES FILM CORPORATION "STEPHEN KING'S SLEEPWALKERS"
CHARLES BRAUDY (BRIAN KRAUSE) ALICE KRIGE (ALICE KRIGE) NICHOLAS BROWN (NICHOLAS BROWN) RICHARD STENZEL (RICHARD STENZEL) JOHN DECAZEVILLE (JOHN DECAZEVILLE) DIMITRI LOGOTHETIS (DIMITRI LOGOTHETIS) JOSEPH MEDAWAR (JOSEPH MEDAWAR)
STEPHEN KING MARK VICTOR, MICHAEL GRAIS (MICHAEL GRAIS) NABEEL ZAHID (NABEEL ZAHID) MICK GARRIS (MICK GARRIS)

Mjesecari su vrsta vamira koji se hrane dušama mlađih djevica. Mogu mijenjati svoj ljudski lik i najčešće se pojavljuju kao pola ljudi — pola mačke, ali su baš mačke njihovi najstrašniji neprijatelji. Macjici ugriz za mjesecare znači smrt... U malo američki grad stiže mjesecar u liku vrlo zgodnog srednjoškolca Charlesa Bradyja (Brian Krause). Njegova majka (Alice Krige), s kojom ima incestualni odnos, takoder je okorjela mjesecarku i traži od sinu da pronade neku nevinu djevojku kako bi joj isisali dušu i živjeli vječno. Charles zavodi mjesunu ljetpoticu (Mädchen Amick), ali nema dovoljno snage da je ubije. I zato njegova mamica preuzima stvar u svoje ruke...

Stephenu Kingu su presušile ideje. Nakon

OSMAN RAZGALIO DUŠU

Uprizorenje »Osmana« okupilo je u zgradi HNK gotovo sve ono najbolje što imamo u dramskom, opernom i baletnom ansamblu: bilo je vrhunskih pojedinačnih ostvarenja — ali i sivila — u raskošnom blještavilu

Scenko uprizorenje Gundulićeva »Osmana«, zasigurno će u povijesti hrvatskog kazališta biti zapisano kao veliko zajedničko ostvarenje Drame, Operе i Baleta HNK u Zagrebu. Prema kazivanju gosp. Georgija Para, redatelja ovog scenskog uprizorenja, »Osman« svjedoči o jednoj bogatoj, vrijednoj, europski integriranoj uljudbi, umjetničkom i civilizacijskom dometu koji je stvoren na hrvatskom tlu i u okviru hrvatske književnosti. To je pozivanje na jedan svijet u kojemima ima mesta za svakoga. To je pozivanje za hrvatsko mjesto unutar europske civilizacije koje smo odvukli imali i koje sada na neki način ponovno zadobivamo preko ovog strahovitog rata i teškog, ali časnog stjecanja vlastite državnosti.

Iako se ne možemo izričito identificirati sa pričom »Osmana«, jer se priča o pobjedi Poljaka u zaustavljanju Turaka, uspjehu poljskog kraljevića Vladislava i pogibiji sultana Osmana, ipak se možemo približiti »Osmanu«, gledajući ratne situacije i u tome nalazimo mnoge današnje spoznaje. U ovoj našoj svakdašnjoj još uvijek ratnoj atmosferi, pronalazimo sve emocije »Osmana«, sva ona stanja u koje ljudsko biće zapada, herojstvo s jedne strane, izdaja s druge strane, mnogo toga što se danas u hrvatskom čovjeku javlja, to gledamo i spoznajemo u ovom baroknom Gundulićevom epu. Značajno je i to što u »Osmanu«, nalazimo prepoznatljiv piševec odnos prema strahotnoj ratnoj situaciji. Gundulićev humanizam i vjeru u čovjeka i Slobodu.

Treba odati puno priznanje cijelom ansamblu HNK, Drami, Operi, Baletu. Umjet-

pis: NEVEN VALENT — HRIBAR

nicima koji su od jedne lijepo ideje koja tijela već dvadesetak godina upriličili dostojan doživljaj i ugodač našim pomalo ranjenim, ali i ponosnim osjećajima. A posebnu zahvalnost našem velikom baletnom umjetniku Milku Šparembleku, na stvaranju scenske izvedbe sa solistima Baleta i članovima baletnog zabora. Sve povrhale i maestru Igoru Kuljeriću, skladatelju iznimne profi-

njenosti, i danas možda najboljem kazivatelju hrvatske glazbene stvarnosti. A napose treba pohvaliti vrhunsku profesionalnost glumačkog ansambla, na čelu sa Tonkom Lonzom i Dragom Despotom. Iznad svega toga stoji veliko umijeće Georgija Para, koji je okupljanjem ovakvog velikog ansambla, te stvaranjem i prenošenjem vizije »Osmana«, dokazao da će HNK biti spremno i dalje odgovarati na sve zadače i umjetničke dosege koja će ova kulturna ustanova imati u dalnjem djelovanju, kao vodilja i središnica umjetničke misli u Hrvatskoj. ■

KINGOVI MJESEČARI

Zašto Stephan King više nije istoznačnica za dobar horor?

što je njegovo ime postalo sinonimom za (dobar) horor, nakon izuzetno produktivnog književnog i scenariističkog rada, koji ga je učinio ultrabogatim i slavnim, kralj se, izgleda, umorio. Njegov najnoviji scenarij za film »Mješecari« doima se poput scenariističkog pokušaja nekog nevjestrstog polaznika tečaja kreativnog pisanja. Prije svega, priča je već u samoj osnovi klimava, ne funkcioniра ni na onoj prvoj, žanrovsкоj, zanatskoj razini. Izgrađena je zbrda-zdola, bez ikakvog smisla za dramaturgiju kakvu nalažu žanrovska pravila horora. Ako u hororu, pojednostavljeno rečeno, postoji zlo i njegove žrtve, onda, kao protuteža, mora postojati treći element, neka sila koja se zlu može suprotstaviti i uništiti ga. U »Mješecarima« taj je treći element potpuno minoriziran, što je, naravno, bitno umanjilo dramski učinak.

Naime, jedina prava prijetnja zlu je čopor mačaka, na čelu s pronicljivim mačorom Clovisom (glumi ga mačja zvijezda Sparks), koji zlokobno mijauču pred kućom u kojoj žive mjesecari. Od straha cete se prilijepiti za stolice! Naravno, od takve priče teško je očekivati i još nešto više: nadgradnju, metaforičnost, višeslojnost kakvu su kritičari pronalazili u hororima Larrya Cohena, Davida Cronenberga, (ranijeg) Johna Carpentera, pa i samog Stephena Kinga. Priča je, navodno, trebala dobiti novu dimenziju time što između majke i sina postoji incestualni odnos, no u njihovoj vezi nema ničega što bi se čitalo između redaka, oni su ljubavnici jednostavno zato da bi se publika šokirala. Da Stephen King ovog puta zaista nije imao što reci i da je cijelu priču napisao bez dubljeg promišljanja pokazuje i nedostatak ob-

jašnjenja, zašto se mačkoliki vampiri zovu mjesecarima. Oni u filmu rade svašta, ali ni u jednom trenutku ne mjesecare! Redatelj Mick Garris, koji je zanat ispeka u filmovima »Monstrumi čupavci 2« i »Psiho IV«, trudio se da ponešto izvuče i iz tako lošeg scenario. Odlično je koristio neke posebne efekte i izmamio dobru glumu (naročito se iskazala krasotica iz »Twin Peaks«, Mädchen Amick), ali sve je u sjenu bacila beznadno bezvezna priča. Nije pomogla ni simpatična dosjetka da se u maloj ulozi (kao čuvar groblja) pojavi i sam Stephen King, a ulogicu je dobio i Joe Dante, autor čuvenih Gremlina. I na kraju, budući da se film reklamira isključivo kao »Stephen King's Sleepwalkers« sve zasluge za neuspjeh trebaju pripasti samo njemu. Od kralja se ipak više očekivalo. ■

VOJNIK DUHOVNE OBNOVE (3)

piše: JOSIP GRBELJA

Naviknut na vojnički red i disciplinu, na štendnu svakog novčića i na čudorede, otac nije mogao shvatiti lakoumnog sina, pa mu je iz Babine Greda poslao potresno pismo.

Lijepo i zanimljivo pisana su sva Reljkovićeva pisma, koja su potkraj 19. st. čuvana u arhivu obitelji Brlić u Vinkovcima i koja je David Bogdanović objavio u Šenoinu »Vencu« br. 38 od 19. rujna 1896. godine. U njima je najsljikovitije opisana pišceva (kapetanova) obitelj, rodbina, tadašnje društvene (ne)prilike (17. stoljeće), odnosi među staležima, umirovljenički dani, teškoće u školovanju mladeži...

Pismo sinovcu Andriji Brliću (naslovljeno: Dem Herrn Andreas Berlich, Kaufmann in Brod) otkriva umirovljenički život piscia i kapetana Matije Antuna Reljkovića:

»Moj dragi sinovce!
Vашu knjigu, od 4-tog Dbra došavši sinoć iz Vinkovaca kući, najdo na trpezi i razumi sve što ste mi pisali. Što se mene dotoče, ja sam jubilirao kako kapetan sa 600 f. na godini i kupio kuću u Vinkovci, gdi cu u miru potrošit moje ostale dneve ne mišajući se ni u skule, ni u richterstvo, ni u sindikustvo, ni u ništo, jer da bih ja htio kakvou brigu drugu imat, ja bih volio onu uzdržat koju sam navikao i ne bih ni jubilirao. Meni je nudio gospod. Obrister, hoću li iskat majorski titul, koji me neće više nego 200 f. troška ili takse koštati. Ja sam odgovorio: kad nisam majorom postao, dok sam mogao majorizirat, što će mi sada prazan titul? Ja, dakle, ako ne budem morao, neću se drage volje ništa primati...«

Reljković je naveo: »Ja sada samo čekam sniga, da selim u Vinkovce.«

Pismo je završio: »Poradi oni lanski kapa još sve tri stoje kod jubilirt stražmeštra Višackovića u Šamcu. Kako me onda ugurguš jedan privari, da će doniti za svaku po srnu, od onda ne ima ga. Sada bili da kapet za loj, za maslo, za frišlinge ili za štrogod, istom da ne štetujem... Vaš dobro želeći stric, Babina greda, den 20-ten Dber 1786. v. Reljkovich, Hptmann.«

Trenkova smrt

Dvije godine kasnije Reljković je sinovcu Andriji Brliću napisao:

»Ja primi Trenkovu knjigu, koju ste mi poslali. Hoću ju proštiti, da mogu znati što piše... Od onoga našega Trenka koji je u Brinu na Spielbergu umro, a onoga stričević jest, nisam od godine 1760. još u vojski kod

Up pismima su najsljikovitije opisana pišceva (kapetanova) obitelj, rodbina, tadašnje društvene (ne)prilike (17. stoljeće), odnosi među staležima, umirovljenički dani, teškoće u školovanju mladeži...

nikoga štio, poslije nigdje do danas za njegovu knjigu čuo, niti znam gđi bi se dobila, a rad bih i sam da ju proštjem... Vinkovce na 28. Jan. 1788. v. Reljkovich, Hptmann.«

Devet godina kasnije Reljković je sinovcu pisao:

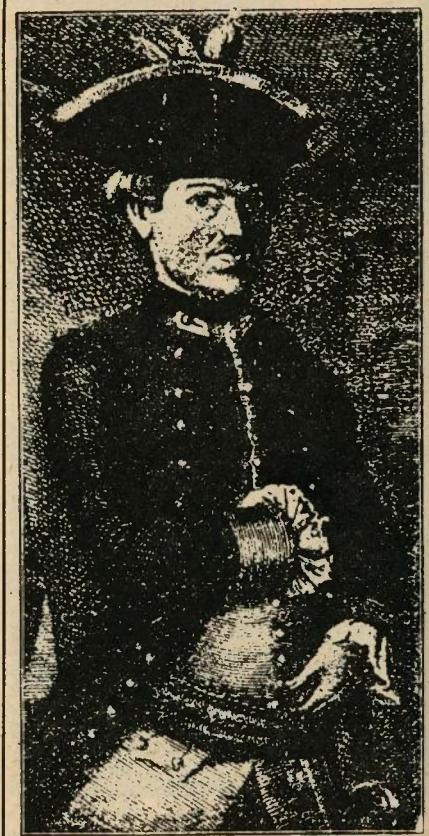
»... Sto se dotoče plemenštine, ako imate kakovo zasljenje, da ste cesara u čemu pomogli, kako je Nicija i drugi, možete se ufatiti s dobrima attestacijama dobiti, ako li ne imate, a ono morate s novci plemenština platiti, koja će vas skupo stati. Poradi predikata: ne dadu predikat drugomu, koga veće tkogod ima. Vi ne možete imati predikat od Ehsendorf, jerbo ga ni moj brat ne može imati, samo moja dica. Ali vi možete iskati von Verbas ili von Efrenfluss, ili kako vam volja drugače. S kojim u hitnji ostajem na 4. July 1797. v. Reljkovich, Hptmann.«

Sinovljev »teški nauk«

Dokaz o Reljkovićevsinu Ivi nalazio se u pismu upućenom 3. prosinca 1782. godine iz Babine Greda.

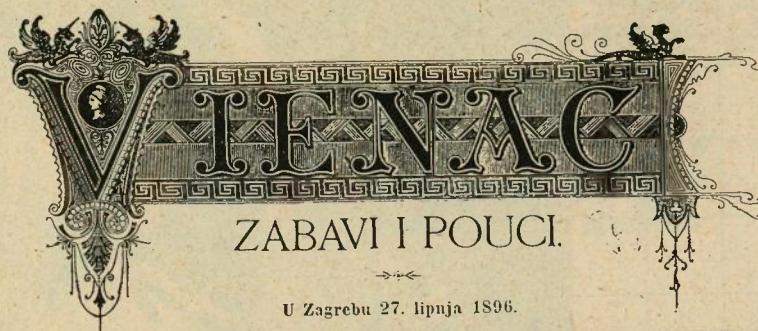
»Moj sinko!

Tvoje tri knjige, to jest dvije, koje si tvom bratu, a treću, koju si meni pisao, primio sam potpuno, ali da ti pravo kažem, da ni iz jedne nisam se mogao naučiti drugo nego da si ti protrkao kroz skule redom, a nisi ni iz jedne ništo sobom izneo, pokle u tvojih knjiga niti se vidi gramatika, niti syntaxis, a još manje rhetorica, nejmaju niti glave, niti trbuha, niti repa. Ovakvo znaju i babogred-ska dica pisati, kako si ti pisao. Dok tvoj brat u skulu idjaše, svake sam godine po njegovoj knjizi mogao poznati bolje a bolje napridovanje u nauku, i priko tolikog moga odgovaranja od redovništva, koje nije iz pravog srca, nego samo za iskušat njega, dogodilo se – on ostade, i evo ga uziva što je želio. Ti pak niti znaš komu kazat, niti sam sebi viruješ što ćeš biti, koje nije dobro zlameњe. Jer tko hoće što biti, i što želi biti, onomu kaže sama njegova svest i nagnutje naravno tako da ono malo diete, kojega narav unese na poljski posao, nerado knjige uči, ali se većma zabavlja praveći od mličike

Antun Matija Reljković

volove, nje preže, kola pravi i ostala zlameњa od sebe daje, po kojima otac njegov vidišti može što on danas-sutra biti hoće; drugi najdu komadić papira, ono štiju, misu govor, pivaju, a treći načine od kukuruzovine pušku, od pruta konja, od vrbovine sablju, i ostala, koja zlamenja izdadu njegovo nagnutje, što on želi biti i kad većji bude... Nego što si kazao da ćeš biti redovnik, ono lažeš u zube, jer da je to istina, ti bi redovnike braćio, a ne bi pisao da ih je mlogo, da nitko od njih fajdu ne imade. Ako i je mlogo, s tobom će biti još više, ako nitko od njih niti Bog, niti vrag, ni ljudi hasnu ne imade, neće ni od tebe imati, koji nisi dostojan njihov sluga... Za soldata, ni malo nisi, jerbo ne imaš ni malo ustrpljenja. Jedan soldat u vojski ne jide po tri dana kruha, a ne jide ni general, kad ne imaju soldati, pak još dan i noć marširaju i

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 27. lipnja 1896.

Br. 26.

Izlaže svake slike na dva arka. — Godišnja cijena počom i domaćinu u kuću 7 for., inače 6 for. Rukopisi se ne vraćaju.

God. XXVIII.

Šenoin »Vienac« iz 1896. godine u kojem su objavljena Reljkovićeva pisma

u maršu istom gdikod utrču u kuću i zaišću od pauza komadić kruha, pa ti ono četvorica razdile, ali za to ne smije izgubiti strpljenje, jer će iz puške ubijen biti...*

Reljković je zatim predbacio sinu Ivi da je on u Budim oputovao s dovoljno odjeće i novca, u mirno doba, a ne u ratu, pa da je ipak izgubio strpljenje kao da pola godine nije okusio kruha, i to u zemlji punoj kruha. Podučio ga je kako će ubuduće pisati »Ljubljenom Gosp. ocu i Gosp. mamice«, te mu predložio da nade jeftin stan i počne učiti, da ne ide puno s mađarskim grofovima po birtijama i za sam ručak plaća osam groše-

va, jer tako skupoga ručka ni on (otac) ne jede.

Trošak regimenti

Iz pisma posланог sinovcu Andriji Brliću 30. studenoga 1783. godine iz Babine Grede saznaće se da sin Ivo nije poslušao oca Matiju:

»Dragi sinovče!

Ja sam pisao kapetanu Ivinu u Osik i molio ga da bi Ivi izvadio izmed gemeini obilaga i da ga, kao oficirskog sina, kadetom načini, da se s prostima ljudima ne vrla, nego s drugima kadeći i Unteroficiri. Tako on

meni otpisuje da se je Ivo u svom neznanstvu prinagli, pak se sam ubirao (=dao zavrbovati), dobio mundir, 10 f. u ruku, i uzrokoval jomkom trošak, kako je običaj kada se birma. Indi (=dakle) ako bih ja hotio to sve povratiti u novcu regimenti, da mi sto njega, drugoga mogu ubirmati s onim troškom, tako bi onda lako bilo Ivu izvadit izmed prostih pak metnut u kadete, koji prem da se s prostima u listi štije, ništa ne manje kapitan njega kako oficirskog sina sa feldabloni i drugima kadeti daje u jednoj sobi spavati i zajedno ručavati, tako da s prostima ni malo posla nejma, i vrlo ga rado svikoliki imaju. Ali da sam ja njega sam mundirao i pridao njima, onda bi taki kadet postao i ne bi regimenti troška učinio. Tako sam ja namislio, prem da me je uvridio ne pitajući da platim taj mundir, jer i onako bih ga i ja morao u onakom mundiru njima pridati, samo što bi morao malo finiji biti od prostog mundira, i da ga metnem u kadete, ne bi li prije svoju sriču naprid pomaknuo. I tako, da mi bude štograd manje naplaćivat, odredio sam njegovu hodiću učinit u novac...*

Zamolio je sinovca da tu Ivinu odjeću produa nekom u Brodu, ali da ne bude jeftino.

O Reljkovićevoj književnoj vrijednosti možda je najpotpunije prosudio Josip Bratulić, napisavši da se taj veliki Slavonac vezao za tradiciju, da je ostao na prosvjetiteljskim pozicijama i da je zakoracijao na područje fikcionalnosti, odnosno da je »malo tekstova u hrvatskoj književnosti koji tako zrelo, otvorenenih očiju, ustretala srca, s osjećajem za boju, nijansu i ritam zbivanja i izraza opisuju pejzaž kao živu sliku prirode«. Reljkovićeva priroda je slavonska ravnica, od koje je želio učiniti rajske vrt s čudorednim ljudima. ■

Uniforme vojnika i časnika iz Reljkovićevog doba

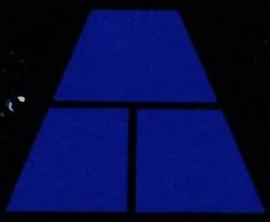
križaljka

AUTORE BORIS HAZANSKI	ZEMLJUŠNE POREZNE KNUJE	ZATVO- RENIK, UHICENIK, UZNIK	MALENA PENTA	JEDAN OD RODOVA HRVATSKE VOJSKE	ŽENSKO IME, ZDENKA ODMILA	VJERSKI PRAZNIK, SVIĆEĆ- NICA	DUGOREPA PAPIGA TROPA JUŽNE AMERIKE	A woman in a white top and patterned shorts, leaning against a dark structure.						
BOŽANSKA NADARE- NOST, SVETO NA- DAHNUĆE														
UZIMATELJ ZEMLJE U ARENDU, ZAKUPNIK														
POK. ZGB PISAC NOVINAR KOLUMNIST VESELKO														
ČOVJEK ASTENIČNE GRADE, MRŠAVAC														
PRIESTANAK GORENJA, GAŠENJE VATRE (MINOZ)														
POSLU- ŽAVNIK, PLADAN (MINOZ)					EMIL NOLDE									
PREDPADMINIK STAROGA NARODA U DACU UZ TISU					UKRASNA BILJKA (TRATORAK)									
IZBOĆINA KOPNA U MORE		POK. SOP- RANISTICA POLLAK GL. ŽILA KUCAVICA			"GRAM"		BACANJE IKRE, MRI- JEŠĆENJE							
ČITAVOST, POTPU- NOST, CJELINA	SUVREMENI FR. PISAC, EMILE				OČEVIDNA SPOZNAJA, TEMELJNO NAČELO	"AMERICAN ACADEMY for CHILD PSYCHI- ATRY"	SUVREME- NI KARI- KATURIST, SURADNIK "V. LISTA"	KUKAC S RILCEM, RILJČAR	LUKSEM- BURG	IVAN ČESMIĆI	JAPANSKA MARKA AUTOMO- BILA	IZABRA- NOST, OD- LIČNOST, PROBRA- NOST	LUKA NA OBALI VELEBIT- SKOGA KANALA	
HRVATSKA ZRAKO- PLOVNA TVRTKA	MJESTO U SLOVENIJU													
BLUES, SRDŽBA			OTEGNUTO PJEVATI						JUŽNOAM. DRŽAVA					
TALIJAN, FILMSKI REDATELJ ("OBITELJ")			PROURA- VATELJ PTICA						OBAVIEST O POSLA- NOJ ROBI					
KRALJ IZ SHAKES- PEAREOVE TRAGEDIJE				PRISPJETI (PO TAL.)										
OKLOPNI ČAMAC		ATLANT- SKI PAKT		RASTRE- SITOST, SIPKOST			KOJE JE PODREZA- NE KOSE ŠAHIST KAMSKI				GRAD ALKARA			
DOSTOJAN- STVENIK U ZEMljAMA MUSLIMAN. ISTOKA		ONO ŠTO OPUA, ZA- MAMLUJUJE			"MOBILE GUIDED ROCKET"					ELAN, POLET				
ITALIJA	RIMSKI ME- CENA, TIT POMPONIJE				"KEM. IN- DUSTRIJA"		SALATA OD PLAVIH PATIĐOŽA- NA S PAPROM			PTICA GRAKTA- LICA		"SLUČNO" ZAGREBAC- KI LANAC ROBNIH KUĆA		
KNJIGE, SVESCI	AVARIN), OBRIN						SMOLA, KATRAN			PISAC GARDAS				
KRAJ NE- POSREDNO UZ VODU					PREVLAKA NA MA- LAKKI					"STRANICA"				
OSAM- LJENIK, SAMOTNIK					VRSTA KARTASKE IGRE								BELGLIA	
POTRESNO ZIVLJANJE, TRAGIČ- NOST					ANTE KOVAČIĆ		SRIĐAČNO, BLISKO, PRISNO						NEON	
							KORIST, DOBITAK (TURC.)							

vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić

I
Povjesnice
**HRVATSKI
VOJNIK**

TEKSTILNI
KOMBINAT
ZAGREB

41000 ZAGREB GRADIŠČANSKA 26
TELEX: TEKOZ HR 21242 FAX: 571-811 TEL: 172-222

HRVATSKI
VOJNIK